

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav světových dějin

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Historie

Simona Reseková

Severotalianske komúny v štaufskom období: Benátky a Miláno

Northern Italian Communes in Hohenstaufen's Era: Venice and Milan

Praha 2015

Vedúci práce: doc. PhDr. Václav Drška, Ph.D.

Prehlásenie:

Prehlasujem, že som bakalársku prácu vypracovala samostatne, že som riadne citovala všetkú použitú literatúru a pramene a že práca nebola využitá v rámci iného vysokoškolského štúdia k získaniu rovnakého či iného titulu.

V Prahe dňa 31. 7. 2015

.....
Simona Reseková

Moja srdečná vďaka patrí na prvom mieste doc. PhDr. Václavovi Drškovi, Ph.D. za jeho ochotu viesť túto prácu a odborné rady k nej, avšak predovšetkým za trpezlivosť a ústretovosť hlavne v záverečných fázach jej tvorby. Veľká vďaka však patrí aj človeku, nebyť ktorého, práca by zostala rozpracovaná a vďaka ktorému som ju s nadobudnutím nových síl dotiahla do konca, môjmu najlepšiemu priateľovi Filipovi Šalagovičovi. Ďakujem!

Abstrakt

Práca sa venuje inštitucionálnym zmenám v severotalianskom priestore za vlády Fridricha I. Barbarossu, a to konkrétne na príklade Milána a Benátok. Opisuje vývoj štátneho zriadenia oboch miest od ranostredovekého obdobia po vznik komún v priebehu 11. storočia. Jadro práce tvorí samotný rozmach komunálneho zriadenia, resp. zmeny v jeho inštitúciách, ku ktorým došlo za vlády Fridricha I. Barbarossu, a všíma si prípadný vplyv lombardských vojen medzi cisárom a Lombardskou ligou na tieto zmeny.

Kľúčové slová

Miláno, Benátky, komúny, Fridrich. I . Barbarossa, Lombardská liga

Abstract

This thesis explores the institutional changes in the Northern Italian area during Frederick I Barbarossa's era, specifically focusing on the changes in Milan and Venice. It describes the evolution of establishment of both of these cities, starting from the Early Medieval period up to the rise of the Communes during the 11th century. The core of the thesis aims to be the very Communal establishment - more precisely, the changes in the institutions raised during the reign of Frederick I. Barbarossa and the possible impact of the Lombard wars between the Emperor and the Lombard League.

Keywords

Milan, Venice, communes, Frederick I. Barbarossa, Lombard League

Obsah

Úvod	6
1. Inštitucionálny vývoj Milána do nástupu Fridricha Barbarossu na trón.....	10
1.1. Moc v rukách <i>duces</i> a jej postupný úpadok.....	10
1.2. Moc v rukách arcibiskupa a jej postupný úpadok	13
1.3. Na ceste ku vzniku komúny.....	17
1.4. Inštitucionálna stránka Milána v predvečer vypuknutia bojov s Fridrichom Barbarossom.....	21
2. Inštitucionálny vývoj Benátok do nástupu Fridricha Barbarossu na trón.....	24
2.1. Na ceste k emancipácii spod Byzancie	24
2.2. Dóža – od absolútnej moci ku vzniku komúny	27
2.3. Inštitucionálna stránka Benátok v predvečer vypuknutia bojov s Fridrichom Barbarossom – zvláštna cesta na ceste ku komúne	31
3. Lombardské vojny Fridricha Barbarossu a Miláno	33
3.1. 1152 – 1158, od nástupu Fridricha I. Barbarossu na trón po druhé zasadanie snemu v Roncaglii.....	33
3.2. 1158 – 1162, od Roncaglijského snemu po zničenie Milána	43
3.3. 1163 – 1183, od sformovania proticisárskych koalícií po kostnický mier	48
4. Benátky v období Lombardských vojen Fridricha Barbarossu	61
4.1. 1152 – 1171, od nástupu Barbarossu po roztržku s Konštantínopolom	65
4.2. 1171 – 1178, od zavraždenia dóžu Vitale Michiela II. do voľby Oria Mastropiera	65
Záver	71
Zoznam použitej literatúry a prameňov	74

Úvod

Roku 1152 nastúpil na trón nemeckej ríše Fridrich I. Barbarossa, synovec zosnulého Konráda III. z rodu Štaufov, zároveň však skrz matku potomok Welfov, hlavného štaufského oponenta. Práve snaha nastoliť mier a získať po dekádach nepokojov na čelo Ríše panovníka, ktorý by dokázal tieto nepokoje utíšiť a viesť štát pevnou rukou, viedla kniežatá k jeho zvoleniu. Fridrich sa netajil svojou koncepciou vlády, ktorá chcela ísť po stopách jeho slávnych predkov, zjednotiteľov a rozmnožiteľov Ríše, Karola Veľkého a Ota III., túžiac nastoliť v Ríši mier a opätovne dosiahnuť nad ňou dohľad a pevnú, centralisticky zameranú správu vo všetkých jej kútoch. Jeho politika čoskoro narazila na prvú prekážku, ktorá prišla už onedlho po Fridrichovom zahájení vlády a po jeho zostupe za Alpy na ceste do Ríma za korunováciou a nastolením poriadku vo Večnom meste, zmietajúceho sa v patricijských bojoch. Bolo ním správne zriadenie tzv. mestských komún, samosprávnych celkov na severe a v strede Itálie, pozostávajúcich z mesta a jeho okolia, *contada*. Tieto, navyknuté na dekády trvajúcu cisársku neprítomnosť, v medzičase dospeli k vlastným autonómnym zriadeniam, uzurpujúc si práva, ktoré zvyčajne patrili cisárovi, resp. italskému kráľovi, a zvyknuté spravovať si vnútorné veci sami. Nie je preto prekvapujúce, že hegemoniálna koncepcia vlády cisára Fridricha I. Barbarossu sa čoskoro dostala s mestskými komúnami do konfliktu a obe strany zahájili desaťročia trvajúci boj – cisár sledujúc upevnenie svojej moci a snahu podriadiť si komúny, tie naopak túžiac upevniť štátne zriadenie, ku ktorému došlo prirodzenou cestou a na ktoré si medzitým navykli.

V našej práci sme sa rozhodli zamerať práve na postupný vývoj štátneho zriadenia v severoitalskom priestore od najranejších dôb do počiatku vzniku komunálneho zriadenia, jadro práce potom tvorí samostatné obdobie panovania Fridricha I. Barbarossu, ktoré v severoitalskom priestore korešpondovalo s počínajúcim obdobím rozmachu a rozvoja komún. Rozhodli sme sa vysledovať, ako toto obdobie a uvedený konflikt prispelo k modifikácii štátneho zriadenia, a to na príklade dvoch vývojovo podobných severoitalských komún, ktoré však, vzhľadom na odlišný vznik a odlišné politické vplyvy na ich vnútroštátne záležitosti, v konečnom dôsledku dospeli do odlišnej formy štátneho zriadenia, na Miláno a Benátky.

Pri práci sme vychádzali predovšetkým z dobových naratívnych prameňov, z drvivej väčšiny zdigitalizovaných a tvoriacich súčasť regesta *Monumenta Germaniae Historiae* (www.dmgh.de), pri dielach italskej proveniencie dostupných online na stránke ALIM, archívu latinských stredovekých prameňov (www.alim.dfl.univr.it), a pomerne obmedzeného množstva prameňov úradnej povahy. Pri Miláne nám bolo užitočným predovšetkým dielo

kronikára Otta Frízinského a jeho pokračovateľa Rahewina,¹ podávajúce obsiahly pohľad na udalosti týkajúce sa Barbarosovej vlády do roku 1162, samozrejme však precisársky zamerané. Z precisárskej strany je pre obdobie lombardských bojov nesmierne prínosnou kronika lodijských občanov Ottona a Acerba Morenu a ich anonymného pokračovateľa,² podávajúca detailné informácie týkajúce sa Milána, nakoľko sa jednalo o ich hlavného oponenta. Z milánskej strany sme čerpali z dvoch na detaily chudobnejších kroník a to anonymných *Gesta Federici Imperatoris. De Rebus Gestis In Lonbardia*³ a *Libellus Tristitiae Jána Codagnelliho*,⁴ čiastočne čerpajúceho z predošlej, avšak v zlomových okamihoch nášho rozprávania neraz pridávajúceho nové informácie. Z autorov, hoc priamych aktérov konfliktu, avšak nepatriacich k rozhodne strániacim jednej či druhej strane, uvádzame dielo pražského kronikára Vincentia, tzv. Milevský letopis, dostupné vo vydaní v češtine z roku 2013,⁵ a dielo salernského arcibiskupa Romualda,⁶ vyslanca kráľa Viliama II. na benátskych mierových jednaniach z roku 1177, ktorému je okrem vlastného analistického diela pripisované aj *De pace Veneta relatio a. 1177*,⁷ rovnako venujúce sa podrobnému opisu diania v Benátkach v tomto období. S pramennou základňou úradnej povahy to bolo v oboch prípadoch omnoho zložitejšie, nakoľko samotné Miláno pre dané obdobie nedisponuje archívom, ktorý vyhorel a vzhľadom na neexistenciu mesta v rokoch 1162-1168 tento archív ani neexistoval. Informácie o dianí v ňom preto získavame predovšetkým z aktov, ktoré podpísali jeho konzuli s inými mestami a ktoré sa tak nachádzajú v ich vlastných archívoch. Pre nami sledované obdobie nás však najväčšmi zaujímali práve obsahy mierových zmlúv s cisárom, v ktorých bolo zakotvené pozmenené štátne zriadenie, a akty a vyhlásenia zákonov zo zasadaní v Roncaglii. Pre toto obdobie sú rozhodne najprínosnejšími práce Cesareho Manaresiho *Gli atti del comune di Milano fino all'anno MCCXVI.*⁸ a Cesareho Vignatiho *Storia della Lega Lombarda con XXV documenti inediti.*⁹

Ohľadom Benátok je pramenná základňa, ako naratívnej tak úradnej povahy, omnoho slabšia, a mimo najstarších *Annales Venetici breves*¹⁰ a *Historia ducum Venetorum*¹¹ nemáme

---

¹ *Otonis et Rahewini Gesta Friderici I.* (MGH, SS rer. Germ. 46).

² *Otto Morena De Rebus Laudensibus* (MGH SS, 18: *Annales aevi Suevici*).

³ *Gesta Federici Imperatoris. De Rebus Gestis In Lonbardia* (MGH, SS rer. Germ. 27).

⁴ *Codagnelli Libellus Tristitiae* (MGH, SS rer. Germ. 27).

⁵ *Milevský letopis. Zápisky Vincencia, Jarlocha a Ansberta.* Praha: Argo, 2013.

⁶ *Romoaldi Annales* (MGH, SS, 19).

⁷ *De pace Veneta relatio a. 1177* (MGH, SS, 19).

⁸ *MANARESI, Cesare. Gli atti del comune di Milano fino all'anno MCCXVI.* Milano: Capriolo & Massimino, 1919.

⁹ *VIGNATI, Cesare: Storia della Lega Lombarda con XXV documenti inediti.* Milano: Tipi di Pietro Agnelli, 1866.

¹⁰ *Annales Venetici breves*, in: *ALIM – Archivio della Latinità Italiana del Medioevo*, www.alim.dfl.univr.it.

k dispozícii priame záznamy z tohto obdobia z prvej ruky. Najvýznamnejšou kronikou je potom dielo historika a dóžu v jednej osobe Andrea Dandola úradujúceho v rokoch 1343-1354, čerpajúceho pravdepodobne z nám už dnes nedostupných prameňov, a autorov z prelomu 14. a 15. storočia,¹² Andreau Navagera¹³ a Marina Sanuda.¹⁴ Všetky tri diela sú dostupné v rozsiahlej pramennej edícii Lodovica Antonia Muratoriho Reges Italicarum scriptores. Iný náhľad na udalosti pre benátske dejiny významného roku 1171 nám poskytol kronikár cisára Manuela Komnéna Iohannes Kinnamos.¹⁵

Čo sa týka odbornej literatúry k danej problematike, vzhľadom na mizivé percento diel českej produkcie alebo prekladov do českého jazyka, mimo známou monografiu o Fridrichovi Barbarossovi z pera nemeckého historika Ferdinanda Oppla¹⁶ či monografiu Francisa Rappa Svätá ríše rímska národa nemeckého,¹⁷ poprípade Dějiny Itálie Giuliana Procacciho z edície Dějiny států Lidových novin,¹⁸ čerpali sme predovšetkým z diel talianskych historikov. Na koľko zoznam všetkých diel, z ktorých sme čerpali je uvedený na konci našej práce, zmienieme teraz tie najprínosnejšie. Pre úvodné kapitoly predkomunálneho Milána nám najviac poslúžili diela Alfreda Bosisia¹⁹ a Cinzia Violanteho,²⁰ za najvýznamnejších autorov pre nami sledovaného obdobia považujeme Paola Grilla, profesora milánskej univerzity,²¹ nemeckého historika Hagen Kellera špecializujúceho sa na italské komúny²² a či Gianlucu Raccagniho s jeho najvýznamnejšou monografiou o Lombardskej Lige.²³ Mimo týchto sú nepochybne jedni z najväčších odborníkov na dané obdobia Gina Fasoli, Paolo Brezzi, Giorgio Tabacco či Giulio Vismara, s dielmi ktorých sme sa zoznámili predovšetkým prostredníctvom ich odborných článkov v prínosných zborníkoch napríklad z kolokvia k 800-stému výročiu založenia

---

¹¹ Historia ducum Venetorum, in: ALIM – Archivio della Latinità Italiana del Medioevo, www.alim.dfil.univr.it.

¹² Andrae Danduli Ducis Venetiarum Chronica pro extensum descripta, in: MURATORI, L.A. Rerum Italicarum Scriptores, tomo XII, parte I. Bologna: Nicola Zanichelli, 1728.

¹³ Andrae Naugerii Patritii Venetii Historia Veneta Italico Sermone scripta ab origine urbis usque ad Annum MCDXCVIII, in: MURATORI, L.A. Rerum Italicarum Scriptores, tomo XXIII. Milano: Typographia Societatis Palatinae in Regia Curia, 1733.

¹⁴ Vitae ducum venetorum Italice scriptae ab origine Urbis, sive ab anno CCCCXXI. usque ad annum MCCCCXCIII. Auctore Marino Sanuto, Leonardi filio, Patricio Veneto, in: MURATORI, L.A. Rerum Italicarum Scriptores, tomo XXII. Milano: Typographia Societatis Palatinae in Regia Curia, 1733.

¹⁵ KINNAMOS, Ioannes. Saeculum XII. Anní 1150-1180: Ioannis Cinnami Historiarum libri VII.. Amboise: J.-P. Migne, 1864.

¹⁶ OPPL, Ferdinand: Fridrich Barbarossa. Císař a rytíř, Praha – Litomyšl: PASEKA, 2001.

¹⁷ RAPP, Francis. Svätá ríše rímska národa nemeckého. Praha: PASEKA, 2007.

¹⁸ PROCACCI, Giuliano. Dějiny Itálie. Praha: NLN, 2007.

¹⁹ BOSISIO, Alfredo. Origini del Comune di Milano. Messina: Giuseppe Principato, 1993.

²⁰ VIOLANTE, Cinzio. La società milanese nell'età precomunale. Bari: Editori Laterza, 1981.

²¹ Pozzi: GRILLO, Paolo: Legnano 1176. Una battaglia per la libertà. Roma-Bari: Gius. Laterza & Figli, 2010; GRILLO, Paolo: Milano in età comunale, 1183-1276 : istituzioni, società, economia. Spoleto : Centro italiano di studi sull'alto Medioevo, 2001.

²² KELLER, Hagen. Il laboratorio politico del comune medievale. Napoli: Liguori Editore, 2014;

²³ RACCAGNI, Gianluca. The Lombard League 1167-1225. New York: Oxford University Press Inc., 2010.

Alessandrie z roku 1968,²⁴ z 800-stého výročia kostnického mieru z roku 1983²⁵ alebo z *Nuove questioni di storia medioevale*²⁶. Odborná literatúra špeciálne zameraná na nami skúmané obdobie na príklade Benátok, žiaľ, zatiaľ napísaná nebola, informácie sme preto čerpali predovšetkým zo všeobecných dejín Benátok alebo monografií zameraných na prierez históriou ich štátne vývoja. Z najznámejších autorov-historikov venujúcich sa problematike Benátok uvádzame Antonia Batistellu²⁷ či Charlesa Diehla,²⁸ známeho predovšetkým svojimi dielami o Byzancii, taktiež prínosné sú prehľadové medailóniky jednotlivých dóžov z pera Andrea daMosta²⁹ či Claudia Rendinu.³⁰ K histórii benátskeho štátneho zriadenia nám najviac prispeli diela Giuseppeho Maraniniho a jeho monumentálne dvojzväzkové dielo *La costituzione di Venezia*,³¹ z ktorého prvej časti sme čerpali, ďalej dielo Giovanniho Fiastriho³² zamerané na dejiny ľudového zhromaždenia ako konštitučného orgánu či Eugenio Musatti a jeho dejiny dóžovho sľubu.³³

---

²⁴ *Popolo e stato in Italia nell'età di Federico Barbarossa. Alessandria e la Lega Lombarda*. Torino: Deputazione subalpina di storia patria, 1970.

²⁵ *La Pace di Costanza 1183*. Bologna: Cappelli editore, 1984.

²⁶ *Nuove questioni di storia Medioevale*. Milano: Marzorati editore, 1964.

²⁷ BATTISTELLA, Antonio. *La Repubblica di Venezia dalle sue origini alla sua caduta*. Bologna: Nicola Zanichelli, 1897.

²⁸ DIEHL, Charles. *Vénise. Une république patricienne*. Paris: Ernest Flammarion, 1931.

²⁹ DA MOSTO, Andrea. *I dogi di Venezia*. Firenze-Milano: Giunti editore S.p.A., 2003.

³⁰ RENDINA, Claudio. *I dogi. Storia e segreti. Dalle 120 biografie dei „serenissimi“ di Venezia rivive un millennio di retroscena e intrighi della Repubblica del Leone*. Roma: Newton & Compton editori, 2003.

³¹ MARANINI, Giuseppe. *La costituzione di Venezia 1: Dalle origini alla Serrata*. Venezia: La Nuova Italia, 1927.

³² FIASTRI, Giovanni. *L'assemblea del popolo a Venezia come organo costituzionale dello Stato*. Venezia: R. Deputazione, 1913.

³³ MUSATTI, Eugenio. *Storia della promissione ducale*. Padova: Tipografia del seminario, 1888.

1. Inštitucionálny vývoj Milána do nástupu Fridricha Barbarossu na trón

Miláno, metropola severného Talianska od raných storočí nášho letopočtu. Jedno z cisárskych sídel rímskeho obdobia dominátu a neskôr cisára Západorímskej ríše a jedno z korunovačných miest Italského kráľovstva, sídlo arcibiskupa a zároveň jediného metropolitu pre oblasť Apeninského polostrova väčšiu časť raného stredoveku, zakladajúce si na svojom prvenstve biskupského sídla na území Rímskej ríše a na tzv. ambroziánskej tradícii spočívajúcej vo výkone „očisteného“, prvotného rítu kresťanov zavedeného v štvrtom storočí svätým Ambrózom.³⁴ Vďaka svojej strategickej polohe v blízkosti jednej z hlavných dopravných vodných tepien Pádskej nížiny Ticina, v blízkosti alpských priesmykov, a na križovatke suchozemských ciest ako zo západu na východ, tak na ceste z Ríma do Ríše, bolo Miláno od raných dôb centrom obchodu, rovnako ako sa nachádzalo na trase nájazdov väčšiny germánskych kmeňov.

V nasledujúcej kapitole sa pokúsime postihnúť najdôležitejšie, zlomové udalosti majúce vplyv na utváranie Milána ako významného politického centra s dôrazom na formovanie a rozvoj správnych inštitúcií mesta ako aj sociálnych zmien, ktoré viedli k nastoleniu režimu komúny. S ohľadom na ťažisko práce, ktorým je obdobie lombardských ťažení Fridricha Barbarossu proti komúnam, v neskoršej fáze vojny združených do tzv. Lombardskej ligy, vynecháme najranejšie obdobie dejín mesta a naše rozprávanie začneme až od obdobia jeho intenzívnejšieho správneho vývoja, teda od pádu ríše Longobardov v severnej Itálii a jej následného začlenenia pod správu franských Karolovcov.

1.1. Moc v rukách *duces* a jej postupný úpadok

Počas existencie germánskych kráľovstiev Ostrogótov a Longobardov s malým intermezzom znovuuchopenia moci Byzanciou spravoval Miláno, ako ostatné mestá, centrá správnych obvodov, vojvoda (*dux*) s pomocou jemu podriadených gastaldov, správcov kráľovského majetku. Táto správna štruktúra bez väčších obmien zostáva na severe Itálie zachovaná aj po zbere územia pod vládou Frankov, aj keď prvý zaznamenaný vojvoda (prameň od prameňa sa líši pomenovanie *dux* a *comes*) v čele Milána v karolínskej ére pochádza až z roku 830.³⁵ Popri vojvodovi možno nájsť zmienky o vikomtoch (*vicecomites*), úrad zjavne špecifický pre obdobie franského záberu a následného Impéria, pretože, ako uvádza Bosisio, „*spomínajú sa v roku 777 (...), počas Italského kráľovstva o nich niet žiadnej zmienky, objavujú sa znovu*

³⁴ CHITTOLINI, Giorgio. Aspetti e caratteri di Milano „comunale“, in: VOLPINI, Cristina (ed.). Milano e la Lombardia in età comunale secoli XI-XIII, Milano: Silvana editoriale, 1993, s. 15.

³⁵ BOSISIO, Alfredo. Origini del Comune di Milano. Messina: Giuseppe Principato, 1993, s. 34.

v ére otovskej (...) a sálskej (...), niektorí zároveň s titulom gastalda..“³⁶ Ďalej možno po boku vojvodov nájsť aj tzv. starších (*scabini comitatus*), kumulujúcich vo svojich rukách legislatívu, nakoľko práve im náleží právo vyhlasovať uznesenia vychádzajúce z porád s vojvodom, gastaldom a vikomtom; moc exekutívna potom náleží samotnému vojvodovi, ktorý mal právo vyhlasovať vojnu a ktorý viedol všetku verejnú administratívu, a moc jurisdikčná sudcovskému kolégiu, ktorého počet členov sa s rozširovaním mestskej správy postupom času menil.³⁷

Okrem vojvodu, ako laickej zložky mestskej správy v Miláne, nepretržite funguje úrad arcibiskupa, disponujúceho rozsiahlymi majetkovými dŕžavami a vlastnou klientelou,³⁸ a úrad „cisárskeho posla“ (*missus dominicus*), zastupujúceho cisára na správe mesta a vykonávajúceho súdnu moc najvyššej inštancie, avšak pravdepodobne bez kontinuálnej existencie. Týchto cisárskych funkcionárov možno v Miláne nájsť ešte v polovici 12. storočia, kedy sa náplň ich úradu čoraz viac prekrýva s úkonmi, „*ktoré vykonáva aj arcibiskup, a je to práve on, ktorý si vysluhuje uznanie a poslušnosť mesta, takže po vypuknutí vojny v Ríši prechádza celé mesto na jeho stranu.*“³⁹

Moc vojvodu, ako vedúcej zložky trojčlennej moci, sa však postupom času začína oslabovať v prospech moci arcibiskupa. K tomuto javu, typickému pre obdobie úpadku Franskej ríše a obdobia tzv. Italského kráľovstva (ďalej len Kráľovstva), dochádza z viacerých príčin, ako ekonomických, tak sociálnych a politických, a to na území celého Kráľovstva. Vďaka sústredeniu pozornosti franských panovníkov na záležitosti zaalpských regiónov a bojov o udržanie si moci sa severotaliansky región začína uberať vlastným smerom vývoja. Až do konsolidácie moci za dynastie Otovcov v druhej polovici 10. storočia dosiahne kráľovskú, v niektorých prípadoch aj cisársku korunováciu niekoľko regionálnych veľmožov, pričom ešte za vlády posledných Otovcov sa vyskytne niekoľko pretendentov o kráľovskú korunu miestnej proveniencie.⁴⁰ V nastávajúcej vratkej politickej situácii sa vytvára viacero autonómnych mocenských centier a dochádza k rozpadu systému veľkého pozemkového vlastníctva, systému, ku ktorému zadala podnet politika posledných longobardských kráľov

---

³⁶ Tamtiež, s.34: „... „vicecomites“, di cui si ha ricordo nel 777, nell’884, nell’859, nell’870 ecc.; durante il Regno d’Italia non se ne hanno tracce; riappaiono in età ottoniana (Anselmo, „vicecomes“ nel 980) e francone (Anselmo, vicecomes nel 1067); alcuni di questi hanno il titolo di gastaldo.“

³⁷ Tamtiež, s. 35.

³⁸ SCHUPFER, Francesco. La società milanese all’epoca del risorgimento del comune. Bologna: Tipi Fava e Garagnani, 1896, s. 60.

³⁹ BOSISIO, Alfredo. Origini del Comune di Milano. Messina: Giuseppe Principato, 1993, s. 52: „...ma tutto ciò fa anche l’arcivescovo, ed a lui va la riconoscenza e la obbedienza della città, sicchè, quando romperà guerra all’Impero, la città sarà tutta al suo fianco.“

⁴⁰ Vid’. napr. Arduin z Ivrey (1002 – 1014), korunovaný na kráľa v Pavii, napokon však porazený Henrichom II.

a ktorý upevnili Karolovci.⁴¹ Aj to bolo koniec koncov príčinou neschopnosti vojvodov a veľkých pozemkových vlastníkov efektívne brániť svoje územie a jeho obyvateľov v dobách maďarských nájazdov na prelome storočí.

Tu sa ukázali ako schopnejší biskupi sídliači v mestách opevnených hradbami, efektívne vykonávajúci moc mimo udelených právomocí panovníkom, ktoré im boli retrospektívne udeľované s cieľom legitimizovať daný status quo. Ako vysvetľuje Violante, daná situácia „*prinútila cisárov rozšíriť feudálnu základňu rozšírením privilégií od laických vazalov na vazalov cirkevných, na vazalov nižšie postavených, na mešťanov. Toto rozšírenie feudalizmu na maximum sledovalo jeho konečnú konsolidáciu ako inštitúcie pevnej a komplexnej, zahrnujúcej nové sily do svojho systému. (...) Táto politika sa však nejaví ako súčasť pevného rádu, ale ako prejav situácie vymykajúcej sa z rúk.*“⁴² Politika, ktorú sa neskôr snažia Otovci prispôbiť svojim záujmom dosadzovaním im verných laikov do úradov biskupov a ktorá bude hlavným podnetom pre volanie po cirkevnej reforme približne od polovice 11. storočia, ktorá napokon vyústila do bojov o investitúru. Situácia, tak ako sa vyvinula za Kráľovstva a ako sa rozvíjala nasledujúce desaťročia, sa tak stala v podstate primárnym katalyzátorom, ktorý odštartoval delenie moci a viedol až k nastoleniu zriadenia komúny.

Rovnaké tendencie vývoja prebiehajúceho v severotalianskom regióne sledovala aj politika Milána. Pred maďarskými nájazdmi mesto uchránili hradby nazývané Massimianove, vybudované v 3. storočí a prestavané arcibiskupom Anspertom koncom 9. storočia.⁴³ Pozícia milánskeho arcibiskupa však pravdepodobne vzrástla už skôr, nakoľko práve spomínaný arcibiskup Ansperto stál na čele vojenského odboja hájaceho nároky Karolmana na korunu Kráľovstva, a v období úpadku pápežstva pozíciu druhého Ríma zastávalo práve Miláno.⁴⁴ Definitívne však boli právomoci arcibiskupa a vojvodu zlúčené v rukách jednej osoby až s posvätením Ota I. a Ota II, ktorí postupujú arcibiskupovi vidiecke oblasti Milána, do tej doby oficiálne náležiacie pod správu vojvodov zo Sepria, Lecca a pravdepodobne aj vojvodu

---

⁴¹ Podrobnejšie viď. VIOLANTE, Cinzio. *La società milanese nell'età precomunale*. Bari: Editori Laterza, 1981, kap. 1,2 a 3.

⁴² Tamtiež, s. 169: „L'estensione al massimo del feudalesimo vuole essere, nelle intenzioni degli imperatori che concedono benefici privilegi e immunità, il consolidamento definitivo del feudalesimo, l'istituzione di una gerarchia rigida e complessa, l'imbrigliamento delle forze nuove nel sistema feudale (...) tale politica imperiale non appare come elemento d'ordine, bensì tradisce una situazione di disordine...“

⁴³ DONATI, Maria Teresa. *La cinta muraria milanese*, in: VOLPINI, Cristina (ed.). *Milano e la Lombardia in età comunale secoli XI-XIII*, Milano: Silvana editoriale, 1993.

⁴⁴ BOSISIO, Alfredo. *Origini del Comune di Milano*. Messina: Giuseppe Principato, 1993, s. 38.

milánskeho.⁴⁵ Tento prechod moci najlepšie personifikuje postava arcibiskupa Landolfa da Carcano (979 – 998).

Landolfo, po návrate do mesta po úteku, ku ktorému bol donútený nepokojmi kvôli zisku arcibiskupského stolca prostredníctvom simonie, sa rozhodol zabezpečiť si klientelu skrz štedré rozhadzovanie cirkevného majetku svojim stúpencom, príbuzným a vazalom vojvodu. Tí tak v podstate získali dvojakú investitúru, disponujúc už funkciami či titulmi, ktoré na nich preniesol vojvoda či vojvodovia a ktoré tak teraz de facto (paralelne s tým, ako sa moc vojvodu neustále stenčuje) prechádzajú na ich nového seniora, Landolfa.⁴⁶ Tak možno vysvetliť, ako mohol vykonávať arcibiskup milánsky právomoci spadajúce pod úrad vojvodu bez toho, aby mu bol tento titul niekedy de iure prisúdený, nahrádzajúc právny podklad reálnej funkcie svojou váženosťou a ekonomickým zázemím.⁴⁷

Landolfovou donáciou sa tak legitimizuje vrstva tzv. capitanes (podľa držby léna „in capite“, „v čele“) alebo milites maiores, vytvorená skrz udeľovanie benefícií z rúk vojvodov či biskupov vlastnej klientele, a vytvárajúca de facto nový typ dedičnej nobility, ktorá si so vzrastajúcou mocou, úmernou vzrastajúcej moci arcibiskupa, vytvára vlastné siete lénnikov – milites minores alebo valvassores. Ku sklonku 10. storočia sa tak ťažisko moci presúva z rúk vojvodu do rúk arcibiskupa ako pána mesta, mocenská základňa Milána sa rozširuje na čoraz širšie vrstvy a tento proces dosiahne čoskoro svojho vrcholu.

1.2. Moc v rukách arcibiskupa a jej postupný úpadok

Vrcholné obdobie, kedy bola drvivá väčšina moci vykonávanej nad Milánom kumulovaná v rukách arcibiskupa, prichádza s obdobím vlády arcibiskupa Ariberta da Intimiano (1018 – 1045), po ktorého smrti zažíva arcibiskupská moc strmý pád a až do konca storočia sa bude mesto zmietať v bratovražedných bojoch. Ariberto, vychádzajúci z beztak silnej pozície svojho úradu nastolenej Landolfom, využil chaotickej situácie po smrti posledného panovníka z dynastie Otovcov, Henricha II., kedy sa lombardskí veľmoži usilovali o zvolenie kráľa, ktorý by bol naklonený ich záujmom, a sám sa odobral do ríše, kde železnú korunu Kráľovstva ponúkol Konrádovi Sálskemu.⁴⁸ Od toho následne obdržal právo investitúry nad biskupstvom v Lodi, nad Cremonou a Paviou (aj s prihliadnutím na vojenskú pomoc, ktorú cisárovi posky-

⁴⁵ Ako uvádza Schupfer, nie je jasné, či sa jednalo o vojvodu spravujúceho celú okolitú oblasť alebo len mesto samotné, nakoľko sa táto správa objavuje prvýkrát na bližšie neuvedených listinách až v priebehu 10. storočia, ako sme už zároveň spomenuli vyššie; vid'. SCHUPFER, Francesco. *La società milanese all'epoca del risorgimento del comune*. Bologna: Tipi Fava e Garagnani, 1896, s. 59.

⁴⁶ Tamtiež, s. 65.

⁴⁷ BOSISIO, Alfredo. *Origini del Comune di Milano*. Messina: Giuseppe Principato, 1993, s. 45.

⁴⁸ VIOLANTE, Cinzio. *La società milanese nell'età precomunale*. Bari: Editori Laterza, 1981, s. 215.

tol pri trestnej výprave proti Pavii, ktorá roku 1024 zničila tzv. palazzo regio alebo kráľovský palác, sídlo výbercu kráľovských poplatkov⁴⁹), a „napokon, od oboch zvrchovaných autorít (tj. od cisára a od pápeža) mu bola právoplatne potvrdená výsada voľby a vysvätenia kráľa Itálie, ktorú milánski arcibiskupi vykonávali už od dávnej doby, a nároky na ktorú sa snažili posilniť si legendárnou tradíciou.“⁵⁰

S Aribertovým úradovaním však zároveň popri vzopätí sa arcibiskupskej moci na maximum následne prichádza jej trieštenie a prerozdelenie medzi ďalšie vrstvy spoločnosti. Ako sme uviedli vyššie, arcibiskup Landolfo prostredníctvom svojej štedrej donácie cirkevných majetkov vytvoril vrstvu tzv. capitanes, ktorých úrad bol analogicky s o storočie starším kapitulárom z Quiersy-sur-Oise z roku 877 dedičný⁵¹ a ktorí si vytvorili vlastné lénne siete vazalov nazývaných valvassores. Tí narozdiel od capitanes nedržali svoj úrad či pozemok dedične a okrem nátlaku zhora, zo strany capitanes, museli čeliť rozpadu svojho dočasne držaného benefícia s neustále sa zlepšujúcimi možnosťami ich poddaných na vykúpenie sa z neslobodného postavenia a s tým spojenou príležitosťou odkúpiť si pôdu, na ktorej pracovali. Práve v tejto dobe totižto dosahuje vrcholu sociálny proces započatý približne na prelome 9. a 10. storočia za obdobia Kráľovstva, podnietený globálnym ekonomickým oživením a populačným vzrastom, a to proces urbanizácie a s ňou spojeného vytvárania strednej vrstvy tvoriacej hlavný podiel obyvateľstva miest. Tá vzniká recipročne zostupom vyšších vrstiev (predajom pozemkového vlastníctva a angažovaním sa v čoraz výnosnejšom obchode) a vzostupom vrstiev nižších (ako obchodníkov /*negoziatores*/ investujúcich kapitál do pôdy, tak roľníkov, ktorým všeobecná hospodárska konjunktúra umožňuje vlastnú pozemkovú držbu) a ich vzájomným prelínaním.⁵²

Ako prví sa tak o väčší podiel na vykonávaní moci z vyššie uvedených príčin prihlásili valvassores. Po tom, čo ich Ariberto vyhnal z mesta, pretože sa v snahe o dosiahnutie vyššieho spoločenského statusu spojili s Cremonou a Paviou, bol arcibiskup spolu s capitanes týmto zoskupením pravdepodobne porazený a obe sváriace sa strany sa obrátili na cisára Konráda II. Sálskeho ako arbitra sporu, dúfajúc, že zasiahne práve v ich prospech. Konrád sa rozhodol

---

⁴⁹ Tamtiež, s. 73.

⁵⁰ BOSISIO, Alfredo. *Origini del Comune di Milano*. Messina: Giuseppe Principato, 1993, s. 59: „infine, da entrambe le somme autorità gli viene riconosciuta in forma legale la prerogativa dell'elezione e della consacrazione dei re d'Italia, che gli arcivescovi di Milano esercitavano di fatto già da lungo tempo, sforzandosi, come s'è veduto, di legittimarla con una tradizione leggendaria.“

⁵¹ Tamtiež, s. 63.

⁵² Sociálny proces podnietený ekonomickým vývojom je vyčerpávajúco podaný práve v prehľadovej štúdií VIOLANTEho: *La società milanese nell'età precomunale*, pretože práve jeho poznanie umožňuje pochopiť sociálnu bázu mestských komún vo všeobecnosti a vznik tzv. cives alebo mešťanov, pozri hlavne kpt. 3.

riešiť spor nie priamym zásahom, ale na zhromaždení v Pavii, proti čomu sa ostro vyhradil práve Ariberto, podľa Bosisia odvolávajúci sa na fakt, že neobdržal od panovníka titul vojvodu a nie je preto povinný sa podobných zhromaždení účastniť,⁵³ podľa Schupfera odvolávajúci sa na neodňateľnosť majetkov vo vlastníctve ambroziánskej cirkvi (a svojím spôsobom tak spochybňujúc autoritu cisára nad svetskými záležitosťami), z čoho cisár Konrád vyvodil Aribertovu zodpovednosť za nepokoje.⁵⁴ Ten bol následne, ignorujúc panovníkovu vôľu, vsadený do väzenia. V tomto okamihu dochádza k situácii, ktorú nepredvídal ani Ariberto, ani Konrád – doteraz sváriace sa strany, *capitanes* (a na ich strane *cives*) a *valvassores* uzatvárajú medzi sebou mier a zjednotené sily (na čele s Aribertom, ktorému sa medzitým podarilo ujsť z väzenia) nasadzujú do boja proti Konrádovi. Ten, snažiac sa privábiť *valvassores* na svoju stranu, vydáva 30. mája 1035 tzv. *Constitutio de feudis*, priznávajúce im dedičnosť lén a stavajúce ich tak na roveň *capitanes*. Aj keď Konrádovo *Constitutio* ostalo počas bojov ignorované, pretože Aribert okamžite garantoval *valvassores* totožné ústupky,⁵⁵ došlo k jeho reálnej aplikácii po cisárovej smrti.

Kým arcibiskup odchádza vzdať hold Konrádovmu nástupcovi Henrichovi III., v meste prepuká nová fáza sociálnych nepokojov. Po zrovnoprávnení *capitanes* s *valvassores* dochádza k vytvoreniu širokej vrstvy privilegovaných, pričlenených k starej nobilitě tvoriacej jadro *capitanes*, a radikálnemu okresaniu arcibiskupovej moci, ktorý prišiel o starých spojencov a ktorého moc, ako pripomína Violante, „nemala žiaden právny podklad, dokonca celá jeho autorita bola založená na osobných vzťahoch ktorými mu boli zviazaní ako držiteľia cirkevných lén, tak nobilita vedúca mestskú jurisdikciu.“⁵⁶ Nobilita, žiarlivo si strážiaca svoje výsady, teraz zahájila ofenzívu s cieľom zabrániť ďalšiemu rozširovaniu svojich radov a malá potýčka medzi zástupcom nobility a *cives* potom zapálila nový požiar, v ktorom si *cives* nárokovali na vlastnú účasť na moci. Dokonale presné vymedzenie *cives* ako skupiny mestského obyvateľstva disponujúcej špecifickým právnym statusom nejestvuje a jeho definícia sa u jednotlivých historikov líši podľa typov prameňov, z ktorých pri svojom výskume vychádzali. Violante k nim radí vrstvu *negoziatores* alebo obchodníkov, ktorí sa v priebehu 10. storočia so zlepšením hospodárskej situácie usídľujú v mestách, zdôrazňuje však, že *cives* netvorili homogénnu sociálnu vrstvu, ale boli „súborom jedincov rôznych schopností a možností,

⁵³ BOSISIO, Alfredo. *Origini del Comune di Milano*. Messina: Giuseppe Principato, 1993, s. 66.

⁵⁴ SCHUPFER, Francesco. *La società milanese all'epoca del risorgimento del comune*. Bologna: Tipi Fava e Garagnani, 1896, s. 73.

⁵⁵ VIOLANTE, Cinzio. *La società milanese nell'età precomunale*. Bari: Editori Laterza, 1981, s. 70.

⁵⁶ Tamtiež, s. 256: „...il potere di Ariberto non ha nessun fondamento giuridico, anzi tutta la sua autorità è bassa appunto sui vincoli personali con cui gli sono legati, in quanto concessionari di benefici ecclesiastici, i nobili che hanno giurisdizione cittadina.“

evidentne však držiacich pozemkové vlastníctvo ako základ svojho sociálneho statusu“,⁵⁷ Bossio k nim priraduje navyše časť nobility, ktorá bola nejakým spôsobom z Constitutia vylúčená a týmto spôsobom sa snažila dosiahnuť stratené práva.⁵⁸ U Manaresiho však nachádzame ako hlavnú dištinkciu medzi cives a aktuálnou nobilitou, niekdajšími capitanes a valvassores, pôvod – cives sú uňho z prevažnej časti pôvodné, románske obyvateľstvo a nobiles obyvateľstvo longobardského, resp. germánskeho pôvodu. Z toho vyvodzuje, že „mešťania, ktorí si spomínali na časy, kedy boli ich otcovia slobodní, tj. pred barbarskými nájzdami, chceli zhodiť jarmo, ktoré im bolo uložené feudálnymi pánmi; bol to teda boj románskeho elementu voči elementu germánskemu, ktorý mal skončiť kompletnou fúziou rôznych mešťanských uskupení vo vytvorení komúny.“⁵⁹ Rovnaký názor zastáva aj Schupfer, dodávajúc, že „to, čo sa zvyčajne nazýva vojnami alebo bojmi sociálnych skupín, sú v skutočnosti vojny či boje národností stojacich voči sebe v opozícií, vojny či boje románskeho a germánskeho obyvateľstva.“⁶⁰ Nobiles boli spolu s arcibiskupom z mesta vyhnaní a cives s nimi až po hrozbe zákroku z Ríše uzavreli mier, ktorého výsledkom bola s najväčšou pravdepodobnosťou spoluúčasť cives na voľbe arcibiskupovho následníka, doteraz vyhradená nobilita.⁶¹

S Aribertovým rozšírením moci vzrástla hrdosť samotného Milána a jeho obyvateľov, pre ktorých ambroziánska tradícia a váženosť arcibiskupského stolca boli hlavným tmelom akéhosi predkomunálneho spoločného vedomia (narušenie ktorého jeho nositelia vnímali ako urážku pamiatky patróna mesta sv. Ambróza) a Ariberto ako arcibiskup jeho živou personifikáciou.⁶² Práve toto vedomie sa prejavilo ako pri snahe Konráda II. Sálskeho, tak aj Henricha III. zasahovať do záležitosti mesta, a ktoré napokon zakaždým prevážilo nad nezhodami a bojmi medzi jednotlivými mestskými zoskupeniami. Ariberto sám volal pri hrozbe cisárskeho zásahu do zbrane všetkých obyvateľov mesta s cieľom obrany svojich práv a v tomto apeli

---

⁵⁷ Tamtiež, s. 263: „Il terzo stato è quindi una classe mista di individui di varia qualitas e possibilitas, ma aventi tutti evidentemente come fondamento della loro posizione sociale la proprietà terriera.“

⁵⁸ BOSISIO, Alfredo. *Origini del Comune di Milano*. Messina: Giuseppe Principato, 1993, s. 77.

⁵⁹ MANARESI, Cesare. *Gli atti del comune di Milano fino all'anno MCCXVI*. Milano: Capriolo & Massimino, 1919, s. 25: „...i cittadini, i quali si ricordavano di un tempo nel quale i loro padri erano stati liberi, vale a dire anteriormente alle invasioni barbariche, volevano scuotere il giogo della dominazione dei signori feudali; era la lotta dell'elemento romano contro l'elemento germanico che doveva finire con la fusione intiera dei vari ordini cittadini nella formaione del comune.“

⁶⁰ SCHUPFER, Francesco. *La società milanese all'epoca del risorgimento del comune*. Bologna: Tipi Fava e Garagnani, 1896, s. 16: „Quelle che ordinariamente si chiamano guerre o lotte degli ordini sociali sono veramente guerre o lotte di opposta nazionalità, guerre o lotte di latini e germanici...“

⁶¹ MANARESI, Cesare. *Gli atti del comune di Milano fino all'anno MCCXVI*. Milano: Capriolo & Massimino, 1919, s. 25.

⁶² KELLER, Hagen. *Il laboratorio politico del comune medievale*. Napoli: Liguori Editore, 2014, s. 72.

možno uzrieť prvé záblesky spoločného, komunálneho vedomia Milána,⁶³ aj keď zďaleka nie trvalého, ako ukáže vývoj v desaťročiach nasledujúcich po Aribertovej smrti.

1.3. Na ceste ku vzniku komúny

Napriek účasti *cives* na voľbe Aribertovho následníka po jeho smrti v roku 1045 nebola podľa všetkého ešte dosiahnutá jednoliatosť spoločnosti – tá naopak zostala zakonzervovaná v stave, v akom sa nachádzala pred vypuknutím boja medzi novou nobilitou, vzniknutou zo začlenenia *valvassores* ku *capitanes* a *cives*. Vytvorila sa teda početne omnoho širšia vrstva novej, zmiešanej nobility, ktorej časť sa naďalej nemienila zmieriť s participáciou neurodzených vrstiev obyvateľstva na správe mesta. Táto nevôľa sa prejavila hneď pri samotnej voľbe arcibiskupa, kedy sa nobilita rozhodla predstaviť cisárovi vlastného kandidáta (popri štyroch kandidátoch vybraných za účasti ľudu, ktoré cisár zamietol) a ten bol následne zvolený.⁶⁴ Pozícia nobility sa však otriasla s nástupom reformistického prúdu pontifikov na svätopeterský stolec a s aktom vydaným roku 1053 pápežom Levom IX., ktorý zakazoval udeľovanie cirkevných statkov ako benefícií do rúk laikov a ktorý sa tak ostro vymedzil voči Constitutiui Konráda II. legitimizujúceho postavenie nobility, tj. *capitanes* a *valvassores*, ktorá si svoju pozíciu vybuďovala z veľkej časti práve na laickej držbe cirkevných statkov (viď. Landolfova donácia). Tento akt stál na počiatku tzv. Patarie – reformného hnutia v prostredí Milána a jeho okolia, ktoré vznietila iskra z rozsiahlej kampane za očistu cirkvi z iniciatívy reformných pápežov známej ako boj o investitúru, ktorá dosiahne svoj vrchol za pontifikátu Gregora VII., a ktoré sledovalo pod heslom cirkevnej reformy prerozdelenie moci v meste, iniciované vrstvou *cives*.⁶⁵

Nie je naším zámerom podať tu vyčerpávajúci priebeh tohto reformistického hnutia. Počas troch dekád druhej polovice 11. storočia sa v meste vytvorili dve skupiny, jedna, prevažne pozostávajúca z nobility a konzervatívnych (a simonistických) klerikov, strániaca arcibiskupovi dosadenému cisárom, a druhá, reformistická, ovplyvnená montfortskou sektou, presadzujúca kandidáta vybraného ľudovým zhromaždením a zložená mimo proreformných klerikov predovšetkým z *cives*, ktorí sa neúspešne pokúsili v štyridsiatych rokoch o získanie postavenia rovného nobilitě. Miláno tak predstavovalo totožný boj o investitúru zvädzaný cisárom a pápežom ibaže v menšej mierke. Otázka cirkevnej reformy však bola skôr nástro-

⁶³ BOSISIO, Alfredo. *Origini del Comune di Milano*. Messina: Giuseppe Principato, 1993, s. 72.

⁶⁴ SCHUPFER, Francesco. *La società milanese all'epoca del risorgimento del comune*. Bologna: Tipi Fava e Garagnani, 1896, s. 91.

⁶⁵ K histórii Patarie viď. vyčerpávajúce dielo Cinzia VIOLANTEho: *La Pataria milanese e la Riforma ecclesiastica, I: Le premesse (1045 – 1057)*. Roma: nella sede dell'Istituto, 1955.

jom boja než vytúženým cieľom, boja skôr než za cirkevnú reformu, za reformu ekonomickú a politickú, boja za nabúranie suverénnej moci nobility so zámerom dosiahnutia participácie širokých vrstiev obyvateľstva na výkone moci. Boj o investitúru okrem iného (ako sa ukázalo o niečo neskôr za bojov s Barbarossom, resp. za bojov Barbarossu s pápežom), v našom prípade so zreteľom na Patariu, mal nemalý význam pre boj rodiacich sa komún o svoje prežitie a legitimizáciu cisárom. Ako si všíma Brezzi, práve v tejto epoche dejín začali obe sváriace sa strany, tj. zástancovia reformy a jej odporcovia, nahliadať na mestá ako na potencionálnych spojencov a získavať si ich na svoju stranu všemožnou podporou, čoho mestá naplno využívali predovšetkým s ohľadom na svoj vlastný prospech.⁶⁶

Pataria prakticky skončila so smrťou jej vodcu, Erlembalda, roku 1075. Za jej definitívny, listinne doložený koniec sa však považuje list zaslaný milánskym klérom pápežovi, v ktorom mu sľubujú svoje bezvýhradne podrobenie sa z roku 1095.⁶⁷ Jej hlavný význam pre nás však spočíva v tom, že dovŕšila proces boja jednotlivých článkov feudálneho reťazca za podiel na vykonávaní moci v Miláne, a fakt, že sa tak dialo s posvätením pápeža, dodalo spoločnosti — takej, aká vyšla z tohto turbulentného obdobia — pečať legitimacy. Pataria a následný mestský vývoj v desaťročiach po nej, na periférii záujmu cisára a pápeža, ktorí riešili omnoho dôležitejšie otázky (pokračovanie boja o investitúru, za krátkodobého mieru potom prvá kruciáda Urbana II. a boj proti neveriacim), tak zrodila prvé komunálne orgány, resp. ich zárodky. Vzhľadom na fakt, že to bol po väčšiu časť investitúrnych bojov cisár, kto ťahal za kratší koniec, môžeme nahliadať na rodiace sa komunálne orgány ako inštitúcie, ktoré mali napomôcť lepšej organizácii a výkonu moci arcibiskupa — nepochybný znak toho, že moc cirkvi je opäť na vzostupe a na potvrdenie svojej prevahy a lepšie spravovanie vzrastajúcej moci potrebuje širší administratívny aparát. V skutočnosti však Pataria v určitých krátkodobých úsekoch poskytla obyvateľstvu možnosť vyskúšať si fungovanie pod autoritou vodcu z ľudu a vytvorila tým predpoklad pre postupné okresanie moci arcibiskupa. Slovanmi Schupfera „od režimu Erlembalda je možné datovať autonómiu mestských komún; pretože to od neho sa naučili jestvovať nezávisle na arcibiskupovi; a keď potom dostali nového pána, zárodky tejto samostatnej existencie už boli v ich vnímaní zasiaté.“⁶⁸ Dané orgány sa potom postupom času stávajú čoraz autonómnejšími a nezávislými od rozhodnutia arcibiskupa vďa-

⁶⁶ BREZZI, Paolo. I comuni cittadini italiani e l'impero medioevale, in: Nuove questioni di storia medioevale, Marzorati Editore, Milano, 1964, s. 180.

⁶⁷ BOSISIO, Alfredo. Origini del Comune di Milano. Messina: Giuseppe Principato, 1993, s. 150.

⁶⁸ SCHUPFER, Francesco. La società milanese all'epoca del risorgimento del comune. Bologna: Tipi Fava e Garagnani, 1896, s. 106: „Dal reggimento di Erlembaldo si deve datare l'autonomia dei comuni cittadini; imperciocchè da lui impararono essi a stare in sè senza arcivescovo; e quando poi ne venne un altro a capo della città, le pretensioni di questa erano già in certo modo cresciute co'suoi abitatori.“

ka jeho čoraz menšej autorite, ktorej úpadok na jednej strane odštartovala práve voľba z roku 1045, presadená nobilitou a potvrdená cisárom, zásahy ktorého do mesta, ako ukázala Aribertova éra, neboli nikdy Milánčanmi vítané, a ktorá sa prehlbovala tým viac, čím viac sa na glorifikovanej postave arcibiskupa odrážali aktuálne boje odhaľujúce jeho slabosť a bytostnú závislosť od pápeža.

Kde teda možno zachytiť skutočný počiatok Komúny a orgánu, ktorý ju bude symbolizovať, konzulátu alebo konzulského kolégia? Jej počiatky sú nejasné a vzhľadom na nedostatok dokumentov ťažko určiť presný dátum jej vzniku. Ústava z roku 1067, nariadená Milánu víťaznou propápežskou stranou krátkodobým mierom, obmedzovala moc arcibiskupa poradným orgánom zloženým z členov Patarie⁶⁹ a je možné, že práve oni sú zmienení pod menom „*consules et primores*“, ktorí boli v mene mesta vyslaní naproti cisárovi, prichádzajúcemu do mesta s cieľom zisku kráľovskej koruny na ceste do Ríma.⁷⁰ Medzi historikmi sa však najviac skloňujú dátumy 1097, kedy sa v istom dokumente cirkevného charakteru vyskytuje ako miesto podpisu „*Actum Mediolani, in consulatu civium*“⁷¹ (kameňom úrazu ktorého je nevyriešená otázka, či sa jedná len o miesto podpisu zmluvy určené pre takéto prípady, kde sa za týmto účelom schádzali úradníci týmto poverení, alebo priamo o miesto, v ktorom naplno úradoval už vzniknutý konzulát), a 1111, kedy sa za dlhodobej neprítomnosti úradujúceho arcibiskupa Grossolana v meste z iniciatívy občanov ustanovila komisia, ktorá následne Grossolana zbavila úradu a za nového arcibiskupa si vyvolila istého Giordana, ktorého následne po krátkom vojenskom intermezze potvrdil v úrade samotný pápež. Bosisio považuje práve druhý uvedený dátum, v ktorom sa spomína vznik arbitrážneho kolégia za počiatok konzulátu ako správneho orgánu zastupujúceho celú mestskú komunitu, nakoľko práve ním sa vytvára (z hľadiska cisárskej moci) nebezpečný precedens, kedy sa miska mocenských váh na prvý pohľad nakláňa na stranu pápeža. Pri bližšom nahliadnutí však vidíme, že pápež sa stal len „legitimizátorom“ nastalej situácie, ktorá sa zrodila z rozhodnutia laických zástupcov mesta, vybraných spomedzi seba a privlastnivších si tak nielen právo voľby nového arcibiskupa, ale aj právo odňať úrad tomu stávajúcemu; a ďalej tvrdí, že práve od tohto okamihu sa moc definitívne prerozdeľuje medzi arcibiskupa a jeho dovtedy poradné kolégium, a že sám Giordano

---

⁶⁹ BOSISIO, Alfredo. *Origini del Comune di Milano*. Messina: Giuseppe Principato, 1993, s. 131.

⁷⁰ Tamtiež, s. 144.

⁷¹ Perelli Cippo vraví o dokumente, ktorým sa istý klerik Eriberto zrieka do rúk predstaveného cremonskej cirkvi požiadaviek na majetky závažného významu v okolí Bariana, vid'. PERELLI CIPPO, Roberto: *Società e istituzioni*, in: VOLPINI, Cristina (ed.). *Milano e la Lombardia in età comunale secoli XI-XIII*, Milano: Silvana editoriale, 1993, s. 35: „...atto del 1097 mediante il quale un certo chierico Eriberto rinunciò nelle mani di un rappresentante della Chiesa di Cremona alle pretese avanzate sui beni di rilevante entità siti a Bariano: atto stipulato da Giovanni notaio di sacro palazzo: „in civitate Mediolani, in consulatum civium, prope ecclesias Sancte Marie.““

sa z vďaky za svoje zvolenie vzdal časti svojej moci v prospech tohto novovzniknutého úradu, spätne tak uznávajúc jeho spontánny vznik.⁷² Schupfer naopak považuje rok 1097 za dostatočný dôkaz existencie konzulského magistrátu a jeho úradovania v plnom prúde, čo napokon podporuje odvolávaním sa na dokument z roku 1100, podľa ktorého „*arcibiskup Anselmo, potom, čo sa zišlo zhromaždenie ľudu a kléru súhlasiac s každoročným svätením pamiatky S. Hrobu, schválil pred magistrátom, že 8 dní pred a 8 dní po sviatku by sa mal zachovávať všeobecný mier a prímerie s platnosťou pre celé zázemie mesta...*“,⁷³ a na svedectvo kronikára Landolfa mladšieho, ktorý podľa svojich vlastných slov vykonával úrad konzulského sekretára už v roku 1107.⁷⁴ Obdobného názoru je aj Manaresi považujúci za dôkaz existencie konzulátu pred rokom 1111 práve spomínaný dokument z roku 1097 so spornou formulkou „*Actum Mediolani in consulatu civium*“, tvrdiac, že „*keď sa daný názov zaviedol, neznamenal hneď ustanovenie nového verejnosprávneho orgánu, ale len nové pomenovanie orgánu jestvujúceho*“, odôvodňujúc túto hypotézu tvrdením, že práve v tejto dobe dochádza k šíreniu nového zákonodarstva, ktoré toto pomenovanie prinieslo a aplikovalo na jestvujúce orgány z Romagne do Lombardie.⁷⁵ Väčšina historikov sa však zhoduje na tom, že ak jestvoval nejaký správny orgán pod názvom konzulát, jednalo sa len o úrad s právomocou poradnou, arbitrážnou a pravdepodobne bez nepretržitej existencie (ako k tomu nasvedčujú udalosti z roku 1111) naďalej podriadený arcibiskupovi a z tohto uhla pohľadu je prelomový práve rok 1111, kedy sa toto zoskupenie ustanovilo bez iniciatívy arcibiskupa a navyše so zámerom rozhodovať o jeho spôsobilosti vykonávať úrad. Kľúčovou avšak časovo obtiažne vymedziteľnou zmenou bola práve účasť zástupcov všetkých troch staronových sociálnych tried (tj. *capitanes*, *valvassores* a *cives*) na mestskej správe, ku ktorej vydláždili v Miláne cestu práve udalosti 11. storočia.

Definitívny vznik konzulátu tak určiť nemožno, rovnako ako ani definitívny prechod moci z arcibiskupa na konzulát. Všetko však nasvedčuje tomu, že v roku 1117, kedy sa na tzv. Brolette⁷⁶ stretli za účelom jednanja ako arcibiskup, tak konzuli, obe skupiny usadené na

---

⁷² BOSISIO, Alfredo. *Origini del Comune di Milano*. Messina: Giuseppe Principato, 1993, s. 175.

⁷³ SCHUPFER, Francesco. *La società milanese all'epoca del risorgimento del comune*. Bologna: Tipi Fava e Garagnani, 1896, s. 123: „...l'arcivescovo Anselmo, dopo avere adunata la congregazione generale del clero e del popolo e stabilito, col comune consiglieri di tutti, che ogni anno si debba celebrare una grande solennità in memoria del S. Sepolcro, aveva sancito davanti al *magistrato*, che per otto giorni prima e otto dopo vi dovesse avere una ferma pace e tregua per tutto il contado...“

⁷⁴ Tamtiež, s. 123.

⁷⁵ MANARESI, Cesare. *Gli atti del comune di Milano fino all'anno MCCXVI*. Milano: Capriolo & Massimino, 1919, s. 28: „...quando il nome si introduce non significa già la instaurazione di un nuovo istituto nell'amministrazione della cosa pubblica, ma viene assunto da un organo preesistente.“

⁷⁶ Brolette alebo lúka, na ktorej sa schádzalo ľudové zhromaždenie za účelom vyjadrenia (ne)súhlasu s rozhodnutiami konzulátu alebo arcibiskupa a jeho poradcov; miesto potom svoj názov prepožičala palácu vy-

vlastnej tribúne, konzulát už fungoval naplno a podieľal sa na moci (vzhľadom na formu zhromaždenia pravdepodobne rovnej) spolu s arcibiskupom. Moc arcibiskupa sa bude naďalej stenčovať a po kostnickom mieri z roku 1183, ktorým bude definitívne zakončený spor Fridricha Barbarossu s komúnami, prejde definitívne do rúk konzulátu a podestu.

1.4. Inštitucionálna stránka Milána v predvečer vypuknutia bojov s Fridrichom Barbarossom

V predvečer nástupu Fridricha Barbarossu na trón a s tým zahájenou ofenzívou zo strany cisárstva na obnovenie oslabených mocenských pozícií v severnej Itálii vyzerá inštitucionálna stránka Milána ako čerstvo sformovanej komúny nasledovne:

Moc konzulského kolégia, ako sme si ukázali vyššie, vzniknutého pravdepodobne z poradného orgánu okolo arcibiskupa a skrz precedens jeho voľby z roku 1111 zahájivšieho novú, sebavedomejšiu fázu svojho úradu v krátkom, približne štyridsaťročnom období neustále vzrastá, a aj keď de iure na vrchole mocenského rebríčka naďalej ostáva arcibiskup a jeho moc je nespochybnená,⁷⁷ de facto drvivú väčšinu moci prebralo práve konzulské kolégium. Možno sa domnievať, že moc konzulov ako arbitrážneho orgánu bola spočiatku obmedzená len na svetskú časť výkonu rozsudku nariadenú arcibiskupom, tak ako to bolo zakotvené v ústave z roku 1067 pre arcibiskupovo poradné kolégium a ako to vyplýva zo zasadania konzulov s arcibiskupom na Brolette z roku 1117 — „konzuli udeľujú oslobodzujúci rozsudok alebo odsúdenie z právneho hľadiska, arcibiskup z toho duchovného.“⁷⁸ Taktiež vzhľadom na ochabujúcu moc cisára vynášajú konzuli (a ich predchodcovia z poradného kolégia okolo arcibiskupa) aj rozsudky nad právnymi záležitosťami spadajúcimi pod kompetencie missi regii, cisárskych poslov, avšak v snahe vyhnúť sa konfrontácií s cisárom sa stalo zvykom, že konečný rozsudok potvrdili samotní poslovia.⁷⁹ V tridsiatych rokoch však reálna moc definitívne prechádza na samotné kolégium, o čom svedčí rok 1133, kedy to boli práve konzuli ako zástupcovia a splnomocnenci komúny, ktorých rozhodnutie o tom, z rúk ktorého z dvoch pápežov prevezme novozvolený arcibiskup pallio, arcibiskup akceptoval a de facto tak uznal zvrchovanosť rozhodnutí konzulského kolégia;⁸⁰ a v rovnaký rok to boli práve zástupcovia ko-

---

stavanému na tomto mieste ako správne sídlu Komúny, vid'. BOCCHI, Francesca. Il Broletto, in: VOLPINI, Cristina (ed.). Milano e la Lombardia in età comunale secoli XI-XIII, Milano: Silvana editoriale, 1993.

⁷⁷ CHITTOLINI, Giorgio. Aspetti e caratteri di Milano „comunale“, in: VOLPINI, Cristina (ed.). Milano e la Lombardia in età comunale secoli XI-XIII, Milano: Silvana editoriale, 1993, s. 17.

⁷⁸ tamtiež, s. 173: „...i consoli dispensano l'assoluzione o la condanna giuridica, l'arcivescovo quella spirituale.“

⁷⁹ MANARESI, Cesare. Gli atti del comune di Milano fino all'anno MCCXVI. Milano: Capriolo & Massimino, 1919, s. 34.

⁸⁰ SCHUPFER, Francesco. La società milanese all'epoca del risorgimento del comune. Bologna: Tipi Fava e Garagnani, 1896, s. 131.

múny, ktorí schválili korunováciu cisára Konráda III. a arcibiskup sa stal už len jej vykonávateľom.⁸¹ Konzuli tak krok za krokom preberali výkon funkcií spadajúcich do tejto doby pod arcibiskupa, tj. vedenie vojny, jej vyhlasovanie a uzatváranie mieru, výber daní, razbu mincí, vedenie súdov s mešťanmi, a pod., pričom jednotlivé funkcie mali medzi sebou konzuli pravdepodobne rozdelené. Pre jurisdikciu sa pravdepodobne už v roku 1153 vydeleno zvláštne kolégium sudcovských konzulov.⁸² Konzulský úrad bol od roku 1138 obmedzený na dobu jedného roku a pred odchodom z funkcie bol konzul povinný navrhnúť svojho nasledovníka, o jeho voľbe však rozhodlo ľudové zhromaždenie, resp. od druhej polovice 12. storočia komisia vybraná spomedzi jeho členov odchádzajúcimi konzulmi a nazývaná *credentia*, predstavujúca poradný orgán konzulov.⁸³ Z roku 1130 pochádza prvý záznam o voľbe konzulov rozdelených do troch tried podľa starej delby na *capitanes*, *valvassores* a *cives*,⁸⁴ každá vrstva si tak pravdepodobne volila svojich zástupcov a v neskoršom období boli títo zástupcovia volení ešte podľa mestských štvrtí, tzv. *portae*. Počet konzulov sa vzhľadom na nedostatok prameňov nedá presne určiť, maximálny počet 12 členov je zachytených v akte z roku 1196.⁸⁵

Moc konzulov je okrem toho závislá na súhlase či nesúhlase ľudového zhromaždenia, ktoré je zvolávané pri príležitosti rozhodovania o otázkach bezprostredne sa dotýkajúcich celého komunálneho spoločenstva a ktoré tak definitívne určuje platnosť danej vyhlášky spoločnou prisahou. Zhromaždenie (*concium*, *concio* alebo *arengo*) jestvovalo v Miláne pravdepodobne od raných dôb, nakoľko záznamy o ňom sú už z čias biskupa Ansperta, ktorý tomuto zhromaždeniu predsedal pri rokovaní ohľadom rozšírenia mestských hradieb,⁸⁶ a členmi tohto zhromaždenia boli všetci dospelí muži a zároveň plnoprávni občania mesta. Moc ľudového zhromaždenia sa však príznačne s rozvojom komunálnych orgánov okrasáva v prospech volených jedincov a tento vývoj možno badať už od druhej štvrtiny 12. storočia, kedy je ľudové zhromaždenie symbolizujúce jednotný hlas celej komúny povinované spoločnou prisahou poslušnosti konzulom,⁸⁷ a napokon „hlas ľudu“ definitívne ustupuje vyššie zmienenej vybranej skupinke voličov tvoriacej poradné kolégium konzulov, *credentii*.

---

⁸¹ MANARESI, Cesare. Gli atti del comune di Milano fino all'anno MCCXVI. Milano: Capriolo & Massimino, 1919, s. 35.

⁸² Tamtiež, s. 53.

⁸³ Tamtiež, s. 74.

⁸⁴ BOSISIO, Alfredo. Origini del Comune di Milano. Messina: Giuseppe Principato, 1993, s. 193.

⁸⁵ MANARESI, Cesare. Gli atti del comune di Milano fino all'anno MCCXVI. Milano: Capriolo & Massimino, 1919, s. 42.

⁸⁶ Tamtiež, s. 21.

⁸⁷ KELLER, Hagen. Il laboratorio politico del comune medievale. Napoli: Liguori Editore, 2014, s. 253.

Napokon konzulom pri vykonávaní moci asistujú sudcovia a starší, spomenutí na strane konzulov už v roku 1117 pri zhromaždení na Brolette ako „*iuris, legum et mores peritis*“.⁸⁸ Títo sudcovia v nasledujúcom období tvorili pravdepodobne akési poradné kolégium samotného konzulátu nejasného počtu, nakoľko neraz bol konzulom samotný sudca. Ich počet však postupne vzrastal ako vzrastal aj počet konzulov a napokon z roku 1215 pochádza nariadenie, že každému konzulovi má napomáhať pri výkone práce zrovna jeden sudca.⁸⁹

---

⁸⁸ BOSISIO, Alfredo. *Origini del Comune di Milano*. Messina: Giuseppe Principato, 1993, s. 174.

⁸⁹ MANARESI, Cesare. *Gli atti del comune di Milano fino all'anno MCCXVI*. Milano: Capriolo & Massimino, 1919, s. 40-41.

2. Inštitucionálny vývoj Benátok do nástupu Fridricha Barbarossu na trón

Počiatky Benátok ako mesta spadajú do neskoroantického obdobia sťahovania národov, kedy je obyvateľstvo severovýchodného regiónu Itálie nútené pod náporom barbarských nájazdov k ústupu na skupinku ostrovov v lagúne, doteraz obývaných prevažne obchodníkmi so soľou a rybármi. Zo zamýšľaného dočasného osídlenia sa však po krátkodobom intermezze byzantskej nadvlády nad Itáliou za cisára Justiniána stáva po novej vlne tentokrát longobardských nájazdov osídlenie trvalé a na ostrovy prúdia nové skupiny prisťahovalcov. Benátky, narozdiel od Milána s pretrvávajúcou civitátnou štruktúrou z čias Rímskej ríše, tak vznikajú doslova z ničoho, bez opory v inštitucionálnych základoch prinesených z pevniny, a spolu s Ravennou sa po longobardskej invázií stávajú poslednou baštou byzantskej moci na severe Apeninského poloostrova.

2.1. Na ceste k emancipácii spod Byzancie

Na Benátky sa od pádu Teodorichovej ríše Ostrogótov a opanovania severnej Itálie Byzanciou vzťahoval byzantský administratívny systém a bola to práve ostrovná poloha, ktorá umožnila jeho prežitie a následné prehlbenie aj napriek rozkladu systému na väčšine bývalého byzantského panstva v severnej Itálii. Správou oblasti bol poverený vojensko-administratívny správca, *magister militius*, dosadzovaný Byzanciou skrz ravenského exarchu, najvyššieho úradníka povereného správou italských provincií.⁹⁰ Popri magistrovi militii, ktorý vznikol zmlitizovaním štátnej správy s cieľom lepšej obrany územia, jestvoval na obmedzenom území spadajúcom pod dohľad exarchu úrad vojvodu (*dux*), líšiaci sa od magistra militii absenciou vojenských povinností. Na najnižšom stupni správy nachádzame úrad tribúnov dosadených buď priamo exarchom alebo zvolených miestnymi elitami a exarchom len potvrdených vo funkcii, kumulujúcich v podstate právomoci totožné s právomocami magistra militii na menšom územnom merítku – vykonávali administratívnu činnosť, boli poverení výberom daní, mali na starosti súdnictvo a organizáciu vojska.⁹¹

Od počiatku tohto vojensko-správneho zriadenia však medzi miestnou nobilitou a byzantskou štruktúrou dosadeným správcom vládlo napätie vyplývajúce z odlišného kultúr-

⁹⁰ CESSI, Roberto. Bisanzio e l'Italia nel Medioevo, in: Nuove questioni di storia medioevale. Milano: Marzortai editore, 1964, s. 60.

⁹¹ MARANINI, Giuseppe. La costituzione di Venezia 1: Dalle origini alla Serrata. Venezia: La Nuova Italia, 1927, s. 24.

neho a náboženského prostredia a z neho vyplývajúcej odlišnej mentality byzantských elit,⁹² čo pri uvoľnení centrálnej moci v dôsledku vojen alebo sporov o ikonoklazmus pravidelne vyúsťovalo v snahu zbaviť sa byzantskej kontroly. Dôkazom nespokojnosti miestnych s byzantskou správou je osud prvých dvoch dóžov, Paoluccia Anafesta a istého Marcella Tegalliana zavraždených vzbúrencami.⁹³ Prvou revoltou cieľavedome sledujúcou vymanenie sa z byzantskej nadvlády bolo zvolenie vlastného vodcu, *dóžu* (venetská verzia lat. *dux*) Orsa Ipata za ikonoklasticistických bojov roku 727.⁹⁴ Po jeho násilnej smrti sa na jeho mieste opäť vystriedalo niekoľko Byzanciou dosadených magistrów, kým sa znovu nepresadila voľba miestnej nobility zvolením dóžu Diodata roku 742. Diodato bol jedným z magistrów vládnuceho v uplynulých rokoch a práve jeho zvolenie možno vnímať ako kompromis medzi vlastnou a byzantskou voľbou, ako „*politický akt očividne inšpirovaným snahou neupozorniť a nepopudit príliš vládu Byzancie.*“⁹⁵ Prevedenie voľby dóžu z rúk byzantských úradníkov na miestne elity je tak, aj napriek dodatočnému potvrdzovaniu tejto voľby exarchom či cisárom, úspešným krokom na ceste k autonómii.

Benátky však naďalej ostávali pod zvrchovanou vládou Byzancie, ktorá si vládu nad nimi udržiavala jednak skrz udeľovanie honosných titulov spravidla za vojenskú pomoc, výnimočne taktiež na potvrdenie nástupníctva či legitimizáciu zvoleného dóžu, ktorých význam vzrastal priamo úmerne so vzrastajúcou nezávislosťou Benátok na Konštantínopole;⁹⁶ jednak skrz znovuzavedenie úradu tribúnov, úradu bez trvalej kontinuity, ktorého vznik mal za cieľ

---

⁹² CESSI, Roberto. *Bisanzio e l'Italia nel Medioevo*, in: *Nuove questioni di storia medioevale*. Milano: Marzortai editore, 1964, s. 61.

⁹³ Postavy oboch dóžov sú však neisté a zatemnené nedostatkom dobových prameňov a medzi historikmi panujú o ich identite dohady, napr. Roberto Cessi predpokladá, že prvý menovaný mohol byť totožný s dobovým exarchom a k vytvoreniu jeho postavy ako prvého dóžu došlo len skrz mylnú interpretáciu fragmentárnych prameňov, vid'. kap. 6. *Il presunto primo doge: Paoluccio, parte 2 – Le origini*, in: CESSI, Roberto. *Venezia ducale. I. I origini*. Padova: Libreria A. Draghi, 1927.; Giovanni Fiastrri naopak priamo hovorí o vojvodovi zvolenom pravdepodobne miestnym obyvateľstvom, z iniciatívy Byzancie a jej snahy vyviazať oblasť lagúny spod dozoru magistra militii sídliaceho v Oderze, sledujúc zefektívnenie správy oblasti, vid'. FIASTRRI, Giovanni. *L'assemblea del popolo a Venezia come organo costituzionale dello Stato*. Venezia: R. Deputazione, 1913, s. 6.

⁹⁴ RENDINA, Claudio: *I dogi. Storia e segreti. Dalle 120 biografie dei „serenissimi“ di Venezia rivive un millennio di retroscena e intrighi della Repubblica del Leone*. Roma: Newton & Compton editori, 2003, s. 25.

⁹⁵ MARANINI, Giuseppe. *La costituzione di Venezia 1: Dalle origini alla Serrata*. Venezia: La Nuova Italia, 1927, s. 38: „La sua nuova elezione a dux fu egualmente un atto politico, chiaramente ispirato alla volontà di non allarmare ed irritare troppo il governo di Bisanzio.“

⁹⁶ Prvý dóža, ktorý obdržal titul a to konkrétne titul „*hypata*“, bol práve zmieňovaný Diodato pravdepodobne s cieľom legitimizácia nastalej situácie; titul „*spataria*“ prvýkrát obdržal Pietro Tradonico (836 – 864) za vojenskú pomoc, „*protospatarius*“ prvýkrát pripadol jeho následníkovi Orsovi I. Partecipaziovi (864 – 881) a posledný titulovaný dóža s hodnosťou „*protosebasta*“, titulom vyhradeným pre nobilitu zavedeným Alexiom I. Komnénom získal Domenico Salvo (1071 – 1084).

zabrániť prílišnej uzurpácii moci jedincom a ktorý personifikoval dohľad Byzancie nad mestom samotným.⁹⁷

To, že aj napriek zdanlivej autonómii ešte stále rozhodujú o osudoch Benátok obaja cisári, sa ukázalo na príklade neúspešnej trestnej výpravy Pipina, syna Karola Veľkého, do lagúny sledujúcej podmanenie oblasti ako poslednej byzantskej enklávy na severovýchode Itálie, obklopenej územím spadajúcim pod správu Frankov. Benátky pravdepodobne dobyté neboli, no dóža mal byť údajne zvrhnutý, odvečený k Frankom a odtiaľ, po podpise aachenskej mierovej zmluvy z roku 812, ktorou boli Benátky znovupotvrdené ako integrálna súčasť Byzancie, odvečený do byzantského zajatia.⁹⁸ Z hľadiska mocností tak Benátky zatiaľ neboli ničím viac než marginálnou provinciou usilujúcou o samostatnejšiu politiku.

Deviate storočie však prinieslo ďalšie tri akty, ktoré môžeme z nášho hľadiska považovať za stupňujúce sa benátske aspirácie na samostatnosť. Jednalo sa o prenesenia dóžovho sídla z Malamocca na skupinku ostrovov okolo dnešného Rialta, odôvodňované lepšou strategickou polohou, ako ukázala nedávna neúspešná Pipinova invázia; ďalej o uznanie Benátok ako vojvodstva zo strany cisára Lothara I. roku 840 prostredníctvom tzv. *Pactum Lotharii*, ktoré sa odrazilo ako na zmene titulatúry dóžu samotného, tak na vyjadrení jeho vzťahu k byzantskému cisárovi,⁹⁹ a napokon transláciou ostatkov sv. Marka z Alexandrie do mesta na lagúne, spätne legitimizované legendami.¹⁰⁰ Ak si všimneme nepochybných paralel so vznikom germánskych kniežatstiev či ranostredovekých kráľovstiev, založenie či presun panovníckeho sídla ako aj snaha o legitimizáciu a zvýraznenie jedinečnosti štátneho útvaru skrz odkaz k pôsobeniu významnej cirkevnej postavy vzťahujúcej sa k danému miestu naznačujú postupné snahy Benátok o budovanie si nezávislosti a jej spätné „posvätenie“.

V prospech čoraz autonómnejšej politiky Benátok, naštartovanej v priebehu 9. storočia, však hral okrem priaznivej geografickej polohy na okraji byzantských dŕžav a v centre stredomorských obchodných trás aj ekonomický rozmach rapidne urýchlený s nástupom obdobia krížových výprav, podnecujúci Benátky k zdokonaleniu námornej dopravy a otvárajúci emancipujúcemu sa vojvodstvu čoraz širšie perspektívy zahraničnej politiky, ktorý bol

---

⁹⁷ DA MOSTO, Andrea: *I dogi di Venezia*. Firenze-Milano: Giunti editore S.p.A., 2003, s. 7.

⁹⁸ Ako však uvádza Da Mosto, jedná sa o jednu z viacerých možných verzií, isté je len, že Obelerio bol nahradený probyzantsky orientovaným Agnellom Partecipaziom, viď. DA MOSTO, Andrea: *I dogi di Venezia*. Firenze-Milano: Giunti editore S.p.A., 2003, s. 10.

⁹⁹ RENDINA, Claudio: *I dogi. Storia e segreti. Dalle 120 biografie dei „serenissimi“ di Venezia rivive un millennio di retroscena e intrighi della Repubblica del Leone*. Roma: Newton & Compton editori, 2003, s. 50.

¹⁰⁰ Pozri kapitolu 5 prvej knihy – *De pontificatu sancti Marci evangeliste*, in: Andreae Danduli Ducis Venetiarum Chronica pro extensum descripta, in: MURATORI, L.A. *Rerum Italicarum Scriptores*, tomo XII, parte I. Bologna: Nicola Zanichelli, 1728.

v neposlednom rade (a možno paradoxne) nepriamo stupňovaný práve byzantskými obchodnými koncesiami.¹⁰¹ Z nich najvýznamnejšou je nepochybne Zlatá bula Alexia I. Komnena z roku 1082, ktorou Benátky okrem výsostného bezpoplatkového obchodu v Levante získali samostatnú obchodnú štvrť priamo v Konštantínopole. A že Benátky v časovom rozpätí niekoľkých desaťročí prebehli Byzanciu ako ekonomicky, tak mocensky, sa zreteľne ukázalo v roku 1126, kedy sa Byzancia v snahe okresať závratne vzrastajúcu benátsku moc rozhodla udeliť obchodné koncesie konkurenčnej Pise – v krátkej dobe si spomínanú koncesiu vydobyli Benátky naspäť po zahájení obliehania hrástky ostrovov.¹⁰²

Postupom času tak Benátky dosiahli nezávislého postavenia, napriek naďalej trvajúcej forme istej podriadenosti Byzancii, spočívajúcej predovšetkým v záväzku vojenskej pomoci Benátok proti expanzívnym snahám Normanov, ktorá v priebehu storočí (a vzhľadom k vnútropolitickým problémom, ktoré obracali pozornosť Konštantínopolu na iné oblasti ríše) však nadobúdala charakter dobrovoľnej pomoci a definitívnej politickej nezávislosti, a ktorá sa odrážala, ako sme uviedli vyššie, v čestnej titulatúre udeľovanej byzantským cisárom dôžovi za prejavenú pomoc. Daný stav neúplnej nezávislosti však nateraz vyhovoval obojstranným: „*Ako Byzancia nevstupovala do interného života vojvodstva a nezasahovala do jeho slobodných výnosov, vojvodstvo sa neusilovalo striasť posledných formálnych pút, posvätených tradíciou postupom času nadobúdajúcou čoraz sekulárnejší charakter, konieckoncov, nie úplne zbytočných, s ohľadom na udržanie rovnováhy s nemeckou ríšou.*“¹⁰³

2.2. Dóža – od absolútnej moci ku vzniku komúny

Minimálne prvé storočie existencie úradu dôžu si nositeľ tohto titulu nemohol byť istý trvácnosťou svojho postavenia. O zvrchované postavenie v rámci ostrovného obyvateľstva bojovali početné vznešené rody súperiace jednak medzi sebou navzájom, jednak o kontrolu moci bojovala probyzantská frakcia s frakciou naklonenou väčšej benátskej autonómii. Ako správne zdôrazňuje Maranini, „*volba dôžu neznamenal vždy konsenzus medzi rôznorodými názormi voličov, ale skôr živelnú prevahu jednej alebo viacerých spriaznených frakcií nad*

---

¹⁰¹ Ohľadom ekonomického vývoja Benátok a špecifik ich obchodu, pozri kp. Le dynamisme vénitien: Marins et marchands, in: BRAUNSTEIN, Philippe; DELORT, Robert. Vénise. Portrait historique d'une cité. Paris: Éditions du Seuil, 1971.

¹⁰² RENDINA, Claudio: I dogi. Storia e segreti. Dalle 120 biografie dei „serenissimi“ di Venezia rivive un millennio di retroscena e intrighi della Repubblica del Leone. Roma: Newton & Compton editori, 2003, s.109.

¹⁰³ MARANINI, Giuseppe. La costituzione di Venezia 1: Dalle origini alla Serrata. Venezia: La Nuova Italia, 1927, s. 68: „Come Bisanzio non disturba nella sua vita il ducato e non interviene a frenarne le libere manifestazioni, il ducato a sua volta non mostra fretta di scogliersi dagli ultimi vincoli formali, consacrati da una tradizione ormai molte volte secolare, e forse non del tutto inutili, per mantenere una situazione di equilibrio con l'impero germanico.“

ostatnými; víťazstvo bolo navyše častokrát dosiahnuté za pomoci viac či menej vzdialenej moci: východného impéria, Longobardov, Franskej ríše, neskôr ríše nemeckej.¹⁰⁴ Pred dóžom teda stála otázka, ako si udržať čo najnezávislejšie postavenie skrz kľúčkovanie a využívanie intervencie raz tej, raz onej ríše, a vyhnúť sa pomerne častému osudu nositeľov dóžacieho titulu – oslepeniu či vražde. Zároveň však musel hľadiť na to, aby jeho moc nedosiahla príliš veľkých rozmerov a nevzbudila tak nevraživosť konkurentov. Neprekvapí preto, že sa v raných benátskych dejinách objavuje niekoľko pokusov o zavedenie dedičnosti úradu skrz priamu nomináciu nasledovníka alebo pribratie si rodiného prílušníka ako spoluvládara.¹⁰⁵ Spravidla sa však jeden rod neudržal na dóžacom stolci dlhšie než v rozmedzí troch-štyroch rodových príslušníkov, pretože „*sila, veľkosť, oslnivosť jedného rodu sa stali spravidla jeho záhubou, ktorej ho takto podrobili skupiny rodín, obávajúce sa definitívnej straty svojho politického vplyvu. Prevala systému dynastického či systému volebného závisela na výsledku týchto rodinných bojov: keď sa podarilo uspieť jednému rodu, volebný systém upadol do zabudnutia a na výslnie sa dostal v okamihu, akonáhle sa na obzore začala črtať nová mocenská konštelácia, alebo vtedy, keď sa počalo ukazovať, že víťazstvo novej frakcie znamenalo príchod novej dynastie na dóžací stolec.*“¹⁰⁶

Deviate storočie spolu s rozvojom autonómie mesta v rámci možností prinieslo prvé inštitucionálne zmeny. Okolo dóžu sa vytvára tzv. *curia ducis* alebo *publicum placitum*, tj. zoskupenie klerikov ako aj svetských predstaviteľov nobility rovnako ako neurodených vrstiev občanov, menovaných priamo dóžom. Jedná sa však len o orgán prevažne poradnej funkcie s členmi dosadzovanými priamo dóžom, vzniknutý pravdepodobne zo snahy dóžu zabezpečiť si postavenie umožnením participácie nobility, potencionálnej konkurencie, na politickom dianí a zabrániť tak prípadným vzburám, rovnako sa však jedná o nevyhnutný akt sledujúci lepšiu správu štátneho útvaru z dôvodu počínajúceho ekonomického rozmachu.¹⁰⁷

---

¹⁰⁴ Tamtiež, s. 40: „...l'elezione di un dux significa sempre non già la conciliazione e la sintesi costituzionale delle discordi volontà degli elettori, ma il furioso prevalere di un gruppo o di alcuni gruppi alleati, contro altri gruppi; spesso la vittoria viene cercata o raggiunta con l'appoggio di potenzie più o meno estranee al ducato: l'impero d'oriente, i Longobardi, l'impero franco, poi l'impero germanico.“

¹⁰⁵ DIEHL, Charles. Vénise. Une république patricienne. Paris: Ernest Flammarion, 1931, s. 13.

¹⁰⁶ MARANINI, Giuseppe. La costituzione di Venezia 1: Dalle origini alla Serrata. Venezia: La Nuova Italia, 1927, s. 64: „La forza, la grandezza, lo splendore di una famiglia diventano normalmente la causa della sua rovina, suscitandole contro la coalizione dei gruppi familiari che temono di perdere in modo definitivo ogni influenza politica. Il prevalere del sistema dinastico o del sistema elettivo seguono naturalmente le varie vicende di queste lotte familiari: quando la potenza di una famiglia riesce ad affermarsi vittoriosa, il sistema elettivo va in disuso, per esser richiamato non appena forze più o meno equivalenti si fronteggiano, o quando, in seguito al sopravvento d'un nuovo gruppo, si tratta di elevare al soglio ducale il capostipite di una nuova serie dinastica.“

¹⁰⁷ Tamtiež, s. 91.

Povedľa toho sa v približne rovnakej dobe vytvára alebo lepšie povedané znovuožíva inštitúcia ľudového zhromaždenia alebo concia. Kým podľa Maraniniho malo tvoriť protiváhu proti prevažne nobilitou tvorenej curii ducis a zapadalo tak do dóžových koncepcií na posilnenie si čo najabsolutistickejšieho postavenia,¹⁰⁸ Fiastri v ňom naopak vidí ďalší stupeň Benátok na ceste k nezávislosti vysvetľujúc, že „v časoch podriadenosti Benátok Byzancii sa voľba dóžu odohrávala pravdepodobne podľa precíznych legislatívnych smerníc skrz volebný akt, v ktorom hrala kľúčovú rolu tribúnska nobilita a klér.“¹⁰⁹ Úlohy concia boli s výnimkou voľby dóžu v podstate analogické conciu v Miláne – schvaľovanie tých rozhodnutí dóžu, ktoré sa týkali celého spoločenstva, tj. vyhlasovanie vojny a mieru, schvaľovanie voľby vysokého kléru či dóžovho prípadného spoluvládara a dokonca aj prenesenie sídla z Malamocca na Rialto, rovnako však aj potvrdzovanie súdnych výnosov, ktorých výkon bol následne zverený sudcom, *iudices*, domnelým nástupcom niekdajšieho úradu tribúna.¹¹⁰ Na základe vyššie uvedenej podobnosti s obdobnou inštitúciou vo vnútrozemí nie je teda nepravdepodobné predpokladať kontinuitu verejného zhromaždenia aspoň v čiastočnej forme od príchodu budúcich Benátčanov na ostrovy, je to však až v 9. storočí, kedy význam concia závažne rastie skrz absorbovanie volebnej funkcie budúcej hlavy štátu. Bolo by však mylné domnievať sa, že concio tvorilo reálnu opozíciu nobility a jej záujmom častokrát oponujúcim záujmom dóžu, nakoľko postupom času sa jeho prevažujúcou zložkou stala práve nobilita.¹¹¹

Ďalší úspech nobility s cieľom zabezpečenia si väčšej účasti na moci prišiel v prvej polovici 11. storočia za vlády dóžu Domenica Flabianica. Flabianico, pochádzajúc z tzv. novej nobility, ktorá podobne ako *valvassores* v Miláne a Lombardii vôbec dosiahla významného spoločenského postavenia a ekonomického zázemia skrz obchodné aktivity, sa pokúsil o naklonenie mocenských misiek váh na stranu aristokracie dvoma zákonmi – jedným zákonom vlády dóžu so spoluvládcom, teda rodinným príslušníkom, v snahe zamedziť dedičnosti úradu, a jedným pridružením dvoch radcov k osobe dóžu.¹¹² O praktickom dodržiavaní zákona

---

¹⁰⁸ Tamtiež, s. 91.

¹⁰⁹ FIASTRI, Giovanni. *L'assemblea del popolo a Venezia come organo costituzionale dello Stato*. Venezia: R. Deputazione, 1913, s. 12: „Ai tempi della soggezione da Bisanzio, l'elezione del Doge doveva farsi probabilmente secondo precise disposizioni legislative, mediante un regolare atto elettorale, nel quale dovevano godere di una posizione preponderante l'aristocrazia tribunitia ed il clero.“

¹¹⁰ Tamtiež, pozri Parte 1, kap. 2 a 3

¹¹¹ Fiastri ako dôvody prevahy nobility v conciu uvádza, že pre nižšie a tým pádom najširšie vrstvy bola praviadelná účasť finančne obtiažne zvládateľná (poprípade sa vôľa concia kopírujúca vôľu nobility dala zabezpečiť skrz finančnú výpomoc čo najväčšieho počtu účastníkov), rovnako však k danému faktoru prispievala aj geografická poloha – nobilita sídliaca na Rialte tak mala concio prakticky „za rohom“, keďže obvyklé miesto jeho zhromaždenia bolo námestie sv. Marka, vid'. FIASTRI, Giovanni. *L'assemblea del popolo a Venezia come organo costituzionale dello Stato*. Venezia: R. Deputazione, 1913, s. 29.

¹¹² BATTISTELLA, Antonio. *La Repubblica di Venezia dalle sue origini alla sua caduta*. Bologna: Nicola Zanichelli, 1897, s. 175.

proti nepotizmu svedčí Rendinov postreh: „*Napriek zákazu spoluvlády a zákazu práva vybrať si nástupcu, nepotizmus pretrvával aj naďalej; bolo však potrebné počkať niekoľko rokov, avšak vznešená krv presadila svojich potomkov skôr či neskôr. V podstate dóža, aj keď naďalej participoval na výkone svojej moci s ľudovým zhromaždením, ktoré ho volilo, bol odteraz vladárom so všetkými výsadami, ktoré tento úrad obnáša, preferujúci synov a príbuzných spomedzi uchádzačov o najvyššie úrady, ktorých obdržanie mohlo nakoniec viesť až k zisku titulu dóžu.*“¹¹³ V danej súvislosti je vhodné uviesť zákon dóžu Domenica Michiela, ktorý tak roku 1121 znovu povoľuje spoluvládu a nepotizmus.¹¹⁴ Aj keď teda vyššie zmienený vývoj oscilujúci okolo zákazu či povolenia nepotizmu zatienil pridruženie dvoch radcov k postave dóžu, netreba tento akt prehliadať. Práve naň nadväzuje výnos dóžu Pietra Pollaniho z roku 1143, ktorým zavádzal obdobnú inštitúciu radcov („*i Savi*“) považovaných za zárodok neskoršej Malej rady (*Consiglio minore*), tentokrát však radci neboli dosadzovaní priamo dóžom, ale volení nám bližšie neznámym procesom z radov ako staršej, tak aj novej nobility. Rok 1143 je tak považovaný (skrz pričlenenie novej obchodníckej vrstvy do štátnej správy najzreteľnejšie viditeľnej práve Flabianicovým nariadením, až teraz však natrvalo legislatívne zakotveným) za rok vzniku komunálneho zriadenia v Benátkach v ponímaní participácie širokých vrstiev obyvateľstva (či už reálne alebo len formálne, vid'. účasť nižších vrstiev v conciu) na výkone štátnej moci.

Vznik úradov od tých najranejších tak možno pojiť ako pravidelne sa opakujúcu osciláciu medzi prevahou viac-menej absolutistickej moci dóžu a jej oklieštenie skrz podporne orgány, v ktorých skôr či neskôr prevládla vôľa nobility. Od najranejších dôb Benátok ako vojvodstva s čoraz nezávislejšou a autonómnejšou politikou tak možno badať najvýraznejší rys neskoršieho komunálneho zriadenia – vzájomný dohľad a kooperáciu medzi jednotlivými zložkami štátnej moci. Zriadenia, ktorého inštitucionálna základňa sa zrodila práve zriadením i Savi.

---

¹¹³ RENDINA, Claudio: *I dogi. Storia e segreti. Dalle 120 biografie dei „serenissimi“ di Venezia rivive un millennio di retroscena e intrighi della Repubblica del Leone.* Roma: Newton & Compton editori, 2003, s. 108: „Abolita la co-reggenza, abolito il diritto di scegliere un successore, il nepotismo trionfava sempre lo stesso; si trattava di aspettare qualche anno, ma il sangue nobile imponeva le sue ascendenze prima o poi. In fondo il doge, anche se continuava a far partecipe del proprio potere l'assemblea popolare, e che appunto lo eleggeva, era ormai un principe con tutte le prerogative che la carica comportava, favorendo figli e parenti nell'assegnazione delle cariche importanti che potevano portare anche al dogado.“

¹¹⁴ Tamtiež, s. 108.

2.3. Inštitucionálna stránka Benátok v predvečer vypuknutia bojov s Fridrichom Barbarossom – Zvláštna cesta na ceste ku komúne

V predvečer Barbarossovho zostupu do Itálie tak vládne v Benátkach dóža, s mocou regulovanou poradným orgánom i Savi, zloženým z mestských oligarchov, a s pomocou ľudového zhromaždenia (napriek deklarovanému ľudovému charakteru so skrytou prevahou oligarchie, reálnej držiteľky moci), disponujúceho aprobačnou funkciou na záležitosti týkajúce sa mesta ako celku a majúceho hlavné slovo na voľbe novej hlavy štátu.

Na komparácií vývoja štátneho zriadenia Milána a Benátok do obdobia lombardských vojen Fridricha Barbarossu tak, ako sme ho načrtli v úvodných kapitolách, možno badať očividné paralely medzi oboma mestskými štátmi, resp. komúnami. To, čím sa obe zriadenia líšia, je časový posun medzi jednotlivými analogickými vývojovými medzníkmi vyplývajúci jednak z rozdielnej dĺžky existencie oboch komún, jednak zo závislosti na historickom vývoji ríše, ku ktorej dané komúny náležali.

V Benátkach otvorilo cestu emancipácií mesta od zvrchovaného centra, Byzancie, obdobie rozkladu byzantskej správy v severnej Itálii pod náporom Longobardov a následné ako vnútroplické (obdobie ikonoklastických bojov), tak zahraničnopolitické problémy (boje s Arabmi či Slovanmi na Balkáne). Obdobne sa v severnej Itálii v dôsledku vnútroplických problémov v Ríši v súvislosti so zánikom karolovskej dynastie vytvárajú autonómne centrá moci s miestnymi elitami a samozvanými uzurpátormi železnej longobardskej koruny, ktoré budú následne ríšski panovníci len ťažko potláčať. Ako západný, tak východný cisár musia, ak si chcú udržať aspoň obmedzenú moc nad danými územiami, pristúpiť na kompromis s miestnymi elitami, ktoré sa počas kritického obdobia chopili moci a zmenili doterajší zaužívaný politický rád – dynastia Otovcov tak spätne uznáva prevod moci z vojvodu na arcibiskupa a jeho klientelu, východný cisár povoľuje voľbu dóžu miestnymi elitami, obaja imperátori si samozrejme udržiajú nad reformovaným systémom istú formu dohľadu či už prostredníctvom spätného potvrdenia dotyčného dóžu, či arcibiskupa v úrade, alebo prostredníctvom vytvorenia kontrolného orgánu, nakloneného tej-ktorej mocnosti – tribúnov v Benátkach či missi regii v Miláne.

Taktiež samotný prerod oboch miest na komunálne zriadenie niesol napriek podobnému vývoju vlastné špecifiká, a to predovšetkým v prípade Benátok. Formálne bola na čele oboch miest dlhú dobu jedna osoba v praxi vládnuca skrz jej podriadené alebo ju kontrolujúce orgány. Inštitucionálny vývoj smerom ku komúne započína oslabením pozície tejto osoby

a vytvorením správnych orgánov s participáciou zástupcov čo najširších vrstiev obyvateľstva. V Miláne daný prerod pozorujeme vytvorením konzulského kolégia koncom 11. storočia, v Benátkach vytvorením poradného orgánu radcov alebo i Savi. Rozdielne sú však okolnosti vzniku týchto úradov. Kým v Miláne vzniklo konzulské kolégium ako dôsledok bojov jednotlivých sociálno-politických vrstiev o podiel na verejnej moci, v Benátkach došlo k tomuto prístupu novej obchodníckej vrstvy, obdobou milánskych *valvassores*, pokojnou cestou. Dôvody sú nasledovné: na jednej strane nebolo triedne rozvrstvenie v Benátkach v porovnaní s Milánom tak zreteľne vyhranené a k premiešaniu starej a novej obchodníckej nobility došlo v podstate hneď na počiatku intenzívnejšieho vzniku tej druhej, po prenesení dóžovho sídla z Malamocca na Rialto, ktoré sa stalo obchodným strediskom celých Benátok. V Benátkach, ako sme opísali vyššie, navyše od začiatku dochádzalo ku kyvadlovému presunu ťažiska moci od dóžu, ktorého pozícia nebola zďaleka tak stabilná ako pozícia milánskeho arcibiskupa, k nobilitě. Taktiež určitá forma participácie širokých vrstiev obyvateľstva prostredníctvom concia je v Benátkach zreteľnejšia, intenzívnejšia a jestvujúca od ich vzniku – pozícia, ktorú si neurodzené vrstvy v Miláne vydobýjali vojenskou cestou a ktorá sa javí ako legislatívne zakotvená približne až od roku 1130, kedy majú svojich konzulov zvlášť *cives*.

Ku vzniku komúny tak Benátky dospeli priamejšou a mierovejšou cestou než Miláno, aj keď ku vzniku viac-menej formálnemu – pod rúškom komúny možno badať skôr záujmy nobility kryté súbežnými orgánmi vzájomnej kontroly, na ktorých len pro forma participujú nevznešené vrstvy obyvateľstva. K pokojnejšiemu prerodu však z nášho pohľadu prispelo aj určité „predkomunálne“ spoločné vedomie obyvateľov mesta, spoločne zdieľajúcich strasti exulantov a spoločne bojujúcich za svoje prežitie a za autonómiu. Vzhľadom na z drvicej väčšiny obchodný charakter mesta nemožno v Benátkach nájsť vyhranenejšie triedne rozvrstvenie ako v Miláne, ktoré, hoc z hľadiska obchodu významovo zrovnateľné s Benátkami, disponovalo obyvateľstvom s rôznorodejšou del'bou práce vyplývajúcou taktiež z kontinentálnej polohy mesta, a tento fakt vylučoval ostrejšie boje medzi jednotlivými vrstvami obyvateľstva – tie sa naopak obmedzovali na boj proti dóžom ašpirujúcim na absolutistickejšiu držbu moci. V predvečer významných zmien v štátnom zriadení oboch nami sledovaných miest sme tak svedkami ich prvotného komunálneho sformovania s mierne odlišnými štátnymi inštitúciami, v podstate však vzniknutými za rovnakým účelom.

3. Lombardské vojny Fridricha Barbarossu a Miláno

V nasledujúcich kapitolách, tvoriacich jadro našej práce, sa zameriame na samotné obdobie lombardských vojen Fridricha Barbarossu proti komúnam, v skratke načrtujeme hlavné príčiny vedúce k ich vypuknutiu a, odsunúc do úzadia chronológiu a schematický opis jednotlivých cisárových výprav do Itálie, ktoré by mali tvoriť kulisu nášho výskumu, zameriame sa predovšetkým na zlomové okamihy tohto konfliktu, ktoré sa odzrkadlili na modifikácií štátneho zriadenia nami sledovaných komún, Milána a, v nasledujúcej kapitole, Benátok.

3.1. 1152 – 1158, od nástupu Fridricha I. Barbarossu na trón po druhé zasadanie snemu v Roncaglii

S voľbou a následnou korunováciou Fridricha Štaufského za rímskeho kráľa v prvých marcových dňoch roku 1152, necelé tri týždne po smrti jeho strýka Konráda III., započalo nové, sebavedomé obdobie ríšskych dejín. Po vymretí sálskej dynastie osobou Henricha V. roku 1125 a následných nestabilných dekádach vlády saského vojvodu Lothara zo Supplinburgu ako Lothara III. a Konráda III. Štaufského, charakterizovaných nestabilnou vnútropolitickou situáciou v Ríši z dôvodu v pravidelných intervaloch sa opakujúceho zápasu o trón medzi rodmi Štaufov a Welfov, bola voľba švábskeho vojvodu Fridricha z rodu Štaufov, po matke Judite z rodu Welfov, vnímaná ako kompromis sledujúci stabilizovanie situácie. Ako rozpráva Fridrichov strýko a kronikár Otto z Freisingu: *„Napokon na záver ich debát (kniežat, ktoré volili kráľa), ako si spomínam, bol dôvod ich jednohlasného súhlasu (s Fridrichovou voľbou) nasledovný: Až do dnešných dôb boli dva slávne rody v rímskom svete, v hraniciach Galie Germánskej: jeden bol rod Heinricha Gueibelinga, druhý Guelfa de Aldorfo, z prvého pochádzali cisári, z druhého zvyčajne veľké kniežatá. Tieto (rody), pretože medzi ich mužmi sa zvykla usídliť veľká túžba po sláve, často medzi sebou súperili a nemálo tým narúšali pokoj v štáte. So súhlasom Boha, aby svojmu ľudu, ako sa všeobecne verí, aj do budúcnosti zaistil mier, stalo sa za vlády Henricha V., že vojvoda Fridrich si vzal za manželku dcéru vojvodu Henricha Čierneho a z ich zväzku sa narodil Fridrich, ktorý dnes panuje, z jednej strany teda pochádzajúci z rodu kráľovského, zo strany matky z rodu Guelfa. Kniežatá však nebrali v úvahu len usilovnosť a cnosť už vyššie spomenutého mladíka, ale aj to, že mu v žilách kolovala krv oboch rodov a tak ako tmel mohol vyplniť priestor medzi múrmi, ktoré predstavovali tieto dva znesvárené rody. Premýšľali, že ak ho ustanovia hlavou ríše, väčšmi bude štátu v budúcnosti prospievať, ak tak vážne a dlhotrvajúce súperenie medzi najväčšími mužmi ríše kvôli osobnému prospechu bude konečne s Božou pomocou utišené. A tak nie snahou kráľa Konráda, ale snahou všetkých, ako bolo povedané vyššie, s nádejou na dobré vyhladky vy-*

brali radšej tohto Fridricha ako rovnomenného syna (zosnulého Konráda), ktorý bol doteraz príliš mladý. Po týchto úvahách bola oznámená jeho voľba.“¹¹⁵

S Fridrichom však neprichádza len panovník, od ktorého sa očakáva nastolenie mieru a pevná ruka pri riadení politiky, ale zároveň silná a výrazná osobnosť. Fridrich, vedomý si vážnosti svojho úradu a v kontexte doby (berme do úvahy dekády trvajúci zápas o pozíciu zvrchovanej autority v politickom svete doby medzi pápežom a cisárom) sledujúci čo najpevnejšie upevnenie moci v Ríši, sa snažil nadviazať na hegemoniálnu politiku Karola Veľkého a Ota III.¹¹⁶ a po predchádzajúcom období vnútro politickej nestability dosiahnuť dohľad nad všetkými časťami impéria a napraviť to, čo jeho predchodcovia zanedbali. Z retrospektívneho pohľadu sa teda javí stret medzi silne individualistickým, žiaľbohu však vzhľadom na situáciu v Zaalpí spiatočníckym panovníkom Barbarossovoho typu a autonómnym komunálnym zriadením v Itálii, ktoré sa stihlo počas predchádzajúcich dekád vymaniť z centrálnej moci ako nevyhnutelný. K prvému kontaktu s reálnou situáciou za Alpami malo prísť už čoskoro po Fridrichovej voľbe na cisára v súvislosti s plánovanou korunovačnou cestou do Ríma, ktorú naposledy podnikol Lothar III. v roku 1133 a ktorá bola definitívne potvrdená v marci 1153 na sneme v Kostnici recipročnou zmluvou medzi cisárom a pápežom, ktorý za prísľub cisárskej korunovácie obdržal prísľub pomoci proti expandujúcim Normanom, vzájomne si obe strany prísľúbili hájenie celistvosti územia pred potencionálnym zásahom z Byzancie.¹¹⁷

Bol to však spomínaný snem v Kostnici, ktorý prorokoval, aké problémy môže cisár očakávať po zostupe na Apeninský polostrov, a nahrubo pred jeho zrakom načrtol situáciu takú, aká sa zrodila a zakonzervovala za absencie kráľovskej moci za Alpami. Lodijský konzul a priamy aktér nami sledovaných udalostí Otto Morena vo svojej na detaily bohatej kroni-

¹¹⁵ Ottonis et Rahewini Gesta Friderici I. (MGH, SS rer. Germ. 46), s. 103: „Huius consultationis summa, in illamque personam tam unanimis assensus ratio haec, ut recolo, fuit. Duae in Romano orbe apud Galliae Germaniaeve fines famosae familiae hactenus fuere, una Heinricorum de Gueibelinga, alia Gwelforum de Aldorfo, altera imperatores, altera magnos duces producere solita. Ista, ut inter viros magnos gloriaeque avidos assolet fieri, frequenter sese invicem emulantes rei publicae quietem multociens perturbarant. Nutu vero Dei, ut creditur, paci populi sui in posterum providentis sub Heinrico V. factum est, ut Fridericus dux, pater huius, qui de altera, id est de regum familia, descenderat, de altera, Heinrici scilicet Noricorum ducis filiam, in uxorem acciperet ex eaque Fridericum, qui in presentiarum est, generaret. Principes igitur non solum industriam ac virtutem iam sepe dicti iuvenis, sed etiam hoc, quod utriusque sanguinis consors tamquam angularis lapis utrorumque horum parietum dissidentiam unire posset, considerantes caput regni eum constituere adiudicaverunt, plurimum rei publicae profuturum precogitantes, si tam gravis et diutina inter maximos imperii viros ob privatum emolumentum simultas hac demum occasione Deo cooperante sopiretur. Ita non regis Conradi zelo, sed universitatis, ut dictum est, boni intuitu hunc Fridericum eius filio item Friderico adhuc parvulo preponere maluerunt. Hac consideratione et ordine electio Friderici celebrata est.“

¹¹⁶ Marongiu podáva zaujímavú štúdiu o poňatí cisárskej moci z pohľadu Barbarossu na základe jednotlivých listov a kronikárskych správ z hľadiska dobového kontextu, vid'. MARONGIU, Antonio: La concezione imperiale di Federico Barbarossa, in: Popolo e stato in Italia nell'età di Federico Barbarossa. Alessandria e la Lega Lombarda, Torino: Deputazione subalpina di storia patria, 1970.

¹¹⁷ OPPL, Ferdinand: Fridrich Barbarossa. Císař a rytíř, Praha – Litomyšl: PASEKA, 2001, s. 52.

ke zaznamenáva spontánnu akciu dvoch svojich spoluobčanov, ktorí sa práve v čase konania snemu nachádzali v Kostnici na pozvanie kostnického biskupa ohľadom bližšie nešpecifikovanej záležitosti. „*Keď sa však títo Lodijčania dozvedeli, že cisár a ďalšie kniežatá prídu do Kostnice, aby tu predsedali zhromaždeniu, zdalo sa im dobré, aby sa zhromaždenia zúčastnili, najsvätejšieho kráľa, ktorého dosiaľ nevideli, uzreli na vlastné oči, a aby o všetkom, čo sa tuná udeje, potom informovali občanov Lodi. A tak, keď sa do Kostnice dostavil cisár a kniežatá, započalo zhromaždenie, na ktorom predostierali kráľovi svoje krivdy ako chudobní, tak i bohatí, a kráľ ich spravodlivosti verejne učinil zadosť. Keď o tom Lodijčania uvažovali, prišlo im vhod, aby tuná pred samotným kráľom predniesli svoju sťažnosť proti Milánu ohľadom trhu, ktorý im bol Milánskymi odňatý. A tak sa hneď odobrali do nejakého kostola, vyniesli odtiaľ dva kríže, s ktorými na ramenách sa odobrali pred tvár cisárovu a tváre kniežat a, vrhnúc sa im aj s krížmi k nohám, začali preveľmi trúchliť.*“¹¹⁸ Ako ďalej uvádza Morena, Fridrich po vypočutí si sťažnosti vyslal na žiadosť svojich kniežat do Lodi a následne do Milána svojho posla s listom, v ktorom Milánskym nakázal, aby napravili krivdy spáchané na Lodijských a povolili im slobodnú voľbu miesta konania ich trhu. Z následného vylúčenia udalostí je zrejmé, že vedenie Lodi o spontánnej akcii dvoch svojich spoluobčanov v Kostnici nemalo ani tušenia a Fridrichovho posla všemožne prosilo, aby sa k Milánskym neodobral a nechal záležitosť plynúť, obávajúc sa, že Milánski by následne zakročili omnoho tvrdšie. Posol neposlúchol a do Milána sa odobral, z mesta však pred milánskym rozhorčením unikol len o vlások.¹¹⁹

Z vyrozprávaných udalostí vyplýva podstatná skutočnosť a to, že Miláno v dobe Fridrichovho zvolenia disponovalo politickou mocou dostatočnou k tomu, aby zatlačilo do úzadia obchodné aktivity menších miest a potencionalom reálne zasiahnuť v prípade, že by sa menšie mesto pokúsilo jeho hegemoniálnym snahám vzoprieť. Samotný fakt, že po Fridrichovom príchode do Itálie a jeho žiadosti, aby mu Lodi zložilo prísahu vernosti, ktorú Lodi zložilo až po porade a so súhlasom zvrchovaného Milána naznačuje, že komúna, navyknutá na neprítomnosť zvrchovanej cisárskej moci, si v severotalianskom priestore

---

¹¹⁸ Otto Morena De Rebus Laudensibus (MGH SS, 18: Annales aevi Suevici), s. 588: „Cum autem ipsi Laudenses predictum regem aliosque principes Constantiam venturos ibique colloquium habituros presenserunt, apparuit eis bonum esse, si colloquio dicta aut facta cognoscerent, civibus de Laude notificarent. Itaque rege aliisque principibus Constantie existentibus, maximum inceptum est colloquium, in quo multi tam pauperes quam divites de iniuriis eis illatis regi conquerebantur; rex vero iustitiam illis faciebat plenarie. Quod predicti Laudenses qui ibi aderant considerantes, placuit eis, de mercato, quod Mediolanenses Laudensibus abstulerant, ante ipsum rege querimoniam proponere. Statimque in quandam ecclesiam introeuntes duasque inde maximas cruces ad humeros levantes, coram ipso rege ceterisque principibus redierunt et pedibus ipsius regis cum ipsis crucibus prostrati sunt, maxime lugentes.“

¹¹⁹ Tamtiež, s. 589.

prisvojovala mocenský primát minimálne nad svojim blízkym okolím. Nechajme ešte o komunálnom zriadení v Itálii a pozícií Milána takej, ako ju videli pozorovatelia z nemeckej proveniencie, prehovoriť Otta Frízinského známou pasážou z jeho kroniky: „*V mestách sa dodnes zachováva usporiadanie, ktoré kopíruje šikovnosť a um Rímskej republiky. Vskutku (ich obyvatelia) tak túžia po slobode, že si radšej, aby sa vyhli túžbe a zášti po moci, nechajú vládnuť konzulmi ako ľubovôľou cisárov. Rozoznávajú medzi sebou tri spoločenské triedy, capitanes, valvassores a ľud (plebis) a aby sa vyhli spupnosti, volia konzulov z každého rádu, a aby sa u týchto nevypestovala túžba po moci, takmer každoročne ich obmieňajú. Celá zem je rozdelená medzi jednotlivé mestá, ktoré vládnu svojim, a ťažko by sa našiel muž, ktorý by bol tak sebestačný, aby sa odvážil nepočúvať príkazy svojej obce.*

Ľud si kvôli tejto hrozbe mocou navykol svoje územia nazývať svojimi komúnami. Aby im nechýbali prostriedky na potlačenie susedov, mládeži ani nikomu schopnému ani hocakým remeselníkom, ktorých sa niektorí ľudia lepšieho vzdelania štítia ako moru, nebránia ku vstupu do armády. Vďaka tomu mnohé mestá vynikajú bohatstvom a mocou nad iné vo svete. Nepomohla im k tomuto len účelnosť ich zvykov, ale aj to, že si zvykli na neprítomnosť cisára, ktorý sa nachádzal za Alpami. V tomto sa odrážajú ťažko vystopovateľné stopy dávnej barbarskej nobility, ktorá, aj keď sa honosila, že žije zákonne, zákony nepočúvala. Preto cisárovi, ktorému by mali dobrovoľne preukazovať poslušnosť, mu ju takmer nikdy oddane nepreukazujú, a napríklad to, čo by si podľa práva nárokoval uposlúchnuť odmietajú a k poslušnosti ich neprijme ani početné vojsko. Preto sa často stáva, aj keby tým mali obísť zákony a mali by sa zbraňami obracať len proti nepriateľovi, že predsa len ich často obrátia proti tomu, koho by mali poslúchať ako svoje mierne knieža, požadujúce po práve to, čo mu náleží. Z tohto plynie štátu dvojaká škoda, lebo cisár je nútený poslať sem vojsko, aby si mesto podrobil, a to sa mu napokon podrobí nie bez toho, aby pri tom utrpelo nemalé škody. Rovnako ako ľud viní jeho opovážlivosť však cisára samotného ospravedlňuje pred ľuďom a pred Bohom nevyhnutnosť tohto všetkého.

Medzi mnohými mestami tohto národa drží primát Miláno. (...) Toto mesto je slávnejšie než iné nielen veľkosťou a silou svojich bojovníkov, ale aj tým, že si násilím pripojilo ďalšie dve mestá nachádzajúce sa na tomto území, a to Como a Lodi. A ďalej, pretože si navyklo na náklonnosť Štastený, keď sa mu prihodí nešťastie, hrdo sa ním velebí, aby sa nielen jeho

susedia, ktorých neprestáva utláčať, ale tiež ani jeho cisárska milosť neodvážili v prípade, že by videli, ako ho nešťastie zasiahlo, podniknúť proti nemu rázne a neočakávané kroky.“¹²⁰

K samotnému zostupu do Itálie (ako sme spomenuli vyššie, prioritne za účelom cisárskej korunovácie v Ríme) napokon došlo v zime 1154 a miestom prvého zhromaždenia na italskej pôde sa stala v prvých decembrových dňoch, ako tvrdí Otto z Freisingu, tradičná zastávka rímskych kráľov na ceste za rímskou korunováciou, Roncaglijská pláň neďaleko Piacenzy. Samotné zhromaždenie, na ktorom sa zišli takmer všetci hodnostári Itálie od kniežat rôznych hodností a biskupov po konzulské kolégiá jednotlivých komún prebiehalo obdobne ako spomínané zhromaždenie spreď roka v Kostnici, a to formou predstúpenia pred cisára a prednesu svojich sťažností. Medzi žalobcami boli aj „*Viliam, markíz z Monferratu, muž urodzený a veľký, ktorý snád ako jediný z italských barónov disponoval mocou dostatočnou na zastrašenie impéria, a rovnako biskup z Asti, obaja prednášajúci závažné obvinenia proti Astijským, prvý z nich, to jest markýz, navyše aj proti Chieri. (...) Pridali sa napokon aj konzuli z Coma a Lodi, prednášajúc svoju sťažnosť proti milánskej spupnosti o svojej dlhotrvajúcej mizérii, ktorú im priniesli škriepky s komúnou, a to za prítomnosti dvoch konzulov z Milána, Oberta de Orto a Girarda Nigra. Cisár*¹²¹ sa teda rozhodol, že sa z vyššie uvedených príčin

---

¹²⁰ Ottonis et Rahewini Gesta Friderici I. (MGH, SS rer. Germ. 46), s. 116: „In civitatum quoque dispositione ac rei publicae conservatione antiquorum adhuc Romanorum imitantur sollertiam. Denique libertatem tantopere affectant, ut potestatis insolentiam fugiendo consulum potius quam imperantium regantur arbitrio. Cumque tres inter eos ordines, id est capitaneorum, vavassorum, plebis, esse noscantur, ad reprimendam superbiam non de uno, sed de singulis predicti consules eliguntur, neve ad dominandi libidinem prorumpant, singulis pene annis variantur. Ex quo fit, ut, tota illa terra inter civitates ferme divisa, singulae ad commanendum secum diocesanos compulerint, vixque aliquis nobilis vel vir magnus tam magno ambitu inveniri queat, qui civitatis suae non sequatur imperium. Consueverunt autem singuli singula territoria ex hac comminandipotestate comitatus suos appellare. Ut etiam ad comprimendos vicinos materia non careant, inferioris conditionis iuvenes vel quoslibet contemptibilia etiam mechanicarum artium opifices, quos caeterae gentes ab honestioribus et liberioribus studiis tamquam pestem propellunt, ad militiae cingulum vel dignitatum gradus assumere non dedignantur. Ex quo factum est, ut caeteris orbis civitatibus divitiis et potentia [longe] premineant. Iuvantur ad hoc non solum, ut dictum est, morum suorum industria, sed et principum in Transalpinis manere assuetorum absentia. In hoc tamen antiquae nobilitatis immemores barbaricae fecis retinent vestigia, quod, cum legibus se vivere gloriantur, legibus non obsecuntur. Nam principem, cui voluntariam exhibere deberent subiectionis reverentiam, vix aut numquam reverenter suscipiunt vel ea quae secundum legum integritatem sanciverit obedienter excipiunt, nisi eius multi militis astipulatione coacti sentiant auctoritatem. Ob ea frequenter contingit, ut, quamvis civis lege flectendus, adversarius armis cogendus secundum leges sit, ipsum tamen, quem ut proprium principem mitem suscipere oportebat, sepius iura propria exposcentem hostiliter excipiant. Ex quo duplex rei publicae nascitur detrimentum, ut et princeps ad subiugationem civis in colligendo exercitu distrahatur, et civis non sine magno rerum suarum dispendio ad obedientiam principis [sui] compellatur. Quare eadem ratione qua populum super hoc incusat temeritas, sic principem aput Deum et homines excusare debebit necessitas. Inter caeteras eiusdem gentis civitates Mediolanum primatum nunc optinet. (...) Haec ergo non solum ex sui magnitudine virorumve fortium copia, verum etiam ex hoc, quod duas vicinas civitates in eodem sinu positas, id est Cumam et Laudam, ditioni suae adiecit, aliis, ut dictum est, civitatibus celebrior habetur. Porro, ut in rebus caducis ex aridentis fortunae blandimento fieri solet, rebus secundis elata in tantam elationis extumuit audaciam, ut non solum vicinos quosque infestare non refugiat, sed et ipsius principis maiestatem non reformidando eius ausa fuerit incurrere recenter offensam.“

¹²¹ Samozrejme, ako sme neraz spomenuli, v danom okamihu ešte Fridrich nebol na cisára korunovaný, domnievame sa však, že latinskému výrazu princeps, cipis, m. odpovedá preklad cisár vernejšie než kráľ alebo knieža, aj

odoberie do spomínaných častí Itálie. Zadržal preto u seba spomínaných dvoch konzulov, aby mu boli v budúcnu nápomocní a ukázali mu ako cesty tak miesta vhodné pre rozloženie táborov.“¹²² V tomto okamihu pravdepodobne nemal Fridrich ešte za cieľ trestnú výpravu proti obvineným mestám a spory by riešil mierovou cestou, uvedené sprievodcovstvo milánskych konzulov však prispelo k radikalizácii kráľových zámerov. Ako uvádza anonym v *Gesta Federici Imperatoris*,¹²³ Fridricha viedli (vzhľadom na všeobecnú zákulisnú politiku Milána v tomto období s najväčšou pravdepodobnosťou zámerne) cez územie, ktoré bolo stále zdevastované od vojny Milána s Paviou, ktorá prebiehala v lete, bez možnosti nájsť zásoby a poslednou kvapkou pre Fridricha bolo poznanie, že Miláno nielen že odmietlo znovuvybúvať mestá, ktoré zničilo, ale pokúšalo sa podplatiť Fridrichove kniežatá.¹²⁴ V tomto momente pravdepodobne Fridrich pochopil, že situácia si vyžaduje radikálnejší postup a rozhodol sa pre vojenský zásah voči všetkým obžalovaným. Rozkázal vyprázdniť milánsku pevnosť Rosatum, v ktorej nechal zásobiť svoje vojsko a následne ju spálil, nemajúc však v danom momente dostatočné prostriedky na priamy vojenský stret so samotným Milánom vypálil do tla hrady fungujúce ako vysunuté pozície Milánskych, Trezzo a Galliate.¹²⁵ V januári 1155 nasledovala trestná výprava proti Asti spolu s markízom z Monferratu, ktorý proti nemu vzniesol obžalobu v Roncaglii a po odвете proti Asti sa odobral na odvetu proti Tortone. Na tú, vidiac porážku milánskych hrádov a Asti, vzniesli sťažnosti Pavijskí, na podnet ktorých vyslal Fridrich Tortonským varovanie na napravenie krívd. Tí však, „pretože vedeli, že kráľ je priateľom Pavijských a preto bol pre nich osobou nedôveryhodnou, tiež pretože veľmi nedúfali, že tento môže učiniť spravodlivosť zadosť a napokon pretože vkladali dôveru do moci Milána, ktoré im veľmi pomohlo, odmietli sa takémuto súdu (aký by nad nimi vyniesli na Fridrichovu žiadosť Pavijskí) podriaďiť.“¹²⁶ Tortona vydržala odolávať obliehaniu dva mesiace a napokon bola počiatkom apríla vydaná napospas Pavijským. Fridrich sa ná-

---

vzhľadom na fakt, že Otto Frízinský svoju kroniku písal po Fridrichovej korunovácii v dobe, kedy už tento naplno „pracoval“ na svojom obraze silného imperátora.

¹²² Ottonis et Rahewini *Gesta Friderici I.* (MGH, SS rer. Germ. 46), s. 118: „Inter quae Gwilhelmus marchio de Monte-ferrato, vir nobilis et magnus et qui pene solus ex Italiae baronibus civitatum effugere potuit imperium, simul et Astensis episcopus, gravem uterque super Astensium, alter, id est marchio, super oppidanorum Kairaeconquestionem facientes insolentia. (...) Aderant etiam Cumanorum seu Laudensium consules de attritionis suae diutina miseria lacrimabilem super Mediolanensium superbia facientes querimoniam, presentibus duobus consulibus eiusdem civitatis, Oberto de Orto et Girardo Nigro. Princeps igitur his de causis superiores Italiae partes aditurus, per Mediolanensium fines transire volens, predictos consules tamquam viae duces futuros et de ydoneis tabernaculorum locis disposituros secum retinuit.“

¹²³ *Gesta Federici Imperatoris. De Rebus Gestis In Lonbardia* (MGH, SS rer. Germ. 27), s.16.

¹²⁴ Ottonis et Rahewini *Gesta Friderici I.* (MGH, SS rer. Germ. 46), s. 120.

¹²⁵ Otto Morena *De Rebus Laudensibus* (MGH SS, 18: *Annales aevi Suevici*), s. 593.

¹²⁶ Tamtiež, s. 594: „Terdonenses vero, tum quia regem amicum Papiensium esse sciebant et ideo eum in hoc suspectum habebant, tum quia forte de iustitia diffidebant, tum etiam, quod magis verum est, quia in virtute et potentia Mediolanensium, qui eos acriter adiuabant, confidebant plurimum, tali iudici colla subponere omnino repudiaverunt.“

sledne, pravdepodobne sa domnievajú, že záležitosti v Itálii sú na určitý čas vyriešené, odobral na svoju cisársku jazdu do Ríma, o opaku ho však už pri spiatocnej ceste presvedčili Veronskí, ktorí sa pokúsili, údajne podplatení Milánom, zabrániť mu prejsť cez svoje mesto a pokračovať do Ríše.¹²⁷

V medziobdobí medzi Fridrichovým odchodom a druhým plánovaným zostupom do Itálie s cieľom potrestania Milána sa komúna stihla pozviechať z porážok, ktoré jej uštedril cisár a hneď po odchode Fridrichových spojeneckých vojsk začalo s rekonštrukciou zničenej Tortony. Nasledujúceho roku viedlo víťaznú vojnu s Paviou, ktorej sťažnosť proti Tortone zapríčila jej pád, a v apríli 1158 napokon po vystupňovaní požiadaviek, ktoré podmanení Lodičania odmietli splniť, mesto Lodi zrovnalo so zemou.

V júli 1158 podnikol cisár Fridrich druhú cestu za Alpy, ubytujúc sa uprostred zničeného Lodi a prejaviac náklonnosť k jeho obyvateľstvu, vernému impériu, povolil mu vystavať si nové mesto na mieste, ktoré si vyberie. Vincentius pri tejto príležitosti podáva svedectvo, ako sa Miláno (obdobne ako v minulosti) snažilo zachrániť situáciu finančnými prostriedkami, čo však napokon Fridrich na popud ravenského arcibiskupa odmietol.¹²⁸ Po následných menších akciách proti cisárskemu vojsku prikrčil Fridrich k obliehaniu Milána, ktoré napokon z dôvodu hladu a šírenia nemoci pristúpilo na popud grófa Guida de Biandrate k vyjednávaní o prímerí prostredníctvom kráľa českého v zastúpení biskupa Daniela Pražského a vojvodu rakúskeho v zastúpení bamberského biskupa Eberharda.¹²⁹ Dovoľme si odcitovať mierové podmienky medzi Milánom a cisárom Barbarossom, zvýrazňiac pasáže dôležité vzhľadom k téme našej práce.

„Mestá Como a Lodi ku sláve cisárstva nech nie je zabraňované znovuvystavať ani hocakým spôsobom napádať či zničiť. Nech sú počas celej svojej existencie oslobodené od fodra a viatica a od hocakých ďalších dávok a nech sú tieto mestá slobodné tak, ako sú slobodní aj Milánski, s výnimkou dodržiavania cirkevného práva, ktorým sú zaväzovaní k arcibiskupovi a cirkvi milánskej.

Všetci Milánčania spoločne od najmladších po najstarších (...) majú odprisahať pánovi cisárovi vernosť a že budú tento sľub bez zlého úmyslu zachovávať.

¹²⁷ Tamtiež, s. 597.; Vincentius však uvádza, že sa tak stalo ešte pred prvým zasadanim v Roncaglii v decembri 1154, vyžadujúc od kráľa poplatok za prechod pevnosťou Garda tvrdiac, že bezplatne by pustili iba cisára, vid'. Milevský letopis. Zápisky Vincencia, Jarlocha a Ansberta. Praha: Argo, 2013, s. 43.

¹²⁸ Milevský letopis. Zápisky Vincencia, Jarlocha a Ansberta. Praha: Argo, 2013, s. 55.

¹²⁹ Tamtiež, s. 60.; pozri tiež Ottonis et Rahewini Gesta Friderici I. (MGH, SS rer. Germ. 46), s.218-221.

Nech je po rozhodnutí dobrých mužov vybudovaný cisársky palác k sláve pána cisára a nech je v dobrej vôli udržiavaný hodným poplatkom.

Reparácie za neprávosti spáchané proti cisárovi a či cisárovne alebo proti dvoru budú zaplatené v dohodnutej časovej lehote. (...) Po zaplatení tohto by už nemali byť viazaní žiadnymi ďalšími osobnými sľubmi.

Aby došlo k naplneniu a zachovávaní vyššie uvedených článkov, majú odovzdať ako rukojemníkov 300 občanov z kapitánov, valvassores a ľudu, ktorých schválil pán arcibiskup milánsky, gróf Biandrate a markíz Viliam z Monferratu a traja konzuli, ktorí, ak to bude cisár požadovať, musia odprisahať, že k voľbe zajatcov pristupujú verne.

Tí, ktorí sú stávajúcimi konzulmi, nech z authority a povolenia cisára ostanú v úrade až do februárových kalend a nech na svoj úrad prisahajú cisárovi. Nasledujúci konzuli nech sú zvolení ľuďom a samotným cisárom potvrdení, z nich polovica nech k nemu príde, keď sa bude nachádzať v Lombardii. Ak by sa však nachádzal hocikde inde, dvaja z nich nech prídu za ním a po prisahu nech obdržia konzulský úrad pre seba a svojich druhov, a nech túto istú prisahu cisárovi urobia potom aj pred celým svojím mestom. Ak však bude v Itálii cisárov legát, nech tak učinia pred jeho osobou.

*Regalií, ako aj práva razby mincí, thelonea, pedatica, porta, comitata a ďalších podobných, ak také sú, nech sa milánska komúna zriekne a nech ich viac nevyberá. Ak by sa však nieko zo zvyku zdráhal zriecť sa ich a pred tvárou cisára alebo jeho legáta urobiť spravodlivosti zadosť, Milánčania nech od neho vynúti ako len budú môcť poslušnosť a vrátia regalia cisárovi do vlastníctva bez postranných úmyslov.*¹³⁰

---

¹³⁰ MANARESI, Cesare. Gli atti del comune di Milano fino all'anno MCCXVI. Milano: Capriolo & Massimino, 1919, s. 65, XLV. Convenzione dell'impertore Federico coi Milanesi: „Cum et Laudam civitates ad honorem imperii relevari non prohibebunt et ammodo nec impugnabunt nec destruent, et a fodro et viatico et ab omnimoda exactione se ibidem per omnem eorum ditionem continebunt, et ultro se non intromittent, ut sint liberae illae civitates, sicut Mediolanenses ab ipsis sunt liberi, excepto respectu iuris aecclesiastici, quod habent ad archiepiscopum et aecclesiam Mediolanensem. (...) Omnes Mediolanenses communiter a minoribus usque ad maiores, (...) fidelitatem domno imperatori iurabunt sine malo ingenio et observabunt. (...) Palatium imperiale ad honorem domni imperatoris arbitrato bonorum [virorum] elevabunt et cum debito honore bona fide conservabunt. (...) Pecuniam pro emendatione iniuriarum domno imperatori vel domnae imperatrici sive curiae promissam statutis temporibus persolvent. (...) Hisque sic persolutis, nullis privatis teneantur promissionibus. (...) Pro his tantum pretaxatis capitulis bona fide complendis et conservandis CCC obsides dabunt capitaneos, valvassores, populares, quales approbati fuerint a domno archiepiscopo Mediolanensi et comite Blandratensi et marchione Guillelmo Montis-ferrat et tribus consulibus, si haec domno imperatori placuerint, iuramento astrictis ad hanc electionem fideliter faciendam. (...) Consules vero qui nunc sunt ex auctoritate et concessione domni imperatoris usque ad Kal. Februarii proxime venturas perseverent et pro consulatu suo domno imperatori iurent. Venturi vero consules a populo eligantur et ab ipso imperatore confirmentur, quorum medietas ad ipsum veniat, dum in Longobardia fuerit; alias autem eo existente, duo ad eum ex consulibus veniant et iuramento facto officium consulatus sui a domno imperatore recipiant pro se et [pro] socis suis, facturis idem iuramentum

Nad to kronikár Gesta Federici Imperatoris dodáva, že Milánu bolo dovolené ponechať si hradby a vodnú priekopu,¹³¹ čo však, ako sa dozvedáme od Morenu, nebolo dovolené jeho spojencom Piacenze a Creme.¹³²

K prímeriu došlo 7. 9. 1158 a nasledujúci deň na sviatok Narodenia Panny sa v cisárstve naklonenom Lodi konal akt podrobenia sa Milána cisárovi, počas ktorého (prameň od prameňa sa opis ceremónie mierne odlišuje) museli konzuli naboso a držiac obnažené meče odovzdať tieto cisárovi na znak svojho podrobenia sa, vyvesiť nad hlavný chrám v meste cisársku zástavu a prisľúbiť dodržiavanie mieru.¹³³ Následne z mesta Fridrich sňal kľatbu a prijal ho do svojej milosti. Každopádne, Miláno prišlo okrem Lodi a Coma aj o ďalšie mestá spadajúce pod jeho vplyv, a to o Sepri a Martesianu, ktoré pár dní na to v Monze prisľúbili vernosť cisárovi a ten zveril ich územie pod správcovstvo grófa Gozwina z Heinsbergu.¹³⁴

Na sviatok sv. Martina, 11. 11. 1158, zvolal cisár druhé zasadanie snemu v Roncaglii, ktorého cieľom bolo uzavrieť kapitulu bojov s komúnami a upraviť záležitosti, ktoré boli hlavným kameňom sváru. Zo zasadania vyšli zákony označované ako roncaglijské, zamerané na tri hlavné okruhy problémov, ktoré pred Fridrichom vyvstali v Itálii. Prvý okruh sa týkal úpravy feudálnych vzťahov, konkrétne šlo o zákaz ďalšieho predaja lén zo strany malých vazalov, poprípade o ich parceláciu.¹³⁵ Dôležitejší pre nás je však okruh druhý, týkajúci sa regalií, a najdôležitejší okruh tretí, týkajúci sa správy italských miest.

Regalia alebo kráľovské práva (medzi nimi dávky a poplatky rôzneho druhu od mýta po obchodné clá, právo razby mincí a pod.) boli kameňom sváru už od počiatku nášho rozprávania. Otto Frízinský uvádza medzi najhlavnejšie z nich tzv. fodrum: „*Je zvykom od dôb, kedy prešla Rímska ríša do rúk Frankov až do dnešných čias, aby zakaždým, keď sa kráľ odhodlá k zostupu do Itálie, poslal napred niekoľko svojich príbuzných, aby títo obiehali jednot-*

---

domno imperatori coram communi suae civitatis. Si autem legatus a domno imperatore destinatus fuerit in Italiam, eadem coram ipso et per ipsum fiant. (...) Regalia, veluti monetam, theloneum, pedaticum, portus, comitatus et alia similia, si qua sunt, commune Mediolanensium dimittet et ultra se non intromittet, et si quis per usum haec optinere voluerit et iusticiam inde coram domno imperatore vel nuncio eius facere noluerit, Mediolanenses vindictam de eo pro sua possibilitate sument in persona et possessione et regalia domno imperatori restituent sine fraude et malo ingenio.“

¹³¹ Gesta Federici Imperatoris. De Rebus Gestis In Lonbardia (MGH, SS rer. Germ. 27), s. 33.

¹³² Otto Morena De Rebus Laudensibus (MGH SS, 18: Annales aevi Suevici), s. 608.

¹³³ Porovnaj Ottonis et Rahewini Gesta Friderici I. (MGH, SS rer. Germ. 46), s. 30; Gesta Federici Imperatoris. De Rebus Gestis In Lonbardia (MGH, SS rer. Germ. 27), s. 34; Codagnelli Libellus Tristitiae (MGH, SS rer. Germ. 27), s. 33; Milevský letopis. Zápisky Vincencia, Jarlocha a Ansberta. Praha: Argo, 2013, s. 60.

¹³⁴ Gesta Federici Imperatoris. De Rebus Gestis In Lonbardia (MGH, SS rer. Germ. 27), s. 34.

¹³⁵ Vzhľadom na minimálne súvislosti s témou našej práce ten okruh preskočíme, záujemca sa však môže o problematiku dozvedieť u Ottonis et Rahewini Gesta Friderici I. (MGH, SS rer. Germ. 46), s. 241.

livé mestá a vyberali od nich poplatky do štátnej pokladnice, miestnymi nazývané fodrum. Stáva sa však, že mestá, mestečká, hrady, ktoré tomu právu bránia alebo ho odmietajú naplniť v plnej miere, zrovnané sú so zemou, ako o tom svedčia ich potomkovia.“¹³⁶ Za neprítomnosti kráľa či cisára v Itálii si však jednotlivé komúny zvykli tieto regalia prisvojiť a svojvoľne vyberať, samozrejme, bez ich odvodu do Ríše.¹³⁷ Preto teraz Fridrich nechal preskúmať nároky svoje a nároky komún na výber regalii štyrmi veľahlasnými juristami z Bologne a ďalšími 28 právnikmi z Lombardie (dvaja z každého dotknutého mesta), ktorí rozhodli o oprávnenosti Fridrichových nárokov. Následne „pán Oberto, arcibiskup milánsky s jedným z milánskych konzulov, ako aj všetci ostatní tu prítomní biskupi, grófi, markízi a vojvodovia lombardskí, rovnako kniežatá italské a všetci tu prítomní konzuli z lombardských miest, povstali, a zriekli sa všetkého, čo vyššie menovaní sudcovia pomenovali ako regalia, vložili ich do rúk cisára a zriekli sa všetkých budúcich nárokov na ne. A potom na cisárov príkaz každý odprisahal, že sa v budúcnosti nepokúsi znovu tieto získať. Nad to všetci deklarovali, že budú medzi sebou odteraz naveky udržiavať mier.“¹³⁸

Posledná časť roncaglijských zákonov sa týkala akceptácie komunálneho zriadenia v Itálii zo strany cisára: „Všetci súhlasili s tým, že potestáti, konzuli alebo iní úradníci majú byť v jednotlivých mestách zvolení ľuďom spomedzi seba, a to takí, ktorí budú verne slúžiť vlasti a svojim spoluobčanom a zachovávať česť a spravodlivosť cisárovi. Následne všetci vyslovili k poteche cisára prísahy, že vyššie uvedené verne a bez postranných úmyslov prijímajú a budú zachovávať.“¹³⁹ Dôležité je však dodať, že ľuďom zvolení konzuli museli byť

---

¹³⁶ Ottonis et Rahewini Gesta Friderici I. (MGH, SS rer. Germ. 46), s. 117: „Mos enim antiquus, ex quo imperium Romanum ad Francos derivatum est, ad nostra usque deductus est tempora, ut, quotienscumque reges Italiam ingredi destinaverint, gnaros quoslibet de familiaribus suis premittant, qui singulas civitates seu oppida peragrando ea quae ad fiscum regalem spectant, quae ab accolis fodrum dicuntur, exquirant. Ex quo fit, ut principe adveniente plurimae civitates, oppida, castella, quae huic iusticiae vel omnino contradicendo vel integraliter non persolvendo reniti conantur, ad solum usque prostrata proterviae suae documentum posteris ostendant.“

¹³⁷ o čom svedčí napr. Otto Morena rozprávajúc, ako Miláno vyžadovalo od Lodi zaplatenia fodra, vid'. Otto Morena De Rebus Laudensibus (MGH SS, 18: Annales aevi Suevici), s. 598.

¹³⁸ Tamtiež, s. 608: „...domnus Ubertus Mediolanensis archiepiscopus una cum consulibus Mediolani, omnesque alii presentes Lombardie episcopi, comites, marchiones et duces, ceterique Ytalie principes ac omnium Lombardie civitatum consules ibi astantes, publice in ipso colloquio surgentes, in manu ipsius imperatoris omnia, que predicti iudices regalia iura esse dixerant, reffutaverunt et ei finem de ipsis omnibus fecerunt. Statimque imperatore eis omnibus sub nomine fidelitatis firmiter precipiente, ne ipsi amplius de ipsis rebus se intromitterent, omnes, unusquisque tantum per se, amplius se de ipsis rebus non intromissuros, unanimiter sponponderunt. insuper etiam vera met perpetuam pacem ibi omnes inter se et cum omnibus aliis personis deinceps se firmiter tenere iuraverunt.“

¹³⁹ Ottonis et Rahewini Gesta Friderici I. (MGH, SS rer. Germ. 46), s. 240: „Preterea et hoc sibi ab omnibus adiudicatum atque recognitum est, in singulis civitatibus potestates, consules caeterosve magistratus assensu populi per ipsum creari debere, qui fideles simul et prudentes et principi honorem et civibus patriaeque debitam iusticiam nossent conservare. De his autem omnibus fideliter et sine fraude recipiendis et observandis ab omnibus civitatibus et sacramenta prestita et vades pro libitu imperatoris exhibiti sunt.“

spätne potvrdení cisárom, resp. jeho legátmi tak, ako to platilo pre porazené Miláno.¹⁴⁰ Pod tento okruh zákonov možno ešte zaradiť zákaz uzatvárania paktov a spojenectiev (*conventicula*) medzi mestami navzájom, medzi mestom a fyzickou osobou a či medzi dvoma osobami.¹⁴¹

V tomto okamihu Fridrich síce naďalej sleduje svoju vytýčenú politiku posilňovania moci vo všetkých častiach ríše (viď. potvrdenie regalii), na príklade Milána však vidieť, že si bol pravdepodobne vedomý nezvratnosti politického vývoja v týchto končinách takého, aký sa tu vyvinul za neprítomnosti jeho predchodcov. Milánu samotnému síce povolil slobodnú voľbu konzulov tak, ako na to boli zvyknutí od počiatkov komunálneho zriadenia, ich spätne potvrdenie veľmi pripomína situáciu za dynastie Otovcov, kedy sa cisári, vedomí si nezvratnosti nastalej situácie, snažia posilniť a utvrdiť svoju moc cestou retrospektívnej legalizácie nastávajúcej situácie.

3.2. 1158 – 1162, od Roncaglijského snemu po zničenie Milána

Roncaglijské ujednania a mierová zmluva s Milánom nemali dlhé trvanie a pri snahe o ich uvedenie do praxe zo strany cisára znovu vyvstali staré problémy, vyplývajúce z konfrontácie medzi mocou cisárskou a mocou komunálnou. Pramene sa v opise udalostí líšia, odhliadnuc však od tendencie toho-ktorého zdroja a miernych odtienkov v rozprávaní, situácia bola približne takáto: V januári 1159 sa v Miláne objavila cisárska komisia pozostávajúca z kancelára Raynalda z Dasselu, bavorského grófa Otta a grófa Gozwina, ktorý bol, ako sme uviedli vyššie, investitovaný územím Sepri a Martesiany v tesnej blízkosti milánskej komúny,¹⁴² a to za účelom voľby, poprípade len spätneho potvrdenia nových konzulov do úradu. Proti požiadavkám cisárskeho posolstva sa zdvihla vlna nevôle, miestni sa vzbúрили a posolstvo sa ubránilo uchýlením sa do miestneho paláca a následným nočným útekom. Dôvody tejto vzbury a skutočný zámer príchodu cisárskej delegácie však možno len nepriamo vydedukovať po preskúmaní všetkých dostupných zdrojov.

Pokračovateľ Otta Frízinského, sekretár Rahewin, situáciu opisuje nasledovne: „*Medzitým boli cisárom vybratí šľachtici, aby sa v dvojiciach alebo viacerí vydali do jednotlivých miest za účelom ustanovenia podestov alebo konzulov. Do Milána sa prihodilo ísť kancelárovi*

¹⁴⁰ Vid'. Otto Morena, ktorý tvrdí, že po tom, čo bol takto prostredníctvom cisárových zástupcov zvolený a dosadený podestovia v Pavii, Piacenze a Cremona, chystali sa títo vykonať obdobnú vec aj v Miláne, in: Otto Morena De Rebus Laudensibus (MGH SS, 18: Annales aevi Suevici), s. 609.

¹⁴¹ Ottonis et Rahewini Gesta Friderici I. (MGH, SS rer. Germ. 46), s. 244.

¹⁴² Čo sa týka personálneho zloženia Fridrichových vyslancov v Miláne, prameň od prameňa sa líši, Vincetius, samotný účastník, uvádza aj pražského biskupa Daniela ako aj Guida z Biandrate, viď. Milevský letopis. Zápisky Vincencia, Jarlocha a Ansberta. Praha: Argo, 2013, s. 63. O Biandrateho účasti nepriamo nasvedčujú aj zápisky Rahewinove, viď. kap. XXIII. in: Ottonis et Rahewini Gesta Friderici I. (MGH, SS rer. Germ. 46), s. 266.

*Reynaldovi a Ottovi, cisárskemu grófovi z Bavorska, ktorých sme spomenuli už vyššie, a grófovi Gozwinovi, aby záležitosť v tomto meste, tak ako v ostatných, urýchlili.*¹⁴³ Ďalej Rahewin bez vysvetlenia príčin či okolností rovno konštatuje vypuknutie povstania v meste a následný útek legátov, plne dávajúc vinu za vzniknutú situáciu Milánčanom. „*Medzi ľuďom vypuklo povstanie, hneď sa zberal k domom, kde predpokladal, že sú ubytovaní legáti a vykrikujúc na nich urážky a nadávky, započal na nich hádzať kamene a všetko, čo mu prišlo pod ruku. Tomuto povstaniu nedokázali zabrániť ani gróf Biandrate, ktorý tu pobýval, ani ďalší urodzení, pretože v tomto meste tak ako v mnohých ďalších v Itálii nie je zvykom dať na radu urodzených, ale hromadne nasledovať vôľu ľudu. Tento (ľud) je od prírody prchký, pomstichtivý a hašterivý, žiadajú sa mu novoty, ktorých opakom je mier a pokoj, rovnako sa tak žiadajú aj nejednému šľachticovi, spokojnému s chaosom, ktorý vyvolal ľud. Poslovia, pretože niektorí už boli medzi múrmi mesta, mreli strachom, nevediac, čo by mali urobiť, vedomí si, že keby mali čeliť ozbrojenému davu, oni, neozbrojená hŕstka, by sotva odolali. Naopak grófov, ktorých mal ľud za väčších nepriateľov, daná vec vystrašila menej, a po vypuknutí nepokojov odišli z mesta nedotknutí a bez prekážky. Na ďalší deň ich nasledoval ako kancelár, tak biskup bez toho, aby priviedli záležitosti k zdarnému koncu. A tak sa Milánski po porušení mieru a prísah, po znečistení zväzku, ktorý bol dokonca zakotvený aj u barbarov v ich zákonníku, nebáli touto opovážlivosťou odhaliť jed, ktorý zasiali do srdca a ktorý následne týmito skrytými machináciami zažali.*“¹⁴⁴

Naopak, promilánsky píšuci Ján Codagnelli píše, že cisárski poslovia neprišli len potvrdiť voľbu nových konzulov z miestnych a miestnymi, ale naopak, dosadiť do čela Milána vlastného podestu (tak, ako sa v nasledujúcom storočí stalo zvykom v takmer celej Itálii), čo bolo v rozpore s mierovými podmienkami zo septembra minulého roka: „*Medzitým v mesiaci*

¹⁴³ Ottonis et Rahewini Gesta Friderici I. (MGH, SS rer. Germ. 46), s. 266: „Interea cum de curia obtinatum ad singulas civitates bini vel plures pro constituendis potestatibus et consulibus a principe destinati fuissent, contigit Reinaldum cancellarium et Ottonem palatinum comitem de Baioaria, sepe iam memoratos, comitemque Gozwinum ad civitatem Mediolanensem devenisse, id negotium in ea civitate sicut et in caeteris iussos promovere.“

¹⁴⁴ Ottonis et Rahewini Gesta Friderici I. (MGH, SS rer. Germ. 46), s. 266: „Populus ergo in seditionem conversus, ad domos, ubi legatos manere suspicabantur, mox procurrere, contumeliosa et superba perstreperere, lapidibus aliisque missilibus crepitare. Nec ab eo tumultu vel comes Blanderatensis, qui et ipse affuit, vel reliqui nobiles eos avertere poterant. Nam et in ea civitate et pene in aliis Italiae urbibus non procerum, sed vulgi motus haec cuncta secuntur. Id ingenio mobili, seditiosum atque discordiosum erat, cupidum novarum rerum, quieti et ocio adversum. Aliquantae etiam nobilitatis parti studio talium rerum incitatae tumultus ipse et res novae satis placebant. Legati ergo, quorum quidam intra muros urbis erant, improviso metu incerti ignarique quid potissimum facerent, trepidare, cum nec resistere armatis et multis ipsi pauci et inermes possent et portae ante clausae fugam prohiberent. Comites autem, quos et ipsi magis infensos habebant, extra hospitatos ea res minus terruit; qui sine mora, comperto tumultu, illesi intactique recessere. Altero die tam episcopus quam cancellarius, infecto negotio, eos e vestigio subsecuntur. Ita Mediolanenses, violata pace, ruptis sacramentis, contaminato federe, quod etiam apud barbaros legatis ius gentium constituit, defectionis iteratae venenum, quod corde conceperant, quod occultis machinationibus conflaverant, hac temeritate discooperire non verentur.“

januári poslal cisár do Milána kancelára Raynalda a cisárskeho grófa Otta, ktorí tuhá prikázali, aby Milánski prijali za podestu Nemca, procisársky orientovaného (ex parte imperatoris), čo urobiť neboli povinní, pretože to nebolo obsiahnuté v privilegii, ktoré medzi sebou uzavreli Milánski a cisár. Keď to Milánski počuli, zachvátil ich obrovský hnev a vyrútili sa na nich s prevelikým krikom. Preto sa poslovia veľmi báli a gróf v noci ušiel. Skoro ráno nasledujúceho dňa sa zišlo na brolete S. Ambróza veľké vojsko pred vyššie menovaným kancelárom, ktoré sľubovalo zachovať a prisahať vernosť jeho prikazom a pánovi cisárovi. Pretože im dal dobré slová, ale rozprával falošne.¹⁴⁵

Celú situáciu však robí o niečo jasnejšou Vincentius, podľa vlastných slov priamy účastník cisárskeho posolstva do Milána, zasadzujúc príčiny vzniknutej situácie tri mesiace vzad, do prostredia zasadania roncaglijského snemu. „(Cisár) povolal Milánskych do svojej rady a pýtal sa ich, ako si má udržať vernosť italských miest. A oni mu poradili, aby tých, ktorí sú mu v italských mestách verní, ustanovil prostredníctvom svojich poslov podestami, ktorých oni sami nazývajú konzulmi.¹⁴⁶ Cisár to pochválil a uchoval vo svojom srdci až do doby pre vec príhodnej. (...) Pretože pamätal na radu Milánskych, poslal po týchto udalostiach svojich poslov, totiž pražského biskupa pána Daniela, kancelára Raynalda, ktorý sa toho istého roku stal kolínskym arcibiskupom, verdunského biskupa Hermana, muža veľmi múdreho, rezenského falkgrófa Ota a biandratského grófa Guida, veľmi výrečného muža, do lombardských miest, aby v nich dosadil svojich podestov. (...) Tam (v Lodi) sme sa dopyčuli, že Milánski nechcú v žiadnom prípade splniť rozkazy týkajúce sa cisárskych podestov. Nakoniec sme prišli do Milána, zvolali ich konzulov a oznámili vôľu pána cisára. Oni žiadali o odklad, aby sa mohli poradiť so šľachtou a ľudom, ktorý aj dosiahli, a mali odpovedať v nedeľu. Nadišiel deň odpovede, oni však odpovedali, že to nemôžu v žiadnom prípade urobiť. Sľubovali však, že inak splnia všetko tak, ako stálo v cisárovom privilegii, (...) totiž že si podľa svojej vôle zvolia konzulov, ktorých po voľbe privedú k cisárovi alebo k jeho k tomu určenému vyslancovi, aby cisárovi prisahali vernosť. Proti tomu cisárovi poslovia namietli, že

---

¹⁴⁵ Codagnelli Libellus Tristitiae (MGH, SS rer. Germ. 27), s. 35: „Interea mense Ianuarii misit imperator Rainaldum cancellarium et Ottonem comitem palatinum Mediolanum, dicentes eis ex parte imperatoris, ut potestatem Theothonicam acciperent; quod facere non debebant, secundum quod continebatur in privilegio facto inter imperatorem et Mediolanenses. Quod audientes Mediolanenses furore magno sunt accensi et sonitum et strepitum cridantes super eos fecerunt. Unde nuncii imperatoris valde timuerunt, et propter timorem comes in nocte recessit. Summo autem mane mirabilis multitudo militum in broleto Sancti Ambrosii fuerunt ante predictum cancellarium, pollicentes et volentes iurare stare mandatis suis et domni imperatoris. At ille bona verba dedit, sed ficte loquebatur.“

¹⁴⁶ Ohľadom nejasností a – ako zistí bádateľ pri skúmaní primárnych prameňov – zámennosti titulov potesta, potestates a consol, consoles treba poznamenať, že pri skúmaní skutočnej náplne skrývajúcej sa za označením toho ktorého úradu treba prihliadať na provenienciu zdroja, nakoľko nie je neobvyklé, že autor z nemeckej proveniencie zvykne na konzulský úrad prenášať označenie jemu známe, podesta, aj keď samotný úrad podestu v Itálii vznikol neskôr a skrýval mierne odlišný obsah.

v Roncaglii predsa oni sami cisárovi poradili, aby prostredníctvom svojich poslov dosadil v lombardských mestách podestov, a nech sa teda touto radou riadia aj oni sami. Ved' nech si vyberú, koho by chceli, a nazývajú si ich, ako chcú, konzulmi alebo podestami, len nech dovoľia, aby ich zvolili cisárovi vyslanci. Keď však bola ich vôľa oznámená ľudu i ostatným v hlavnom chráme Svätej Panny Márie, strhol sa náhle krik: „Fora! Fora! Mora! Mora!“ Čo v ich miestnej reči znamená: „Preč s nimi, nech zomrú!“ Pevne sme zavreli brány dvora, avšak hádzali cez okná kamene do nášeho paláca. Pribehli ich konzuli, ľud upokojili, a tak sa ten povyk utišil. Tvrдили, že to učinil opitý ľud bez ich vedomia a prosili, aby sa to nedonieslo až k cisárovi, a sľubovali ako odškodnenie mnoho peňazí.“¹⁴⁷

Či už teda radou zo strany Milánskych cisárovi na sneme v Roncaglii títo sledovali snahu vytvoriť si zámienku na neskoršie porušenie mierových dohôd, alebo, spoliehajúc sa na svoju silu a doteraz vojensky neporazené prvenstvo v severnej Itálii, brali mierové ujednania len ako oddychový čas na regeneráciu síl a opätovné prevzatie iniciatívy, je jasné, že doteraz nespochybnenou vedúcou pozíciou Milána otriasli ďalšie cisárove kroky, promilánskymi kronikármi vnímané ako provokácia sledujúca definitívne zničenie komúny. Ako spomína Codagnelli aj anonymný autor *Gesta Federici I. Imperatoris*, Milánskych zasiahlo už oddelenie Sepri a Martesiany v septembri 1158, údajne dosiahnuté výmenou za štedrú finančnú odmenu, odpadnutie hradu Trezza, ktorého noví správcovia započali vyberať fodrum a ďalšie dávky na miestnych obyvateľoch a tiež cisárova dohoda s Cremonskými, na základe ktorej výmenou za peňažný obnos prisľúbil zničenie konkurenčnej Cremy, spojenkyne Milána.¹⁴⁸ Z tohto uhla pohľadu mali byť januárové udalosti už len povestnou poslednou kvapkou. Každopádne, Milánski mierové dojednania nespĺnili a na následnom predvolaní pred cisára síce prisľúbili napraviť krivdy, namiesto toho však prešli do protiútok a v apríli 1159 dobyli späť svoju niekdajšiu tvrdzu, hrad Trezzo.¹⁴⁹ Týmto aktom započalo takmer trojročné zápolenie medzi Fridrichom a Milánom na lombardskom území so striedavými úspechmi jednej či druhej strany za pomoci spriatelených komún, s konečným víťazstvom cisárskej moci.

Na prelome leta a jesene 1161 započal Fridrich cieľavedomé ničenie úrody milánskeho contada a jeho muži počas celej zimy strážili cesty spájajúce Miláno s Piacenzou a Bresciou dohliadajúc na to, aby obľahnuté mesto nemalo prístup k nákupu potravín, ktoré ubúdali.¹⁵⁰ Po prečkanej zime s dochádzajúcimi zásobami sa Milánski rozhodli vyslať za cisá-

¹⁴⁷ Milevský letopis. *Zápisky Vincencia, Jarlocha a Ansberta*. Praha: Argo, 2013, s. 62-64.

¹⁴⁸ *Gesta Federici Imperatoris. De Rebus Gestis In Lonbardia* (MGH, SS rer. Germ. 27), s. 34.

¹⁴⁹ Milevský letopis. *Zápisky Vincencia, Jarlocha a Ansberta*. Praha: Argo, 2013, s. 64.

¹⁵⁰ *Gesta Federici Imperatoris. De Rebus Gestis In Lonbardia* (MGH, SS rer. Germ. 27), s. 50

rom do Lodi poslov, „*prostredníctvom ktorých mu oznámili, že k jeho pocte sú ochotní zasypať mestskú priekopu a zničiť mestské múry na šesť častí a prijať do čela mesta podestu, akého navrhne. Cisár však, po tom, čo sa poradil so svojimi kniežatami a Cremonskými, Pavij-skými, Novarskými, Comskými, Lodijskými a ďalšími predstaviteľmi italských miest a kniežatami legátom odpovedal, že ich prijme, iba ak by sa bezvýhradne podriadili tomu, čo im nakáže.*“¹⁵¹ Milánski napokon cisárovi podmienky prijali a 1. marca sa dostavili pred cisársky palác v Lodi milánski konzuli a ďalších osem urodzených mešťanov – obdobne, ako tomu bolo pol roka vzad – držiac obnažené meče na znak poroby, prisahajúc cisárovi vernosť a poslušnosť. Týmto dňom započala niekoľkodenná séria pozostávajúca z jednotlivých aktov, v ktorom spočívalo podrobenie sa Milána: cisár si vybral z predných občanov a vojakov mesta 400 zajatcov, milánska pechota mu odovzdala prápory, slávne carozza alebo bojové vozy, Milánski mali zničiť všetky hradby a brány až na jednu, ktorou sa cisár chystal vojsť do mesta, a majster Guglielmo symbolicky odovzdal Fridrichovi kľúče od mesta. Nakoniec cisár vybral 6 mužov z Lombardie a 6 Nemcov, ktorí sa odobrali do Milána a počas dvoch dní prijali prísahu vernosti od všetkých jeho občanov. Bezpodmienečné podrobenie sa Milána však cisár dokonal príkazom z 19. marca 1159, ktorým nariadil milánskym konzulom, aby do ôsmich dní vyviedli z mesta všetko obyvateľstvo. 26. marca vošiel cisár aj s vojskami spojeneckých komún a miest do Milána, každému spojencovi pridelil jednu mestskú časť a až na silné časti opevnenia a cirkevné stavby vojaci v nasledujúcich dňoch zrovnali mesto so zemou.¹⁵²

Skaza Milána a jeho občanov bola napokon symbolicky dovŕšená v máji toho istého roku, kedy cisár poveril lodijského biskupa Henricha návrhom štyroch miest, do ktorých sa malo pobrať milánske obyvateľstvo a kde dostalo povolenie založiť si svoje štvrte, a ten istý biskup bol zároveň ustanovený podestom nad symbolicky do štyroch svetových strán rozprášeným Milánom.¹⁵³

---

¹⁵¹ Otto Morena De Rebus Laudensibus (MGH SS, 18: Annales aevi Suevici), s. 635: „Legatos itaque Laude ad imperatorem mittunt, per quos denuntiant ei, se velle pro honore ipsius murum civitatis et fossatum a sex partibus destruere et per eum potestatem recipere. Imperator autem, habito consilio suorum principum et Cremonensium, Papiensium, Novariensium, Cumensium, Laudensium et aliarum civitatum et principum Lombardie, legatis respondit, se nolle Mediolanenses aliquatenus recipere, nisi sub eo se ponerent omnifariam sine aliquo tenore et absque ulla conditione, facturi, quicquid eis preciperet.“

¹⁵² Tamtiež, s. 636-637.

¹⁵³ Gesta Federici Imperatoris. De Rebus Gestis In Lombardia (MGH, SS rer. Germ. 27), s. 54.

3.3. 1163 – 1183, od sformovania proticisárskych koalícií po kostnický mier

Po porážke Milána boli teda v rozpore s Roncaglijskými zákonmi, podľa ktorých si mali komúny zvoliť konzuláty sami a cisár ich len späťne stvrdiť, dosadení do čela jednotlivých miest cisárom vybraní nemeckí podestovia a to ako pre mestá, ktoré stáli voči cisárovi v opozícií, tak pre tie, ktoré mu od počiatku vykazovali poslušnosť. Ešte toho roku zveril cisár záležitosti v Itálii pod správu kancelára Raynalda z Dasselu, ktorý „v Lombardii a v Markách, potom v Toskáne a Romagni prechádzal jednotlivými mestami a jednotlivé mestá a kniežatá Márk, Toskány a Romagne svojími schopnosťami obdivuhodne primäl k láske a poslušnosti voči cisárovi (...)“;¹⁵⁴ kdežto jurisdikcia v mene cisára bola koncom roku zverená do starostlivosti verdenského biskupa Hermana, ktorý „sčasti v Lodi, sčasti v ostatných mestách ako v Markách tak v Lombardii uvážene a umiernené naplňal príkazy cisárovo.“¹⁵⁵ Na čele miest tak po roku 1162 máme cisárskych podestov, prevažne nemeckej proveniencie, ktorí však – ako vyvodzujeme z príkladu lodijského biskupa Henricha, ktorému bolo zverené vedenie vecí Milánskych – v prípade, že disponovali rozsiahlejším územím, mohli do jednotlivých častí dosadzovať im podriadených potestátov podľa svojej vôle.¹⁵⁶ Podesti zodpovedali, ako je uvedené vyššie, kancelárovi Raynaldovi z Dasselu a biskupovi z Verdeny ako zástupcom cisára.

Situácia sa však vzápätí ukázala ako neudržateľná a návrat k pevnej centralizovanej moci a s ňou spojeným odvodom dávok a cisárskych regalii mimo pokladnice miest v praxi neudržateľný. Morena rovnako ako aj anonymný kronikár milánsky uvádzajú v porovnaní s komunálnou samosprávou, ktorá bola v danom momente v celej svojej autonómii minulosťou, vystupňovanú odvodovú záťaž, ktorú svojvoľne uvalili jednotliví podestovia na mestské obyvateľstvo. Jednalo sa o odvody ako peňažné, tak aj naturálne, poprípade povinnosť pracovať so svojím dobytkom na verejných stavbách, niest' výdavky za hostinu prichystanú k cisárovmu príchodu či zaplatiť dlhy odovzdaním svojej pôdy.¹⁵⁷ Ako výstižne vývoj po 1162 komentuje arcibiskup salernský Romualdo, „po víťazstve (nad Milánom) začal cisár svojvoľne

¹⁵⁴ Otto Morena De Rebus Laudensibus (MGH SS, 18: Annales aevi Suevici), s. 640: „Ipse vero archicanzellarius aliquantulum in Lombardia et in Marchia, deinde in Tuscia et Romania singulas civitates perambulans, sua solertia eximia omnes civitates et principes Marchie et Tuscie atque Romanie ad imperatoris amorem et obsequium mirabiliter provocavit (...)...“

¹⁵⁵ Tamtiež, s. 640: „Qui et ipse partim Laude partimque in aliis tam Marchie quam Lombardie civitatibus sapienter et moderate mandatam imperatoris adimplevit.“

¹⁵⁶ Samotný Henrich z Lodi, prvý podesta milánsky, zveril správu roztriešteného mesta najprv Petrovi z Cumina a neskôr klerikovi menom Federicus, vid'. Gesta Federici Imperatoris. De Rebus Gestis In Lombardia (MGH, SS rer. Germ. 27), s. 56.

¹⁵⁷ Pozri Gesta Federici Imperatoris. De Rebus Gestis In Lombardia (MGH, SS rer. Germ. 27), s. 54-61; Otto Morena De Rebus Laudensibus (MGH SS, 18: Annales aevi Suevici), s.

*disponovat' Lombardiou, dosadzovat' do jednotlivých miest a hradov svojich služobníkov a pomocníkov, vyberat' regalia a dávký a veľkú časť Lombardie premenil v svoj majetok. A tak sa stalo, že Lombardi, ktorí medzi ostatnými národmi disponovali výnimočnou slobodou, kvôli nenávisťi Milána spolu s Milánom upadli rovnakou mierou a dostali sa pod nemecké jarmo.*¹⁵⁸

Prvá otvorená konfrontácia s cisárskou mocou prišla už v januári 1164, teda necelé dva roky po zavedení nového inštitucionálneho systému v Itálii, kedy sa prvýkrát komúny vzopreli voči stávajúcemu rádu a za účelom vydobytia si stratenej autonómie uzavreli medzi sebou prísažné spoločenstvo vstúpivšie do dejín pod názvom Veronská Liga, čím porušili roncaglijský zákon o zákaze uzatvárania paktov. Jednalo sa o Veronu, Vicenzu a Padovu za finančnej podpory Benátok, a učinili tak kvôli nadmernému odvodovému zaťaženiu zo strany grófa Marcoarda z Grumbachu, ktorý držal Gardu v tesnej blízkosti Verony a kvôli útlaku ďalších podestov.¹⁵⁹ Ako ďalej uvádza Acerbo Morena, pre tento úsek nášho rozprávania jediný výrečný autor, cisár do uvedených miest vyslal poslov, aby týchto od prísažného spoločenstva odhovorili, tí však odmietli a zahájili sériu útokov s cieľom prevziať Itáliu do vlastných rúk.¹⁶⁰

Situáciu v Lombardii však naďalej držali vo svojich rukách cudzí podesti. Čo sa príkladu Milána týka, nemožno na základe dostupných prameňov povedať, že by sa lodijský biskup, jeho pán, o sťažnosti svojich občanov nezaujímal, pretože *„potom okolo septembrových kalend (1163) prišiel do Milána klerik Federicus, výrečný majster, poslaný lodijským biskupom, aby odňal moc Petrovi z Cumina, pretože sa biskup dopočul, že Petrus s Milánskymi zachádzal zle. Avšak onen Federicus bol od Petra ešte lakomší a ukrutnejší pretože všetko, čoho žiadal Petrus štvrtinu a protizákonne až tretinu, on požadoval v naturáliách.*¹⁶¹ Acerbo Morena dokonca uvádza, že medzi ľuďom prevládala myšlienka, že cisár za spôsobené príkoria nemôže a keď sa dozvie, čo sa v Itálii deje, napraví to.¹⁶² Zlom

---

¹⁵⁸ Romoaldi Annales (MGH, SS, 19), s. 433: „Qua Victoria potitus, imperator Lombardiam cepit pro sua voluntate disponere, ministros et baiulos in castellis et civitatibus ordinare, regalia et tributa exquirere et magnam partem Lombardie in demanio suo convertere. Sicque factum est, quod Lombardi, qui inter alias naciones libertatis singularitate gaudebant, pro Mediolani invidia cum Mediolano pariter corruerunt et se Teutonicorum servituti misere subdiderunt.“

¹⁵⁹ Otto Morena De Rebus Laudensibus (MGH SS, 18: Annales aevi Suevici), s. 642.

¹⁶⁰ Tamtiež, s. 643.

¹⁶¹ Gesta Federici Imperatoris. De Rebus Gestis In Lombardia (MGH, SS rer. Germ. 27), s. 56: „Postea vero circa Kal. Septembris venit Fridericus clericus, magister scholarum dictus, missus ab episcopo Leodiensi Mediolanum, omnem potestatem Petro de Cumino abstulit, quoniam audierat episcopus, quod Petrus ille male Mediolanenses tractaverat. Sed iste Federicus avarior et tenacior Petro fuit. Nam totum, quod Petrus de quarto et ficto tercio alicui remiserat, in solidum exegit.“

¹⁶² Otto Morena De Rebus Laudensibus (MGH SS, 18: Annales aevi Suevici), s. 645.

nastal na tradičnom zhromaždení, ktoré sa konalo tentokrát v Lodi v novembri 1166, po novom zostupe Fridricha za Alpy s vojskom na potlačenie veronských sprisahancov, kedy italské obyvateľstvo znova prednieslo pred cisárom sťažnosti na ním dosadených podestov. „Cisár, keď to počul, sa spočiatku snažil preukázať sústrasť, avšak nakoniec neurobil nič, akoby sťažnosťami Lombardských pohrdal a nepovažoval ich za dôležité. Tak teda Lombardskí, keď to videli, pochytil ich obrovský zármutok a sami seba považovali za mŕtvych. A započal sa u nich z toho všetkého miesiť smútok so strachom, pretože sa obávali a zároveň domnievali, že cisárovi poverenci (podesti) tak učinili cisárovým zámerom a vôľou. O to viac sa báli, aby sa im po tomto neprihodilo ešte horšie, než sa im udialo predtým.“¹⁶³

A tak vo februári 1167 vzniká v Lombardii obdobné spoločenstvo nespokojných komún ako tri roky vzad na severovýchode Apeninského polostrova. Anonymný lodijský pokračovateľ kronikárov Morenových objasňuje: „Pretože sa však Milánski, ktorí boli utláčani omnoho viac než ostatní Lombard'ania, domnievali, že takto nemôžu viac žiť a nijak sa týmto strastiam vyhnúť, usporiadali spolu s Cremonskými, Bergamskými, Brescijskými, Mantovskými a Ferrarskými zhromaždenie. Keď sa spoločne zišli a povyprávali si o príkoriach a zlách, ktoré im spôsobili cisárovi podestáti a vyslanci, zhodli sa na tom, že je lepšie čestne zomrieť, ak sa tomuto postaví zoči-voči a ak sa nedá inak, ako naďalej takto hanebne a podradne žiť. A preto hneď medzi sebou uzavreli dohodu a pakt. A dohodli sa, že ak by chcel cisár alebo niektorý z jeho podestov bezdôvodne uškodiť, navzájom si pomôžu, pevnejšie sa k sebe primkli prísahou, predsa však len, ako bolo verejne oznámené, zachovávajúc cisárovi vernosť. A dohodli sa na termíne, kedy sa všetci odoberú do Milána, aby tam uviedli Milánskych a pomôžu im vybudovať vodnú priekopu a zotrývajú tam dovtedy, kým tam Milánski nebudú schopní bezpečne ostať sami.“¹⁶⁴ Kronikársky záznam však vykazuje určité nepresnosti. Na-

¹⁶³ Tamtiež, s. 645: „Imperator namque, hec audiens, multum se inde condolere in principio demonstravit; sed tamen in fine querimonias Longobardorum quasi vilipendens ac pro nihilo habens, nihil inde fecit. Igitur Longobardi hoc videntes ac maximum dolorem exinde reportantes, quasi pro mortuis se habuere; ac exinde maximum timorem mixtum cum dolore habere ceperunt, timentes etiam ac putantes, imperatoris procuratores consilio et voluntate imperatoris hoc, quod super Lombardos egerant, fecisse; insuper etiam magis timentes, ne in posterum eis deterius contingeret, quam retro adhuc contigisset.“

¹⁶⁴ Tamtiež, s. 646: „Mediolanenses namque, cum multo magis quam alii Longobardi ita opprimerentur, quod nullo modo evadere aut vivere posse putarent, tandem cum Cremonensibus et Pergamensibus atque Brixiensibus seu Mantuanis ac Ferrariensibus colloquium fecerunt. Qui omnes cum insimul coadunati fuissent ac mala et incomoda, a procuratoribus imperatoris et missis sibi illata, vicissim inter se retulissent, melius esse cum honore mori, si opporteret et aliter fieri non posset, quam turpiter et cum tanto dedecore vivere, statuerunt. Quapropter illi statim fedus omnes inter se inierunt et concordiam. Atque pactum, hoc videlicet quod unaqueque civitas adiuveret alteram, si imperator aut eius procuratores vel missi aliquam iniuriam vel malum amplius sine ratione eis inferre vellent, formiter inter se firmaverunt ac iureiurando, salva tamen, sicut dicebatur palam, imperatoris fidelitate, corroboraverunt. Ac certum terminum inter se statuerunt, in quo omnes, Mediolanum pergentes, ipsos Mediolanenses in ipsa Mediolani civitate ponerent, et cum eis tam diu in ipsa civitate manerent et eos ad fossata ipsorum relevanda adiuverent, quam diu ipsi Mediolanenses secure state per se solos posse in ipsa civitate confederent.“

koľko podľa dochovaných listín môžeme s istotou tvrdiť, že Miláno pristúpilo k paktu Cremony, Bergama, Brescie a Mantovy¹⁶⁵ až v priebehu marca 1167 po tom, čo tieto štyri mestá uzavreli pakt medzi sebou o mesiac skôr, pravdepodobne v Bergame, stvrdzujúc okrem iného: napraviť škody spôsobené svojím partnerom a nedovoliť, aby sa im prihodili ďalšie na území im patriacom, tiež bojovať proti každému, kto by sa dopustil urážky na majetku alebo osobe niektorej spoluprísažnej komúny; nechať na uvedenú dohodu prisahať dvesto predných občanov každej komúny, ktorí následne zaviazu prísahou všetko plnoprávne obyvateľstvo; platnosť paktu na 50 rokov, s pravidelným obnovovaním prísahy po dekádach a možnosťou prístupu k paktu ďalším komúnam ochotným prisahať na uvedenú dohodu. Zaujímavý v celej tejto histórii je pri každom obdobnom pakte dodatok o zachovaní vernosti cisárovi napriek očividnému porušeniu ním nariadených zákonov – tie však, ako sa náhle dozvedáme, komúny nie sú ochotné akceptovať a stávame sa tak svedkom zaujímavej dialektiky: „*Na toto všetko som viazaný prisahať¹⁶⁶ bez falše a zlého úmyslu pri zachovaní vernosti cisárovi; to jest nech sú uchované jeho záležitosti tak ako ich mali jeho predkovia sto rokov späť až do doby Konrada III.*“¹⁶⁷ Miláno následne pristúpilo k paktu stvrdením špeciálnej prísahy v Cremone, ktorou mu bolo konzulmi uvedených štyroch zakladateľských komún nariadené vzdať sa územných nárokov na susedné komúny a výber fodra ako aj ďalších poplatkov z tohto sporného územia.¹⁶⁸ Tým pádom sa tak Miláno zrieklo svojej výbojnej politiky, kvôli ktorej naň vznikli sťažnosti k cisárovi postihnuté mestá a ktoré stáli na počiatku nami sledovaných vojen. Všeobecne sa však považuje za vznik ligy lombardských miest tzv. prísaha z Pontidy, kláštora na území Bergama z dňa 7. apríla 1167, avšak samotná liga už v danom období jestvovala a ako tvrdí Vignati, „*je jasné, že tuná jednali o spôsobe a dni oslobedenia Milánskych a o ich privedení do zničeného mesta, ako učinili o dvadsať dní nato; ale žiaden historický dátum nás nenavádza na myšlienku, že by sa v Pontide dohovorili nejaké ďalšie ustanovenia.*“¹⁶⁹

---

¹⁶⁵ Ferrara pristúpila k Lige až neskôr, ako sa však domnieva Vignati, jednalo sa pravdepodobne o snahu kronikára zdôrazniť participáciu mesta z ligy veronskej a ich vzájomnú previazanosť skôr, než k nej reálne došlo, vid'. VIGNATI, Cesare: *Storia della Lega Lombarda con XXV documenti inediti*. Milano: Tipi di Pietro Agnelli, 1866, s. 118.

¹⁶⁶ Akty týkajúce sa vstupu komún do paktu sú zväčša prevádzané v prvej osobe singuláru

¹⁶⁷ VIGNATI, Cesare: *Storia della Lega Lombarda con XXV documenti inediti*. Milano: Tipi di Pietro Agnelli, 1866, s. 107: „*Hoc totum debeo iurare sine fraude et malo ingenio salva imperatoris fidelitate; id est quod habeat suas res sicuti sui antecessores habuerunt a centum annis infra usque ad vitam regis Conradi.*“

¹⁶⁸ Tamtiež, s. 113.

¹⁶⁹ Tamtiež, s. 118: „*È pur certo che vi trattarono del modo e del giorno di liberare i Milanesi e di ricondurli nella rovinata loro città, come fecero venti giorni dopo; ma nessun dato storico ci dà a pensare che in Pontida si facessero altre disposizioni.*“

Definitívne bola teda symbolická rukavica zo strany lombardských miest hodená cisárovi Fridrichovi započatím budovania Milána v priebehu apríla 1167 a návratom arcibiskupa milánskeho do obnoveného mesta v septembri toho istého roku. Dôležitým aktom bol následný vstup, aj keď pod tlakom vojenskej akcie, Lodi do Ligy a koncom roku Piacenzy.¹⁷⁰

Nový smer vývoja však opozícia proti Fridrichovi nabrala 1. decembra 1167, kedy došlo k spojeniu Ligy veronskej a Ligy lombardských komún do jedného spoločenstva pod názvom Lombardská liga, alebo Societas Lombardiae.¹⁷¹ Z listiny sa dozvedáme znenie prísahy, ktorej body sa týkali jednak vzájomnej pomoci, ktorou si boli zaviazané mestá a jej rozsahu, rovnako ako rozdelenia finančných prostriedkov od spoločníkov mimo Ligy, avšak rovnako nám umožňuje náhľad na správnu štruktúru tohto spoločenstva:

„Prisahám,¹⁷² že pomôžem Benátkam, Verone, hradu a predmestiu Vicenzy, Padove, Trevisu, Ferrare, Cremona, Brescii, Bergamu, Milánu, Piacenze, Lodi, Parme a Mantove a všetkým mužom a všetkým mestám, ktoré vstúpia do tejto jednoty s vyššie uvedenými mestami a stými, ktoré s nami urobia túto prísahu; proti každému, kto nám bude chcieť vyhlásiť vojnu alebo vykonať zlo; proti tomu, kto by chcel, aby sme vykonali viac ako sme boli povinní za cisára Henricha (V.) až do nástupu Fridricha. A nezradím nikoho z uvedených miest a ak sa dozviem, že sa tak niekto chystá urobiť alebo ma s tým oboznámi, čo najrýchlejšie to oznámim na verejnom zhromaždení. A keby sa niekto oboril na niektorú z týchto komún alebo miest alebo mužov a spôsobil im škodu, spoločne tú škodu napravíme, a to vo forme zbraní alebo koní, podľa spoločnej dohody alebo ako sa bude poškodenému páčiť. Ak po spoločnom úsudku sa nejaké mesto rozhodne napadnúť iné alebo hrad, škody z toho vzniknuté spoločne nahradíme. Ďalej odteraz ak niekto z nepriateľských miest zajme našich alebo naši zajmú občanov nepriateľských miest, nech sú títo zajatci bez kladenia prekážok a dobrovoľne vymenení. A čestne prisahám, že sa nedopustím škody na žiadnom občanovi zo spriatelovaných miest, s výnimkou môjho vlastného, a ak tak učiním, do tridsiatich dní po obdržaní výzvy s pečatou poškodeného mesta škodu napravím, iba ak by sa poškodený alebo rektor mesta, ktorého občanom je poškodený toho vzdal. A rozkaz alebo všetky rozkazy, ktoré rektori môjho mesta nariadia uposlúchnem bez ľsti a nad rámec toho, čo vyplýva z tejto prísahy, však len v prípade, ak by sa nejaký z rektorov môjho mesta tejto prísahy zriekol či už vplyvom prijatia úplatku alebo strachom o svoju osobu. Ak by sa tak stalo a niekto by sa zriekol svojej funkcie,

¹⁷⁰ Vid' dokumenty č. LIII. , LIV. a LV. in: MANARESI, Cesare. Gli atti del comune di Milano fino all'anno MCCXVI. Milano: Capriolo & Massimino, 1919, s. 76-82.

¹⁷¹ Odteraz len Liga.

¹⁷² Prísahu skladajú jednotliví konzuli dotknutých miest.

zaistím zvolenie jeho nástupcu do štrnástich dní a budem nasledovať jeho príkazy. Podobne sľubujem, že neuzavriem žiaden mier, prímerie či vojnu bez spoločnej porady a súhlasu rektorov vyššie uvedených miest. A budem nápomocný každému, kto odprisahať túto prisahu proti každému, kto by ho chcel napadnúť. A do mesiaca na ňu nechám odprisahať všetkých mužov, mojich spoluobčanov, od 14 do 60 rokov s výnimkou klerikov, konvertitov, mrzákov, nemých a slepých, a tá takto vstúpi do platnosti od budúcej Veľkej Noci na dvadsať rokov. Tieto články nech sú zachovávané všetkými vyššie menovanými mestami a všetkými v našom spoločenstve, s výnimkou Benátskych, ktorí tak prisahajú: budeme pomáhať s lod'stvom až po Brentu a po Cittanova, po Mestre a po Balestrello a na mori a po Páde a po sladkých vodách až pokiaľ to bude možné. Podobne vy nám sľúbte, že sa nevydáte po vodách bez nášho zvolenia a že nám pomôžete na hraniciach s Adige až po Loreo a Livenzu. A ak obdržíme nejaké subsídie od cisára byzantského alebo kráľa sicílskeho, rozdelíme si všetko rovným dielom, okrem toho, čo my, Benátky, dlžíme Markám¹⁷³ a legátom spomínaných mocnárov. A bez ľsti budeme usilovne dbať o to, aby všetky tieto uvedené články prispeli k spoločnému úžitku a kohokoľvek z rektorov uvedených miest alebo iného, ktorý s nami vstúpi do tohto spoločenstva, či už prispeje väčšou alebo menšou mierou alebo či sa dohodnú na inej veci, sľubujeme v dobrej viere rešpektovať a chrániť.¹⁷⁴

¹⁷³ Rozumie sa Veronská liga.

¹⁷⁴ MANARESI, Cesare. Gli atti del comune di Milano fino all'anno MCCXVI. Milano: Capriolo & Massimino, 1919, s. 83: „Ego iuro quod adiuvabo Venetiam, Veronam et catrum et suburbia Vicentiam et Paduam et Tarvisium et Ferrariam et Cremonam, Brisiam et Pergamum, Mediolanum, Placentiam, Laudem, Parmam, Mantuam et omnes homines et omnia loca quecumque fuerint in hac concordia, cum his predictis civitatibus et ceteris qui in concordia fecerint nobiscum hoc sacramentum, contra omnem hominem quicumque voluerit nobiscum facere guerram aut malum, eo quod velit nos plus facere quam fecimus a tempore Henrici regis usque ad intritum imperii Frederici. E non ero proditor alicuius suprascriptorum locorum vel vel alterius qui nobiscum fuerit in hac concordia. Et si scivero aliquam personam que velit hoc facere, vel si quis me de hoc interpellaverit, quam citius potem, in in comuni consilio vel concione manifestabo. Et si qua gens venerit supra aliquam suprascriptarum civitatum vel locorum vel hominum, et ibi dampnum advenerit, nos illud dampnum reficiemus aut per concordiam aut sicut illi iactaverint per liberam hoc dampnum, scilicet in equis aut in armis. Et si per comunem consilium cuiusque civitatis aliquam civitatum aut castrum preliabunt, et inde dampnum advenerit, similiter reficiemus. Preterea, si a modo de inimicis aliqui capti fuerint ab his civitatibus et ab aliis qui erunt nobiscum in hac concordia et de nostris capti fuerint ab inimicis, similiter cambientur, sine contrarieta, bona fide. èt studiose non offendam personas vel res eorum qui sacramentum fecerint, exceptus hominibus mee civitatis; et si fecero, infra XXX dies postquam mihi requisitum fuerit sigillo illius civitatis, caput cause restituam, nisi parabola illius qui dampnum passus fuerit, vel rectoris illius civitatis remanserit. Et preceptum vel precepta omnia que rectores mee civitatis mihi fecerint ex districtu sacramenti super his negotiis adtendam sine fraude, nisi parabola alicuius rectoris mee civitatis remanserit, nisi fuerint pecunia corrupti vel timore suarum personarum, vel propter captiorem hoc fecerint. Et si aliquod supradictorum acciderit, vel si exierint de sua administratione, ego ero operator eligendi alios infra XV dies et eorum precepta adtendam. Similiter neque pacem neque concordiam aut treguam aut werram recrudutam faciam sine consilio et comuni consensum recoturm supradictorum locorum. Et adiuvabo omnem hominem qui fecerit hoc sacramentum contra omnem hominem qui hac occasione voluerit eum offendere. Et iurare faciam omnes homines masculos mecum habitantes XIII annos habentes usque ad sexaginta infra mensem postquam iuratum habuero, exceptis clericis, conversis, assideratis, mutis, cecis. Et hec omnia a proximo pasca venturo usque ad XX annos non fraudolenter dimittam quin totum adimpleam bona fide sine fraude et malo ingenio. Que predicta sunt omnia observabunt civitates predictae et omne que fuerint secum in hac

Lombardská liga teda pripomínala federáciu miest medzi sebou tesne previazaných viacvrstevnými bilaterálnymi zmluvami, ktoré bližšie ozrejmovali špecifické požiadavky a riešili špecifické problémy medzi jednotlivými členmi, ako aj spoločnou (a s postupným rozširovaním členskej základne obnovovanou a rozširovanou) prísahou konzulov jednotlivých miest, poprípade feudálnych pánov¹⁷⁵ na pomerne striktné pravidlá, prísne trestajúce zbehnutie do cisárskeho tábora, a zaväzujúce členov k okamžitej vojenskej pomoci hociktorému članku spoločenstva. Po tom, čo postupom času jednotlivé komúny zvrhli cisárom dosadených nemeckých podestov nastúpili k moci opäť konzulské kolégiá, po zlúčení oboch lig do jednotnej Lombardskej Ligy v decembri 1167 sa však v listinách objavuje úrad rektorov, vytvárajúcich tak zastrešujúci všekoordinujúci orgán nad jednotlivými autonómnymi vládami, ktorý sa pravidelne stretal a jednal na verejnom zhromaždení, nám známom conciu alebo arengu v jednom z členských miest.¹⁷⁶ Ako upresňuje Raccagni, „*trvalo nejaký čas, kým sa rektorské kolégium plne rozvinulo a výbor Ligy ostal pevne previazaný s vládami jednotlivých členov až do konca storočia. Medzi rokmi 1167 a 1169 bolo každé mesto reprezentované početnými konzulmi, ale najneskôr roku 1169 bolo každé členské mesto oprávnené mať jedného rektora. Jednako boli rektori Ligy spravidla tiež členmi vlády jednotlivých miest, zastávajúc pôvodne úrad konzulov, to jest v každom meste bol každoročne pravdepodobne jeden z konzulov zároveň rektorom Ligy, a neskôr taktiež podesta ktorý, hlavne po roku 1175, nahradil spomínané kolégium. Navyše, pokiaľ sa rektori neboli schopní zúčastniť zasadaní Ligy osobne, mohli namiesto seba poslať iného mestského konzula alebo, pokiaľ sa jednalo o podestu, svojho nuncia. Toto opatrenie uľahčovalo komunikáciu medzi Ligou a jednotlivými mestskými vládami, nakoľko každý rektor bol predstaviteľom jednej mestskej vlády a zároveň zabezpečilo, že jednotlivé mestá budú nasledovať nariadenia zasadaní.*“¹⁷⁷

---

concordia, exceptis Veneticis qui ita iuvare debent, scilicet cum navibus usque in Brentam et usque in Civitatem Novam, si opus fuerit, et usque Mestre et Balestrello, et per mare et Padum et per alias aquas dulces ubi possunt sine fraude. Similiter et tu non teneris venire mecum per aquam in aliqua parte sine tua voluntate; set nos iuabimus Veneciam sicut circumdat Aticis fluvius, et usque Lauretum, et usque Lipientiam. Preterea si aliquod avere aliunde advenerit, aut ab imperatore Constantinopolitano, aut a rege Sicilie, salvo nobis Veneticis hoc quod vobis Marchianis dedimus, et hoc spendio salvo quod faciemus in legationibus predicti impertaoris aut regis pro hac re, bona fide omnia parciemur. Et sine fraude erimus studiosi oper(ari) omnia ad comunem utilitatem. Et quicquid rectores predictum locorum vel aliorum qui nobiscum fuerint in hac concordia omnium vel maioris (partis) addiderint vel minuerint, vel si de aliqua re concordaverint, bona fide et sine fraude conservabo.“

¹⁷⁵ Postupom času – či už násilím alebo dohovorom – pristúpili k Lige aj doteraz skalní členovia procisárskeho zoskupenia, a to gróf Obizone Malaspina ešte v decembri 1167 či gróf z Monferratu v lete 1172.

¹⁷⁶ RACCAGNI, Gianluca. The Lombard League 1167-1225. New York: Oxford University Press Inc., 2010, s. 55.

¹⁷⁷ Tamtiež, s. 62: „Yet it took some time for the college of rectors to develop fully, and the committee of the association remained strongly joined to the governing bodies of the individual members until the end of the century. Between 1167 and 1169 each city was still represented by numerous consuls, but by 1169, at very latest, every city of the association was entitled to have one rector. Nonetheless, the rectors of the League were usually also members of the governing bodies of the individual cities, being initially consuls; that is, in each city every

Ďalším dôležitým aktom otvorenej neposlušnosti voči cisárovi bolo založenie nového mesta na prelome rokov 1167 a 1168 so strategickou polohou chrániacou cestu z Lombardie na juh, ktoré dostalo meno Alessandria na počesť pápeža Alexandra III., toho času tiež stojaceho v opozícii voči Fridrichovi. Alexander III. existenciu Alessandrie posvätil dajúc jej status mesta, civitas, zriadením biskupského úradu, a definitívne sa proticisárske sily Lombardskej ligy a Alexandra III. previazali 27. marca 1170, kedy pápež vydal bulu známu pod názvom *Non est dubium*, ktorou Ligu zobral pod svoju ochranu a prisľúbil jej podporu.¹⁷⁸

Pre objekt našej práce sú však dôležité udalosti z rokov 1173 a 1174, kedy cisár Fridrich podnikol svoj v poradí piaty zostup do Itálie a na jeseň roku 1173 zahájil obliehanie nepriateľskej Alessandrie, ktorá statočne odolávala celú zimu až do apríla nasledujúceho roku, kedy jej prišli na pomoc vojská Ligy a tie sa následne stretli s vojskami cisárskymi na pláni montebellskej. K vojenskému stretu napokon nedošlo a protivníci medzi sebou dňa 16. 4. 1175 uzavreli prímerie, prvýkrát sa pokúsia o prednesenie svojich požiadaviek a nájdenie cesty k mieru. Obe strany prisľúbili zvoliť troch arbitrov z každého tábora, ktorí, odprisahajúc neustrannosť, mali do polovice nasledujúceho mesiaca na základe požiadaviek oboch strán dospieť k mierovej dohode s dodatkom, že záležitosti, na ktorých sa nezhodnú, postúpia na definitívne rozhodnutie cremonským konzulom,¹⁷⁹ napokon však z predbežných dohôd padlo a obe strany začali zbierať sily na záverečnú, rozhodujúcu bitku.¹⁸⁰ K tej došlo 29. mája nasledujúceho roku pri meste Legnano¹⁸¹ a napriek počiatočnému vývoju, kedy sa vojská Ligy, zďaleka nezhrmaždené v celej svojej sile, dali na ústup aby sa následne preskupili a postavili cisárovi na odpor, vojská Lombardanov boj vyhrali a cisár bol zahnaný k úteku. Detailne o priebehu bitky rozpráva Romualdo zo Salerna:

„Ked' sa blížilo leto, kolínsky arcibiskup Filip sa spolu s ďalšími nemeckými kniežatami a obrovským, mnohopočetným zanieteným vojskom prekročiac hory pri Come ponáhl'al

---

year probably one of the consuls also acted as rector of the League, and then also podestà where, mainly after 1175, the latter replaced the college. In addition, if the rectors were unable to attend the assemblies in person, they could send in their place another consul from their city, or a representative (nuncius) if they were podestà. This facilitated the collaboration between the League and the governing bodies of the individual cities, since every rector represented one city in the governing body of the association but, at the same time, took care that their individual city followed the resolutions of the League.“

¹⁷⁸ VIGNATI, Cesare: Storia della Lega Lombarda con XXV documenti inediti. Milano: Tipi di Pietro Agnelli, 1866, s. 201.

¹⁷⁹ Tamtiež, s. 258.

¹⁸⁰ Nakoľko podmienky, ktoré si kládla Liga v montebellských jednaniach boli takmer navlas rovnaké so záverečnými článkami mieru z Kostnice z roku 1183, rozhodli sme sa zbytočne neopakovať a venovať sa priamo tomuto záverečnému aktu nami sledovaného obdobia.

¹⁸¹ Omnoho detailnejšie o bitke z hľadiska širšieho zasadenia do kontextu stredovekého vojenstva pojednáva pomerne nová monografia Paola Grilla, pozri: GRILLO, Paolo: Legnano 1176. Una battaglia per la libertà. Roma-Bari: Gius. Laterza & Figli, 2010.

do Itálie, aby pomohol cisárovi. Ten, keď sa to dopočul, vydal sa mu v ústrety, a spoločne sa vydali na územie Milánskych, ničiac ich polia, aby sa s nimi vyrovnali. Keď sa to dopočuli lombardskí, vydali sa im naproti, napriek tomu, že nemohli rátať so všetkými svojimi. Vydali sa cez istý les a náhle sa zjaviač pred cisárom, ktorý už svojích pripravil na bitku, započali bojovať. Ale pretože zatiaľ nestihli prísť mnohí z lombardských, boli títo spočiatku zahnaní cisárom na útek. Avšak milánski pešiáci s malým množstvom vojakov, ktorí sa zoskupili okolo bojových vozov a k úteku sa nechystali, spoločne naďalej odolávali. Keď cisár videl, ako väčšina lombardského vojska utiekla, myslel si, že množstvo pešiakov, ktoré ostalo, porazí ľahko. Keď sa však chystal o svojím zoskupeným vojskom na nich vyrútiť, začali títo brániac sa štítmami a oštepami vzdorovať a oduševnene privolávať protivníkov. Keď takto určitý čas bojovali, lombardskí, ktorí utiekli, po opätovnom zoskupení svojich mužov a po príchode nových posil sa statočne navrátili do boja a spoločne s pešiakmi zahájili útok na cisárskych a zhanali ich na útek.“¹⁸²

V októbri 1176, po prehranej bitke pri Legnane, poslal Fridrich za pápežom Alexandrom III. do Anagni svojich poslov, aby s ním tajne zjednali potenciónálny mier. Porušenie prísahy k Lige pápežom napokon podnietilo vystúpiť zo spoločenstva a prejsť na stranu cisárovi taktiež Cremonu a Tortonu, napokon však pápež započal počiatkom nasledujúceho roku oficiálne jednanie s cisárom za súhlasu Ligy a za miesto jednaní boli napokon určené ako neutrálne pôda Benátky. Proti tomu boli sprvoti zástupcovia Ligy odôvodňujúc to tým, že Benátky mali údajne porušiť dohody s nimi uzavreté a neraz prijať cisárovych vyslancov bez ich vedomia a zvolenia, napokon však po obdržaní záruk bezpečnosti povolili.¹⁸³ Treba dodať, že pápež sa na jeseň uplynulého roku dohodol s cisárom len na podmienkach mieru medzi nimi dvoma, nakoľko jednanie boli tajné a bez účasti Lombard’anov – pre tých začalo jednanie až v Benátkach na jar 1177. Romualdo zo Salerna uvádza výzvu cisárskeho kancelára Kristiána zástupcom Ligy na odovzdanie regalii, splnenie záväzkov voči impériu od dôb Hen-

---

¹⁸² Romoaldi Annales (MGH, SS, 19), s. 441: „Adveniente autem estate, Philippus Coloniensis archiepiscopus cum quibusdam principibus Alamannie et magna multitudine strenuorum militum per montana Cumarum Ytaliæ intrantes, imperatori succurrere festinabant. Quo cognito, imperator eis obviam perrexit, et simul cum illis versus partes Mediolani ad divitandum eorum segetes ire disponebat. Quo audito Lombardi, licet omnes suos nullatenus expectassent, imperatori obviam ire ceperunt. Cumque exeuntes quoddam nemus, ex insperato imperatori, qui militares acies iam ad bella paraverat, subito occurrissent, cum illo ceperunt habere conflictum. Set quia non multi adhuc de Lombardis convenerant, primo sunt ab imperatore in fugam conversi. Pedites vero Mediolanenses cum paucis militibus, qui circa carruciam erant, fugere non valentes, simul conglomerati stare ceperunt. Imperator autem videns Lombardos milites aufugisse, pedestrem multitudinem, que remanserat, credidit facile superare. Cumque congregata sua milicia super eos vellet irrumpere, illi oppositis clipeis et porrectis astis ceperunt eorum fuori resistere, et ad se venientes animose repellere. Cumque conflictus iste inter imperatorem et Lombardos pedites aliquandiu perdurasset, Lombardi, qui fugerant, resumptis viribus, et aliis, qui de novo venerant, sociati, ad pugnam sunt animose reversi, et simul cum suis peditibus super imperatoris exercitum impetum facientes, ipsum in fugam unanimiter converterunt.“

¹⁸³ Tamtiež, s. 446.

richa IV. a záverov z druhého roncaglijského zasadania, čo už bolo v danom momente pre Lombardanov neprijateľné. Zaujímavá je odpoveď vyslanca Ligy argumentujúceho neprítomnosťou všetkých predstaviteľov spolčených miest, a preto, svojimi slovami, nepovolaného rozhodovať v mene všetkých, navrhujúceho však dohodnutie termínu a miesta nových jednaní. Čo sa týka Roncaglie, „*Bologneski sudcovia vyniesli proti nám rozsudok, ktorý uznať odmietame, pretože to nebolo uznesenie, ale cisárov rozkaz. Keďže viacerí z nás neboli prítomní a to nie zo vzdoru, hocičo bolo proti nám vynesené, uznať odmietame a neberieme to ako uznesenie, pretože podľa platných zákonov rozsudok vynesený v neprítomnosti stráca na platnosti.*“¹⁸⁴ Regalia z dôb Henricha IV. priznať cisárovi odmietajú, jednak kvôli tomu, že to bol tyran a jednak preto, že „*kvôli vzdialenej dobe si ich už nepamätáme, a nežije nik z našich ani z vašich, kto by ich bol schopný objasniť. (...) Ak by sa však cisárovi pozdávalo prijať za regalia to, čo naši predkovia odovzdávali Henrichovi V., Konrádovi III. a Lotharovi, sme ochotní to v mieri zaplatiť. Čo ak sa zdá cisárovi obtiažne, sme ochotní pevne dodržiavať mier, ktorý sme s ním uzavreli prostredníctvom Cremonských a písomne stvrдили,*“¹⁸⁵ odvolávajú sa očividne na montebellské mierové dohody, ktoré napokon neboli oficiálne potvrdené mierom. Romualdo ďalej opisuje, ako došlo ku škriepkam ohľadom jednotlivých článkov a z iniciatívy pápeža sa prešlo na jednania s poslami sicílskeho kráľa a na samotné mierové rokovania medzi ním a pápežom. Záležitosť s lombardskými bola napokon odložená uzavretím šesťročného prímeria, ktoré bolo oficiálne zanesené do benátskeho mieru z 24. júla 1177.

V medziobdobí vytvorenom prímerím z Benátok nedošlo k žiadnému vojenskému stretu a tým pádom jeho porušeniu a s blížiacim sa koncom prímeria to bol samotný cisár, ktorý vyslal impulz Lombardským na jednania o uzavretí definitívneho mieru, taktiež pod nátlakom zo strany syna Henricha a nemeckých kniežat.¹⁸⁶ Jednania medzi rektormi Ligy a Fridrichovými vyslancami prebiehali v Piacenze a v záverečnom ustanovení, ktoré dňa 25. júna 1183 v Kostnici slávnostne podpísali obe strany, cisár pristúpil maximálne s malými obmenami na všetky články navrhnuté rektormi na spomínaných piacenzských jednaniach. Po-

---

¹⁸⁴ Tamtiež, s. 447: „*Quod autem dixisti apud Roncaliam a Bononiensibus iudicibus contra nos sententiam fuisse prolatam, plane inficiamur, eam non fuisse sententiam, set imperatoriam iussionem. Cum enim plures ex nobis, nec per contumaciam, fuisset absentis, quidquid tunc contra nos dictum fuit, nobis nocere non debet, nec pro sententia reputari; secundum leges enim in absentis prolata sententia nullius est roboris vel valoris.*“

¹⁸⁵ Tamtiež, s. 447: „*Quod vero postulasti, ut ea imperatori reddere deberemus, que seniori Henrico a nobis antecessoribus sunt solata, respondemus, quod prenominati imperatoris dispositiones pariter et statuta propter antiquitatem temporis iam pene perdidere memoriam, nec vivit aliquis nostrum vel vestrum, qui bene possit illius temporis dicta vel facta recolere. (...) Set si imperatori placuerit, ea que antecessores nostri iuniori Henrico, Conrado et Lothario, et ei usque ad hec tempora reddiderunt, recipere, parati sumus in pace persolvere. Quod si hoc imperatori grave residet et videtur, pacem, que inter nos et eum per Cremonenses tractata fuit et in scriptis redacta, volumus firmiter observare.*“

¹⁸⁶ VIGNATI, Cesare: *Storia della Lega Lombarda con XXV documenti inediti*. Milano: Tipi di Pietro Agnelli, 1866, s. 344.

zrime sa z nášho hľadiska na najdôležitejšie mierové články, zvyrazňiac pasáže týkajúce sa štátneho zriadenia:

„My, Fridrich cisár rímsky a náš syn Henrich, rímsky kráľ, postupujeme vám – mestám, miestam a osobám Ligy regalia a obyčaje ako v meste, tak mimo neho, menovite Verone a jej hradu a predmestiu a ďalším mestám, miestam a osobám Ligy nastálo, aby ste mali všetko tak, ako doteraz a všetky obyčaje vykonávali tak, ako doteraz aj naďalej bez prekážky z našej strany, to jest fodrum, právo na pasienky, lesy, mosty, vody a mlyny ako ste ich užívali alebo užívate dnes a tiež budovanie vojska, mestských opevnení, vedenie jurisdikcie ako nad kriminálnymi, tak finančnými kauzami v meste aj mimo neho a všetky ďalšie veci, ktoré budú vašemu mestu užitočné. Chceme, aby sa s regaliami, ktoré nebudú prisúdené nám, zaobchádzalo nasledovne: Nech sa zvolí biskup a muži ako z mesta, tak z biskupstva, ktorí sú považovaní za dôveryhodných, bez zášti k mestu či k nám, ktorí čestne a bez nekalých úmyslov veci preskúmajú a prisúdia nám, čo uznajú za vhodné. Ak sa však budú domnievať, že od takéhoto preskúmania vecí treba odstúpiť, v tom prípade si nárokujeme čiastku dve tisíc mariek striebra ročne, avšak sme ochotní ju upraviť, pokiaľ sa bude javiť príliš vysoká. Ak sa niekto odvolá proti niečomu z toho, čo sme vám dovolili alebo podstúpili, jeho sťažnosť neprijmeme a prejdeme ju mlčaním. Uznávame všetko, čo niektorý z našich kráľovských či cisárskych predkov podstúpili biskupom, cirkvi či mestám alebo inej osobe laickej či cirkevnej v dobe pred započatím vojny, požadujúc za to službu voči našim osobám, avšak bez poplatkov. Výhody, ktoré sme pre dobro mieru postúpili mestám v ich hradbách či mimo nich nezapočítavame do výčtu týchto vyššie uvedených regalií za ktoré treba zaplatiť poplatok. Všetky privilégia, ústupky či donácie, ktoré sme my alebo naši vyslanci v čase vojny postúpili nejakému mestu nespravodlivo, vyhlasujeme za neplatné.

V tých mestách, kde je zvykom skrz cisárske privilégium, aby konzuli obdržali svoj úrad skrz biskupa, nech ho tak obdržajú aj naďalej, v ostatných mestách obdržia konzulát od nás a to od nášho nuncia sídliaceho priamo v meste alebo v biskupstve a to na päť rokov. Po ich uplynutí mestá za nami vyšlú pre obdržanie investitúry svojho posla, a tak sa bude diať aj naďalej, aby konzuli obdržali svoj úrad či už od nás, keď sa budeme zdržiavať v Lombardii, alebo od našich nunciov. Toto nariadenie nech zachovávajú aj naši nástupci a investitúru nech udeľujú zadarmo. Po našej smrti alebo odovzdaní kráľovstva nášmu synovi budú konzuli obdržiavať úra od neho alebo jeho nástupcov.

Konzuli ustanovení v mestách nech su takí, ktorí nám vzdali vernosť alebo nám ju vzdajú pred obdržaním investitúry.

Je povolené, aby si mestá vystavali hradby a mimo nich vystavali pevnosti.

Mestám je dovolené zachovať Ligu a rozpustiť ju podľa ich vôle.

Državy, ktoré hociktorý člen Ligy držal pred vyhlásením vojny a ktoré boli násilne od cudzené treťou osobou, nech sú navrátené bez výnosov či škôd a ak sa tak stalo, nech nie je ich držiteľ viac obťažovaný s výnimkou prípadu, kedy by tieto državy boli zvolenými arbitrami s cieľom rozoznania našich regalii prisúdené nám.

Odteraz nastalo nech Milánski vykonávajú jurisdikciu nad územím, nad ktorým ju zvykli vykonávať, a to nad contadom Sepri, Martesany a Bulgarie (...) pri zachovaní paktov a koncesii, ktoré Milánski uzavreli s komúnou Bergama, Lodi a Novary. (...) Pakty dohodnuté medzi mestami Ligy ostávajú platné a nech sa nik nedomnieva, že Milánski niečo mimo vyššie zmienených ústupkov získali z územia Lodi, ostáva im však právo na vody Lambra a, ak ho vlastnili, na pedaggio.

*Keď vzostúpime do Itálie, nech nám odovzdajú fodrum tak, ako sú navyknutí z dôb, kedy tak činili, a nech k tejto príležitosti dostatočne upravia cesty a prichystajú nám zásoby potravín na cestu tam a späť.*¹⁸⁷

---

¹⁸⁷ MANARESI, Cesare. Gli atti del comune di Milano fino all'anno MCCXVI. Milano: Capriolo & Massimino, 1919, s. 195: „Nos Romanorum imperator Fridericus et filius noster Henricus Romanorum rex concedimus vobis civitatibus, locis et personis societatis regalia et consuetudines vestras tam in civitate quam extra civitatem, videlicet Verone et castro eius et suburbiis et aliis civitatibus, locis et personis societatis in perpetuum; videlicet ut in ipsa civitate omnia habeatis, sicut hactenus habuistis vel habetis; extra vero omnes consuetudines sine contradictione exerceatis, quas ab antiquo exercuistis vel exercetis: scilicet in fodro et nemoribus et pascuis et pontibus, aquis et molendinis, sicut ab antiquo habere consuevistis vel habetis, in exercitus, in munitotibus civitatum, in iurisdictione, tam in criminalibus causis quam in pecuniariis, intus et extra, et in ceteris que ad commoditatem spectant civitatum. Volumus que regalia, que vobis concessa non sunt, in hunc modum cognoscantur; episcopus loci et homines tam de civitate quam de episcopatu eligantur viri bone opinionis et qui ad hoc idonei esse credantur, tales qui nec contra civitatem nec contra nostra maiestatem privato vel speciali odio teneantur; qui iurent, quod bona fide et sine fraude perquirent et inquisita consignabunt ea que specialiter ad nostram spectant excellentiam. Si autem huic inquisitioni supersedendum esse putaverint, censum duorum millium marcharum argenti per singulos annos petimus; attamen competenti moderatione moderabimur etiam quantitatem istam, si enormis visa fuerit. Si quis autem super his, que vobis concessimus vel permissimus sive in civitate sive extra civitatem, querimoniam apud maiestatem nostram deposuerit, eius querimoniam non admitemus et silentium ei imponemus. Hoc quod nos vel noster antecessor rex vel imperator episcopis, ecclesiis, civitatibus vel aliis quibuscumque personis, clericis vel laicis, ante tempus guerre dedit vel quolibet concessionis titulo concessit, firmum et ratum habemus, salvis superioribus concessionibus: et pro eo solita servitia nobis exhibeantur, sed census non presteatur. Comoditates, quas pro bono pacis civitatibus concessimus in civitate vel extra, illorum regalium nomine non intelligimus pro quibus census debeat prestari. Privilegia omnia et data et concessionem, que in preiudicium vel dampnum civitatum vel locorum vel personarum societatis occasione guerre in iniuriam alicuius predictorum a nobis vel a nuntiis nostris indulta sunt, cassentur et in irritum deducantur. (...) In civitate illa, in qua episcopus per privilegium imperatoris vel regis comitatum habet, si consules per ipsum episcopum consulatum recipere solent ab ipso recipiant, sicut recipere consueverunt; alioquin unaqueque civitas a nobis consulatum recipiet. Consequenter, prout in singulis civitatibus consules constituentur a nuntio nostro, qui sit in civitate vel episcopatu, investituram recipiant; et hoc usque ad quinquennium. Finito quinquennio unaqueque civitas mittat nuntium ad nostram presentiam pro recipienda investitura, et sic in posterum, videlicet ut finitis singulis quinquenniis a nobis recipiant, vel a nuntio nostro sicut dictum est nisi in Lombardia fuerimus, tunc enim a nobis recipiant.

Kostnickým mierom tak bola v podstate situácia navrátená do doby pred Fridrichovou korunováciou a mestám navrátená ich niekdajšia autonómia, predsa však len s malými obmenami. Z dôb Roncaglie Kostnický mier pojal precíznejšie vymedzenie regalii, tentokrát však zverené nestranným arbitrom, zanechávajúc pri tom z veľkej časti na vôli jednotlivých miest posúdenie vlastných nárokov na to-ktoré regalium. Miláno sa z veľkej časti navrátilo do pozície lombarského hegemóna, zachovávajúc však, ako sme sa dozvedeli vyššie, pakty o územných ústupkoch mestám – spolučlenom Ligy, ktoré pôvodne proti nemu povstali a odvolali sa vzhľadom na jeho pokračujúci územný rozmach k cisárovi. Kostnický mier však v podstate anuloval roncaglijské zákony zakazujúce utváranie medzimestských paktov recipročným schválením existencie Lombardskej ligy, pôvodne namierenej proti cisárovej imperiálnej politike. Najdôležitejší význam má však pre nás bod o štátnom zriadení. Kým roncaglijské zákony deklarovali možnosť obyvateľov miest zvolit' si konzulské kolégium pod podmienkou, že toto bude následne spätne investované cisárom, v praxi sme videli, že samotný cisár ich rešpektovať nemienil a do čela miest dosadzoval skrz svojho kancelára povereného správou Itálie nemeckých (a tým pádom procisárskych) podestov, vládnucich svojvôľne bez rešpektu k zvykovému právu jednotlivých miest. Kostnica tak vrátila udalosti do predroncaglijského obdobia, kedy voľba mestskej správy na pleciach jeho obyvateľov, ako sme si to ukázali v úvodných kapitolách, a v podstate až kostnickým mierom nadobudol roncaglijský zákon o slobodnej voľbe mestských úradníkov so spätnou investúrou zo strany cisára platnosť aj v praxi. Lombardské mestá tak znovuobnovili svoje niekdajšie slobody, tentokrát právne schválené ústrednou cisárskou mocou, a mohli tak nastúpiť cestu k ďalšiemu rozvoju a rozmachu.

Cum autem nos imperator divina vocatione decesserimus vel regnum filio nostro concesserimus, simili modo a filio nostro vel eius successore investituram recipietis. (...) Consules, qui in civitatibus constituentur, tales sint qui fidelitatem nobis fecerint vel faciant, antequam consulatum recipiant. (...) Civitates munire et extra munitio-nes eis facere liceat. (...) Item societatem, quam nunc habent, tenere et, quotiens voluerint, renovare eis liceat. (...) Possessiones, quas quisque de societate ante tempus guerre iuste tenebat, si per vim ablate sunt ab his qui non sunt de societate, sine fructibus et dampno restituantur; vel si eas recuperaverit, quiete possideat, nisi per electos arbitros ad cognitionem regalium nobis assignentur. (...) Amplius eam iurisdictionem, quam Mediolanenses exercere consueverunt in comitatibus Seprii et Martiane et Burgarie et in aliis comitatibus (...) libere et quiete habeant et possideant. (...) Pacta inter civitates societatis quondam facta nichilominus firma et rata permaneant. (...) Nec aliquid intelligatur acquisitum Mediolanensibus in episcopatu Laudensi propter predictas concessionem, salvo iure Mediolanensibus aque Lambri, si quod habent, et in pedagio. (...) Nobis intrantibus in Lombardiam fodrum consuetum et regale qui solent et debent et quando solent et debent prestabunt. Et vias et pontes bona fide et sine fraude et sufficienter reficient in eundo et redeundo. Mercatum sufficiens nobis et nostris euntibus et redeuntibus bona fide et sine fraude prestabunt.“

4. Benátky v období Lombardských vojen Fridricha Barbarossu

V Benátkach, rovnako ako v Miláne, sa v priebehu nami sledovaného obdobia udiali pomerne dôležité zmeny dláždiace v nasledujúcom storočí cestu k pozmeneniu štátneho zriadenia. V nasledujúcej kapitole sa pokúsime na základe dostupných prameňov opísať ich vznik, význam a pozrieť sa na, hoc marginálnu, ale predsa nie nepodstatnú rolu Benátok v lombardských vojnách, s dôrazom na ich podporu Ligy a sprostredkovateľa mieru medzi cisárom Fridrichom a komúnami, resp. pápežom.

4.1. 1152 – 1171, od nástupu Barbarossu po roztržku s Konštantínopolom

V prvých rokoch Barbarossovej vlády, za úradovania dóžu Domenica Morosina, sa politika Benátok skôr než k Západu obracala na Východ, pokračujúc tak v tendenciách nastolených v uplynulých desaťročiach, sledujúc podmanenie si v pravidelných intervaloch sa opakujúcich rebelujúcich dalmátskych provincií podporovaných uhorskými kráľmi či poskytujúc námornú pomoc Byzancii proti postupujúcej normanskej expanzii, ťažiac z tejto pre obchodnú republiku výnosné koncesie na obchod s Orientom garantované byzantským cisárom. Prvý kontakt s politikou Barbarossu možno datovať do roku 1155, kedy boli Fridrichovi, vracajúcemu sa za Alpy z prvej expedície do Itálie, poslaní v ústrety traja dóžovi legáti, „*aby od neho získali potvrdenie obvyklých zmlúv.*“¹⁸⁸

Po započatí vojenských ťažení v Lombardii sa však čoskoro obrátil Fridrichov hnev aj k Benátkam (toho času pod vedením dóžu Vitaleho Michiela II.) ako k najvýraznejšej a najväčšou autonómiou disponujúcej komúne v severoitalskom priestore, skutočným a závažnejším podnetom však bola s najväčšou pravdepodobnosťou otvorená podpora, ktorej sa od Benátčanov tešil Alexander III., nakoľko „*jeho nástup na pápežský stolec bol slávený spomenutým dóžom, a patriarchom a benátskym klérom bol potvrdený ako prvým, až potom bol prijatý ďalšími svätými mužmi v Itálii.*“¹⁸⁹ Benátski kronikári, narozdiel od tých lombardských, jednohlasne uvádzajú, že Fridrich mal v nasledujúcich rokoch po zničení Milána zamerať svoju pozornosť na Benátky, a to jednak podnecovaním susedných komún na vojenský výpad proti nim, ako aj snahou vyvolať konflikt v ich tyle. Ako stručne k uvedeným udalos-

---

¹⁸⁸ Andreae Danduli Ducis Venetiarum Chronica pro extensum descripta, in: MURATORI, L.A. Rerum Italicarum Scriptorum, tomo XII, parte I. Bologna: Nicola Zanichelli, 1728, s. 425: „Imperatori igitur, cum rediret, Dominicum Maurocenum Iadrem comitem et ducis natum, Vitalem Faledro atque Iohanem Bonoaldo, dux legatos mictit, et soliti federis approbacionem optinuit.“

¹⁸⁹ Historia ducum Venetorum, in: ALIM – Archivio della Latinità Italiana del Medioevo, www.alim.dfl.univr.it, s. 22: „Denique electio memorati domini pape Alexandri, quia canonice fuerat celebrata a memorato duce et patriarcha et episcopis Venecie primo approbata fuit et postmodum ab ecclesiasticis Ytalie viris suscepta.“

tiam uvádzajú benátske anály, „roku Pána 1161 vznikol medzi cisárom spolu so všetkými jeho zemami a Benátkami rozpor, a títo sa rozhodli Benátky obsadiť. To podnietilo aquilejského patriarchu a so svojimi kniežatami a grófmi sa pokúsil dobyť Grado. Tento vyššie zmienený patriarcha bol chytený aj so svojimi magnátmi a urodzenými mužmi a odvedený do benátskeho zajatia.“¹⁹⁰ Mimo tohto stručného záznamu nemáme priame dôkazy o tom, že by bol aquilejský patriarcha, otvorene strániaci procisárskemu vzdoropápežovi Viktorovi IV.,¹⁹¹ k vojenskému výpadu donútený Fridrichom, bezpochyby sa však jednalo o ďalší z mnohých čiastkových konfliktov medzi Gradom a Aquileiou o primát nad tým druhým a nad celým Jadranom.¹⁹²

K vojenskému konfliktu s komúnami podnietenými Barbarossom nechajme prehovoriť anonymného autora *Historiae ducum Venetorum*: „*Toho času začal (cisár) Benátky trápiť a mestá, ktoré ich obklopovali, prudko dobývať, chcúc ich podriaďiť svojmu impériu. Nedomolil si však, mimo otvoreného boja na mori, napadnúť ktorúkoľvek časť benátskeho územia. Vyššie spomenutý dóža (Vitale Michiel II.), muž počestný a slávny, nestarajúc sa o názor vyššie uvedeného cisára, mal za priateľov konštantínopolského cisára Manuela a sicílskeho kráľa Viliama, a kvôli nim, predovšetkým kvôli Manuelovi, sa postavil cisárovi Fridrichovi. Onen cisár sa však vyhrážal, že zničí celé Grécko a Grékov donúti podriaďiť sa jeho impériu. Keď sa teda z nariadenia onoho cisára italské mestá pokúšali za početnej pomoci svojich mužov napádať Benátky, Benátčania sa sa ich ani v najmenšom nezľakli, pretože boli od nich mocnejší a častejšie začali podnikali výpady do miest v Markách a odvádzajú odtiaľ do mesta početných zajatcov. Prihodilo sa, že vďaka zrade bol Veronskými, Padovskými a Ferrarskými obsadený a dobytý hrad Capodargere, a nejakí Benátčania, ktorí boli poverení jeho ochranou, boli zajatí. Potom sa však Benátčania vydali na bojových lodiach v ústrety mestám Are*

---

¹⁹⁰ *Annales Venetici breves*, in: ALIM – Archivio della Latinità Italiana del Medioevo, www.alim.dfil.univr.it, s. 94: „Anno Domini millessimo centesimo sexagesimo primo magna discordia fuit inter imperatorem Allemanie et cum omnibus suis terris contra Veneciam, ut obsiderent eam. Unde venit patriarcha Aquilegie cum omnibus ducibus et comitibus suis, ut apprehenderent Gradum insulam et supradictus patriarcha cum magnatibus suis et multis nobilebus viris capti fuerunt a Veneticis et ducti in Venetia in captivitate.“

¹⁹¹ *Andreae Danduli Ducis Venetiarum Chronica pro extensum descripta*, in: MURATORI, L.A. *Rerum Italicarum Scriptores*, tomo XII, parte I. Bologna: Nicola Zanichelli, 1728, s. 247.

¹⁹² Aquilejský patriarcha Ulrico bol porazený, z danej udalosti však Benátky vyťažili maximum a z patriarchovej porážky urobili každoročnú slávnosť, prispievajúc tak k budovaniu vlastnej legendy. Verzie o akte podrobenia a jeho následného zakonzervovania do tradície sa mierne líšia, patriarcha mal pre svoje vyslobodenie odovzdať dóžovi 12 bochníkov chleba, 12 bravov a jedného býka, symbolizujúcich jeho a jeho kanonikov, následne rozporcovaných medzi ľud a dóža sa mal po tomto akte odobrať do Sala dei Pioveghi v dóžovom paláci, kde mal bakulou udierať do makety patriarchovho paláca v Aquileii; pozri: *Andreae Nauerii Patritii Venetii Historia Veneta Italico Sermone scripta ab origine urbis usque ad Annum MCDXCVIII*, in: MURATORI, L.A. *Rerum Italicarum Scriptores*, tomo XXIII. Milano: Typographia Societatis Palatinae in Regia Curia, 1733, s. 974; *Andreae Danduli Ducis Venetiarum Chronica pro extensum descripta*, in: MURATORI, L.A. *Rerum Italicarum Scriptores*, tomo XII, parte I. Bologna: Nicola Zanichelli, 1728, s. 247.

a Ariano, ktoré dobyli a odniesli si z nich obrovskú korisť a zajatcov. Po tomto však začal dóža múdro vyjednávať s obyvateľmi Mariiek a tajne im prisľúbil veľký finančný obnos, ak spoločne odprisahajú pakt proti svojmu cisárovi. (...) Potom spomínaný dóža, šťastný zo všetkým prihodivších sa udalostí,¹⁹³ začal dennodenne podporovať Lombardských proti cisárovi množstvom peňazí a prisahajúc spolu s nimi a s Markami utvorili spoločenstvo.¹⁹⁴ Ako sme teda uviedli už v predchádzajúcich kapitolách venujúcich sa Milánu, Benátky boli jedným z iniciátorov Veronskej ligy, predchodkyne Lombardskej ligy, vypomáhajúce jej členom finančne a v samotnej zmluve medzi lombardskými mestami bolo vytýčené územie, na ktorom boli povínaní poskytnúť vojenskú pomoc na vybraných riečnych a námorných trasách.¹⁹⁵

Anonymný autor tiež uvádza ako jednu z príčin Fridrichovej nevráživosti voči Benátkam ich spojenectvo s východným cisárom Manuelom a so Sicíľčanmi, paktom o vzájomnej pomoci a uznaní previazanými s pápežom Alexandrom III., proti ktorým bola namierená Fridrichova tretia výprava do Itálie v októbri 1163. Vzťahy Benátok a Konštantínopola však neboli úplne ideálne, ako sa ukázalo vzápätí. Kronikári zborovo uvádzajú, že Manuel už dlhodobo plánoval proti Benátkam odvetu, pravdepodobne kvôli odmietnutej pomoci na zásah proti Sicílii, s ktorou bola Byzancia toho času na vojnovej nohe, nakoľko dóža nechcel porušiť dohodu uzavretú medzi kráľom Viliamom a svojím predchodcom Domenicom Morosinim.¹⁹⁶ Aj keď spojenectvo medzi Byzanciou a Benátkami ostávalo aj po tomto odmietnutí pomoci naďalej v platnosti, Manuel plánoval pomstu. Tá prišla 12. marca 1171, kedy bolo na území celej Byzancie nariadené zatknutie všetkých Benátčanov a skonfiškovanie ich majetku.¹⁹⁷

---

¹⁹³ Rozumie sa porážka patriarchu z Aquileie.

¹⁹⁴ Historia ducum Venetorum, in: ALIM – Archivio della Latinità Italiana del Medioevo, www.alim.dfl.univr.it, s. 22: „Cepit autem tempore illo et Veneciam vexare et circumpositas Venecie civitates graviter expugnare, volens eam suo subiugare imperio. Non enim, preterquam in mare, in aliquam partem Veneti exire audebant. Predictus namque dux, vir probus et clarus consilio nichil curans de imperatore supradictum Manuelem Constantinopolitanum imperatorem et regem Siculum Wilelmum habebat amicos et pro eis, maxime pro imperatore Constantinopolitano, eidem imperatori Federico se opponebat. Minabatur etiam imperator ille, quod totam destrueret Greciam et Grecos suo supponeret dominio. Cum ergo civitates Ytalie de mandato eiusdem imperatoris Veneciam offendere totis viribus laborarent nec eas Veneti vel in aliquo timerent, sed potius eas et reliqua loca Marchie sepius lederent et ex eis multos captivos in Venecia ducerent. Contigit castrum Capitis Aggeris per proditionem a Veronensibus, Paduanis et Ferrariensibus capie t depredari; ubi quidam viri Venecie, qui ad custodiam castrí missi fuerant, capti sunt. Tunc autem cum navibus bellicis Veneti euntes, Arianum et Adriam invaserunt et utramque ceperunt civitatem, rebus eas omnibus expoliantes; viros et mulieres adduxerunt captivas. Post hec vero cepit dux sapienter laborare circa Marchianos et occulte promittens multas pecunias, ut contra dominum suum imperatorem simul omnes iurarent. (...) Porro prefatus dux, his omnibus letus factus, contra imperatorem cotidie agebat dans quoque et Lombardis pecuniam multam et eos cum Marchianis iurare fatiens societatem.“

¹⁹⁵ Pozri kapitolu 3.3 1163 – 1183, od sformovania proticisárskych koalícií po kostnický mier .

¹⁹⁶ Andreae Danduli Ducis Venetiarum Chronica pro extensum descripta, in: MURATORI, L.A. Rerum Italicarum Scriptores, tomo XII, parte I. Bologna: Nicola Zanichelli, 1728, s. 249.

¹⁹⁷ Historia ducum Venetorum ako aj Andrea Dandolo uvádzajú, že Manuel ešte pred týmto činom vyslal do Benátok svojich legátov, aby týmto prisľúbil obnovenie niekdajších obchodných privilégií z dôb svojho otca Kalojohanna, vyzývajúc Benátčanov, aby so sebou zobrali čo najväčší obnos peňazí a tovaru, pozri: Historia

Manuelov historik Iohannes Kinnamos uvádza ako dôvod Manuelovho činu údajný stret medzi benátskymi obchodníkmi a obchodníkmi z ďalších lombardských miest, pri ktorom došlo k zničeniu obydlí Lombardanov, ktoré Benátčania odmietli znovuvystavať. Každopádne sa však jednalo o príhodnú zámienku na uskutočnenie dlhodobu plánovanej akcie, pretože Benátčania boli v zmienený deň zajatí na území celej ríše bez výnimky.¹⁹⁸ Dandolo pokračuje: „*Keď sa o tomto dozvedel dóža a jeho ľud, zavládol všeobecný strach, potom však, keď sa dóža poradil so staršími (sapientum consilio), ustanovil, aby boli za cisárom vyslaní poslovia, ktorým má byť objasnené, čo sa stalo a ktorých cieľom bude zjednať nápravu. Vtom sa však navrátilo dvadsať lodí Benátčanov, ktorí, predvídajúc udalosti, unikli skaze pri Larmire, a porozprávali o tom, čo sa udialo. A tak sa Benátčania zborovo zhodli na tom, uvážiac svoje škody, že silu odplatia silou.*“¹⁹⁹ Následne sa dóža, po vystavaní dvadsiatich nových bojových galér a zanechajúc v Benátkach ako dočasného vládára svojho syna Leonarda,²⁰⁰ vydal na odvetnú výpravu, dobyjúc Split, Eubóju a pokračujúc na Chios, kde sa rozhodol prezimovať, čakajúc na návrat svojich legátov od Manuela. Následne sa udalosti začali obracať proti Benátčanom a nabrali rýchly spád: „*Zatiaľ čo sa toto dialo, vyskytol sa (medzi Benátčanmi) veľmi zlý druh moru, na ktorý behom pár dní zahynula takmer tisícka mužov. Všeobecne sa verilo, že sa nakazili z vody, ktorú mal dať otráviť cisár. Dóža, pretože neveril, že sa dospeje k mieru, pobral zvyšných mužov a ulúpené poklady a odišiel z Chia. Pristál na ostrove Svätej Panagie, kde však pod ťahou tejto morovej rany skonali ďalší. Keď sa cisár dozvedel a zauvažoval nad tým, čo sa udialo vojsku, odmietol vypočuť poslov a poslal ich nazad aj so svojím legátom, ktorý dóžovi vylíčil, aké veľké príkorie bolo učené cisárovi. Dóža po zvážení poslal s ním nazad Henricha Dandola a Filipa Gréka, aby zjednali mier. Potom posádka odišla na Methanu, odtiaľ na Lemnos a napokon ich vietor zahnal na Skyros, kde, znášajúc ťažobu moru, strávili Veľkú Noc. Po jej skončení sa dóža rozhodol vrátiť do Benátok, nedbajúc nesúhlasu svojho ľudu, a viceversa priniesol mor do mesta, kde naň následne v priebehu niekoľkých dní skonalo veľké množstvo občanov. Benátčania, ostrasení týmito udalosťami, zvolali do dó-*

---

ducum Venetorum, in: ALIM – Archivio della Latinità Italiana del Medioevo, www.alim.dfl.univr.it, s. 28; Andreae Danduli Ducis Venetiarum Chronica pro extensum descripta, in: MURATORI, L.A. Rerum Italicarum Scriptores, tomo XII, parte I. Bologna: Nicola Zanichelli, 1728, s. 250.

¹⁹⁸ KINNAMOS, Ioannes. Saeculum XII. Anni 1150-1180: Ioannis Cinnami Historiarum libri VII.. Amboise: J.-P. Migne, 1864, s. 654.

¹⁹⁹ Andreae Danduli Ducis Venetiarum Chronica pro extensum descripta, in: MURATORI, L.A. Rerum Italicarum Scriptores, tomo XII, parte I. Bologna: Nicola Zanichelli, 1728, s. 251: „Cumque hoc duci et Venetis inclarescit, timor imminet universis, et, sapientum consilio, decretum fuit ut legati mictantur imperatori, qui capcionis causam exquirant, et restitutionem procurent. Superveniunt illico XX naves Venetorum, qui, previsi, in Larmiro irruptionem illatam evaserant, et quod gestum fuerat serius narant. Tunc Veneti suorum dampna pensantes et vim vi repelere proponentes, quod statutum fuerat pariter irritarunt.“

²⁰⁰ Andreae Naugerii Patritii Venetii Historia Veneta Italico Sermone scripta ab origine urbis usque ad Annum MCDXCVIII, in: MURATORI, L.A. Rerum Italicarum Scriptores, tomo XXIII. Milano: Typographia Societatis Palatinae in Regia Curia, 1733, s. 974.

*žovho palácia concio, aby sa dohodli na náprave vecí. Tak sa zhodli na tom, že vinu na uplynulých udalostiach nesie samotný dóža a povstali proti nemu. Ten neschopný čeliť ich hnevu, ušiel z paláca a vydal sa cez more do kláštora San Zaccaria, neďaleko ktorého bol neznámym páchatelom smrteľne zranený. Vedomý si blízkej smrti, pokračoval a než skončil, stihol sa vyspovedať zo svojich hriechov istému mníchovi, ktorý mu vyšiel z kláštora v ústrety a vzápätí, v sedemnásty rok svojho úradovania, dňa 27. mája si ho Boh povolal k sebe.*²⁰¹

4.2. 1171 – 1178, od zavraždenia dóžu Vitale Michiela II. do voľby Oria Mastropiera

Odhladnuc od raného obdobia benátskych dejín bol Vitale Michiel II. prvým dóžom, ktorý zo sveta odišiel násilnou smrťou rukou svojho poddaného za všeobecnej vzbury namierenej voči jeho osobe. Tento čin bol pre nobilitu nepochybne varovným signálom, aby v snahe zabrániť vytvoreniu precedensu zvažila ďalšiu participáciu ľudu, zhromažďujúceho sa v conciu, na rozhodovaní o budúcom osude komúny. Dostupné pramene sa v jednotlivých bodoch popisu procesu novej voľby mierne líšia, na základe ich komparácie a dostupnej odbornej literatúry podloženej, samozrejme, širším výskumom, sa pokúsime tento proces opísať čo najprecíznejšie a zdôrazniť jeho význam pre ďalšie benátske dejiny.

Náš najstarší prameň, *Historia ducum Venetorum*, k voľbe nástupcu Vitale Michiela II., Sebastiana Zianiho píše: „*Po spoločnom hlasovaní a za spoločného súhlasu všetkého ľudu bolo zvolených jedenásť urodzených mužov, ktorí prisahali, že zvolia za dóžu toho, ktorého uznajú najmúdrejším a najužitočnejším k vedeniu komúny, a to bez prevzatia úplatku, či hnaní nenávisťou alebo láskou. Títo, po zložení prísahy, rovným hlasom a spoločným súhlasom zvolili po troch dňoch pána Sebastiana Zianiho, muža predvídavého a urodzeného, oplývajúceho múdrosťou, miernosťou a nesmiernym bohatstvom. Jeho voľbe sa nepostavil nik z ľudu, ale všetci ju spoločne schválili, vraviac: „Nech žije taký dóža a kiežby sme skrz neho dosiahli*

---

²⁰¹ Andreae Danduli Ducis Venetiarum Chronica pro extensum descripta, in: MURATORI, L.A. *Rerum Italicarum Scriptores*, tomo XII, parte I. Bologna: Nicola Zanichelli, 1728, s. 252: „Cum igitur hec agerentur, pesima pestis in tantum invaluit, ut, pacis interiectis diebus, ferre mille homines perempti sint, quod creditur advenisse ex ussu aquarum, quam imperator fecerat venerare. Dux, ob hoc, de pace non credulus, acceptis reliquiis et aliis thesauris, de Chio secessit, et ad insulam sancte Panagie applicuit, ubi eadem clade plurimi mortui sunt. Imperator, vero, de hiis que exercitui acciderant presciens, ducis legatos audire renuit, et cum eis suum nuncium remisit, qui duci exposuit quam grave quod gestum erat imperatori fuerat; tunc, prudentum consilio, pro optinenda pace, Henricus Dandulo et Phylipus Greco cum illo pariter remitturunt. Postea stulus Methelinum venit, et deinde Stalimum, et denique, impelente vento, Schyrum: ibique, invalescente peste, in luctu Pasqualia festa peregit. Dux autem, populares clamores nequiens substinere, Veneciam rediit, et urbem, ex mutua conversacione, infecit, in tantum, ut, pacis interiectis diebus, infiniti mortui sint. Unde Veneti, ex hiis afficionibus ex intrinseco conquisiti, pro sua reformacione in ducis palacio concionem publicam convocarunt. Tunc quidam ducem de hiis que acciderant fore culpabilem asserentes, erga cum insurgunt; qui, dum tanto furori resistere nequiret, de palacio descendit, et per viam maris versus monesterium sancti Zacharie pergens, a quodam letariter vulneratus fuit; et nichilominus, ultro procedens, imminente sibi morte, cuidam sacerdoti, qui ex monesterio sibi obvius accedebat, sua peccata confesus est, et illico, sui ducatus anno XVII°, die XVII° madii, ad Deum transvolavit. (...)“

mier!“²⁰² Na uvedenom úryvku vidíme, že concio naďalej disponuje aprobačnou funkciou, avšak bez možnosti priamej participácie na voľbe svojej hlavy štátu, ako tomu bolo v uplynulých dobách. Voľbu prevzala nobilita a to pravdepodobne tá, ktorá už v posledných dekádach začala nadobúdať v conciu prevahu a ktorej členovia sa držali blízko vedenia štátu či už formou dóžových radcov, známych sapientes alebo i Savi, alebo držaním ďalších vysokých úradov. Dandolo uvedené udalosti opisuje nasledovne: „*Po tom, čo bol predošlý dóža uložený do hrobu, sa všetok ľud zišiel do chrámu svätého Marka a aby sa vyhol nezhodám, ako prvé nariadil ozdravné opatrenie, aby boli menovaní jedenásti urodzení muži, ktorí, zaviazaní spoločnou prísahou, zvolia za dóžu toho, ktorého uznajú za najmúdrejšieho a najhodnejšieho tohto úradu a ktorého meno potom verejne oznámia. A po tom, čo bude tohto meno oznámené, bude bez otáľania nastolený do úradu. Z tohto napokon tento (Sebastiano Ziani), zhovievavého vzhľadu a obrovského bohatstva, v danej dobe už sedemdesiatnik, bol v conciu prehlásený dóžom, predvedený pred oltár sv. Marka, kde prisľúbil zachovávať slobodu cirkvi a následne obdržal od jej predstaveného investitúru formou práporu, a potom bol uvedený na trón do paláca.*“²⁰³

Troška viac svetla na udalosti pridáva Andrea Navagero z prelomu 15. a 16. storočia, tvrdiac, že „*ľud Benátok bol znesvärený kvôli voľbe budúceho dóžu a kvôli tomu sa zvyčajné zhromaždenie okresalo do menejpočetnej podoby do chrámu sv. Marka, nemohúc sa dohodnúť na voľbe nového dóžu. Napokon sa uzniesli na tom, že z najurodzenejších mešťanov bude zvolených 34, ktorí následne zvolia jedenástich, ktorí po spoločnej prísaha zvolia dóžom toho, koho uznajú za najmúdrejšieho, najoprávnenejšieho a najužitočnejšieho pre komúnu. Jeho meno verejne oznámia na veľkom zhromaždení (al gran Consiglio), ktorému bude prisľúchať ho bez okolkov potvdiť. Tomuto dóžovi ako aj jeho nasledovníkom budú daní šiesti radcovia, ktorí sa budú spoločne s ním starať o veci verejné, a budú jeden za každú sestieru, ktorých je*

---

²⁰² Historia ducum Venetorum, in: ALIM – Archivio della Latinità Italiana del Medioevo, www.alim.dfl.univr.it, s. 38: „De comuni ergo voto et concordia tocus populi electi sunt undecim nobiles viri, qui iuraverunt se electuros in ducem eum quem scirent sapienterem et utilerem ad regimen ducatus, non inspecto precio, odio vel amore. Qui, iuramento prestatato, pari voto et comuni concordia post tertium diem elegerunt dominum Sebastianum Ziani, virum providum et discretum, sapientem et benignum atque divitiis infinitis exuberantem. Cuius electioni nec unus de populo contradixit, sed omnes concorditer acclamaverunt, dicentes: „Vivat talis dux et utinam per eum possimus pacem obtinere.““

²⁰³ Andreae Danduli Ducis Venetiarum Chronica pro extensum descripta, in: MURATORI, L.A. Rerum Italicarum Scriptores, tomo XII, parte I. Bologna: Nicola Zanichelli, 1728, s. 259: „Quia, predecessore sepulture tradito, unctus populus in ecclesia sancti Marci pariter congregatus, pro evitanda discordia, salutiferum primo decrevit eddictum, ut XI viri virtuosus nominarentur, qui, iuramento astricti, illum in ducem eligerent quem sapienterem et legatorem cognoscerent, et electum postea publicarent, et publicatum ducem fore, absque alia indagacione, stabilitum est. Ab hiis autem hic, vultu humilis et divitiis copiosus, septuagenarius iam existens, coadunate concioni dux declaratus fuit, qui, Deo graciis exhibitis, ad altare sancti Marci delatus, de libertate ecclesie conservanda prestitit iuramentum, et a primicerio cum vexilio investicionem recepit, et in palacio postea intronicatus est.“

*dohromady šest, tri po každej strane Veľkého Kanála.*²⁰⁴ Rovnako ako Navagero, aj Marino Sanudo, Navagerov pokračovateľ uvádza prvé číslo voličov 34, na tomto čísle však napokon až tak nezáleží.²⁰⁵ Je očividné, že udalosti, ktoré viedli k smrti bývalého dóžu, primáli nobilitu prevziať správu štátu definitívne do vlastných rúk a skrz nasledujúce udalosti tak táto vytvorila zárodok orgánu zloženého z jej členov, takzvanej Veľkej rady alebo Consiglio Maggiore, ktorý bude zohrávať významnú úlohu v štátnom zriadení Benátok pozbytok ich existencie ako samostatnej komúny, resp. republiky.

Musatti na základe svojho výskumu kladie vznik Veľkej rady práve do voľby spomínaných štyridsiatich voličov, pridáva však informácie, na ktoré nami skúmané pramene neposkytujú indicie: *„Ustanovilo sa, že dvanásti (sic!) voliči, dvaja za každú sestieru, vyberú každý jeden štyridsať urodzených a osvietených mužov za každú zo šiestich častí, na ktoré je rozdelené mesto, ktorí napokon vytvoria verejnú reprezentáciu, to jest Maggior Consiglio, ktorá sa bude obnovovať každoročne na deň sv. Michala (29. septembra), a to výmenou jej členov skrz voličov. Z tejto reprezentácie budú vybraní jedenásti určení k voľbe dóžu, ktorý bude zvolený majoritou najmenej deviatich hlasov. Mimo to, k dvom dóžovým radcom budú pridaní ďalší štyria, to jest jeden za sestieru, podľa prirodzeného rozdelenia mesta (z oboch strán Veľkého Kanála), ktorí vytvoria Malú alebo dóžovu radu (Consiglio minore o ducale), ktorá ostáva nemenná. Nariaďuje sa, aby od týchto každé štyri roky prijal dóža prísahu a že tento sa nebude miešať do obchodných záležitostí a že nezahrnie do zmlúv s ďalšími mocnármi žiadne privilégium ani neuskutoční žiaden obchod pre svoj vlastný prospech.*²⁰⁶ Ako sme

---

²⁰⁴ Andreae Naugerii Patritii Venetii Historia Veneta Italico Sermone scripta ab origine urbis usque ad Annum MCDXCVIII, in: MURATORI, L.A. Rerum Italicarum Scriptores, tomo XXIII. Milano: Typographia Societatis Palatinae in Regia Curia, 1733, s. 975: „Dopo la morte di questo Doge, per cagione del quale, e per le cose afflitte della Città, nella creazione del nuovo Doge era in grandissima discordia il popolo di Venezia; e se bene secondo il solito era ridotto il generale Consiglio nella Chiesa di San Marco, non si poteano però accordare alla nuova elezione; alla quale finalmente s'accordarono in questo modo, che de' più nobili Cittadini della Città eletti fossero 34. de' quali poi fossero eletti 11. i quali per sagramento loro eleggessero il Doge, ch'eglino giudicassero più sapiente, più legale, e più utile al Comune di Venezia. Il quale eletto pubblicassero al gran Consiglio, da essere da quello senz'altra indignazione confermato. Al qual Doge e suoi successori da qui avanti fossero dati sei Consiglieri, i quali insieme con lui avessero a provvedere alle cose spettanti al Comune di Venezia, e fossero uno per Sestiero, divisa la Città in sei Sestieri, tre di quà, e tre di là dal Canale.“

²⁰⁵ Vitae ducum venetorum Italice scriptae ab origine Urbis, sive ab anno CCCCXXI. usque ad annum MCCCCXCIII. Auctore Marino Sanuto, Leonardi filio, Patricio Veneto, in: MURATORI, L.A. Rerum Italicarum Scriptores, tomo XXII. Milano: Typographia Societatis Palatinae in Regia Curia, 1733, s. 507.

²⁰⁶ MUSATTI, Eugenio: Storia della promissione ducale. Padova: Tipografia del seminario, 1888, s. 47: „Si statui poi che dodici elettori, due per sestiere, scegliersero ciascuno quaranta nomini probi ed illuminati per ognuna delle sei parti in cui dividesi la città, al fine di costituirne la pubblica rappresentanza, cioè il Maggior Consiglio, rinnovabile ad ogni anno il giorno di s. Michele (29 Settembre), mutati pur gli elettori; che dal medesimo Maggior Consiglio fossero scelti undici elettori del doge, e che quest'ultimo non potesse essere eletto se non alla maggioranza d'almeno nove voti. Inoltre, ai due consiglieri ducali, ne furono aggiunti altri quattro, cioè uno per ogni sestiere, anzi che per le due naturali divisioni della città (di qua o di là del canal grande), com'era per l'addietro; il qual numero, costituendo appunto il Consiglio minore o ducale, rimase sempre inalterato. Si pre-

sa teda dozvedeli aj z Navagerovej kroniky (Dandolo udáva rovnakú informáciu, avšak posúva ju do mladšej doby, do úradovania Zianiho následníka Mastropiera),²⁰⁷ rozšírením dóžovho poradného zboru sa vytvorili zárodky neskoršej Malej rady, držiacej spolu s dóžom vládu nad komúnou, navzájom dohliadajúc jeden na druhého, zároveň však týmito ustanoveniami bola moc dóžu, doteraz v podstate suverénna, ako ukázala okrem iných aj politika samotného Vitale Michiela II., ohraničená a zverená pod dohľad členov vedúcej, urodzenej vrstvy. Volebný akt dóžu sa po odstúpení Zianiho z úradu v roku 1178 prerobil ešte jedenkrát: *"Benátčania sa zišli a uzniesli sa na voľbe štyroch spomedzi predných mužov zeme, ktorí následne podľa svojej vôle zvolia štyridsiatic. A tento obmedzený počet odprisahá, že zvolí dóžu hodného pre Republiku a zvolí ho prostredníctvom guličiek,²⁰⁸ a kto ich održí 21 (teda nadpolovičnú väčšinu), bude považovaný za novozvoleného dóžu."*²⁰⁹

Týmito inštitucionálnymi zmenami tak začína transformácia Benátok na patricijskú republiku na čele s Veľkou radou alebo Consiglio Maggiore, vykonávajúcej v podstate legislatívnu funkciu, a jej menšou odnožou, Radou malou alebo Consiglio minore, zatiaľ však bez onoho názvu, pozostávajúcej zo šiestich radcov, ktorí majú za cieľ viesť republiku spolu s dóžom so vzájomne sa regulujúcimi funkciami. V nasledujúcich dekádach bude moc dóžu ďalej ohraničovaná vynútením si jeho tzv. dóžovho prísľubu (promissio ducale), v ktorom sa hlava štátu de facto podriaďuje rozhodovaniu patricijov a skôr než vykonávajúc samostatnú politiku počína v náplni jeho úradu prevažovať reprezentatívna funkcia.

Posledná udalosť, o ktorej sa chceme v súvislosti s Benátkami v krátkosti zmieniť, je už nami v kapitole o Miláne spomínaný benátsky mier, v ktorom sme spomenuli, ako sa pôvodne Liga stavala podozrievavo k Benátkam ako miestu konania mierových rokovaní z dôvodu, že Benátčania viackrát prijali Fridrichových vyslancov, čo bolo proti reguliam Ligy.²¹⁰

---

scrissse poi che ogni quattro anni dovesse il doge ricevere il giuramento dei sudditi, e ch'egli non potesse ingerirsi in affari di commercio, nè includere, nie trattati con altri principi, alcun privilegio o negozio a proprio favore."

²⁰⁷ Andreae Danduli Ducis Venetiarum Chronica pro extensum descripta, in: MURATORI, L.A. Rerum Italicarum Scriptores, tomo XII, parte I. Bologna: Nicola Zanichelli, 1728, s. 266.

²⁰⁸ Forma voľby známa predovšetkým z mladšieho obdobia benátskych dejín, rozšírená v 13. storočí, kedy voľby dóžu v snahe docieľiť čo najväčšiu nestrannosť prebiehali v niekoľkých kolách formov losovania loptičiek s menami členov volebnej komisie, ktorí v jednom z posledných kôl vhodili lístky návrhom vhodného kandidáta na dóžu do hlasovacej urny a na základe počtu obdržaných hlasov z danej procedúry vzišlo meno nového dóžu, podrobnejšie informácie vid'. MARANINI, Giuseppe. La costituzione di Venezia I: Dalle origini alla Serrata. Venezia: La Nuova Italia, 1927, s. 187-188.

²⁰⁹ Vitae ducum venetorum Italice scriptae ab origine Urbis, sive ab anno CCCXXI. usque ad annum MCCCXCIII. Auctore Marino Sanuto, Leonardi filio, Patricio Veneto, in: MURATORI, L.A. Rerum Italicarum Scriptores, tomo XXII. Milano: Typographia Societatis Palatinae in Regia Curia, 1733, s. 520: "...raunato il popolo di Venezia, deliberarono d'eleggere quattro de' primi della Terra. I quali quattro fra loro elessero quaranta, ch'eglino volevano. E questi ridotto dovessero giurare d'eleggere un Doge buono per questa Repubblica, eleggendolo per via di pallottole, e chi avesse pallottole 21. quegli s'intendesse rimasto Doge."

²¹⁰ Romoaldi Annales (MGH, SS, 19), s. 446.

Benátky sa vskutku už v roku 1173 podieľali spolu s cisárovými vojskami na obliehaní nepriateľskej Ancony, nejednalo sa však, ako uvádza Dandolo, o prejav náklonnosti k cisárovi, ako skôr o snahu pokoriť silných Manuelových stúpencov a námorných konkurentov, ktorými boli pre Benátskych Ancončania, celá akcia však onedlho padla po tom, čo Benátčania kvôli rozmarom počasia od obliehania odstúpili.²¹¹ Pri treťom Fridrichovom vzostupe do Itálie napokon s cisárom obnovili mier, stvrdený pri jeho prvej ceste do Itálie. V kapitole o Miláne sme sa tiež venovali jednaniam v Benátkach, ktoré sa ponúkli ako sprostredkovateľ medzi cisárom a pápežom, preto daný príbeh nebudeme opakovat'. Čo je však zaujímavé a z hľadiska Benátok špecifické, je pohľad vlastných benátskych kronikárov na spomínané udalosti. Kým lombardskí autori a to ako procisársky, tak prokomunálne orientovaní sa spoločne zhodujú na príbehu, podľa ktorého sa na Benátkach ako mieste jednaní zhodli napokon obe strany a pápež samotný prišiel do Benátok dobrovoľne po už započatých jednaniach s Fridrichom po cisárkej prehre pri Legnane, benátski autori (s výnimkou anonymnej *Historiae ducum Venetorum*) opisujú pápežov útek pred cisárovým hnevom a jeho inkognito pobyt v Benátkach, ktorý sa po jeho zlegalizovaní stal trňom v oku Barbarossu a ten napokon na mierové jednanie ustúpil až po prehratej námornej bitke neďaleko lagúny.²¹² Mimo legendy, ktorá prisudzuje do obdobia mierových jednaní obdržanie bielej čapice z rúk pápeža pre dóžu na znak mieru a určenej na slávnostné príležitosti,²¹³ malo následne dôjsť k udalosti, ktorá sa pod pomenovaním *Zásnuby s morom* stala každoročnou oslavou benátskeho nepríliš verne podloženého víťazstva nad Barbarossom: *„Napokon bola cisárova armáda zničená a bolo zajatých 40 galér, podarilo sa ujsť ôsmym a dve boli na príkaz našich poslané ku dnu. A tiež bol zajatý Otto, cisárov syn a mnoho ďalších rytierov, ktorí boli spolu s víťazstvom dovedení do Benátok. Keď táto novinka dorazila do mesta (pretože málokto veril, že by sa tak skoro podarilo vybojovať víťazstvo), všetci utekali k nábrežiu, aby videli zajatcov a Zianiho galéru. A dóža po dorazení na breh vystúpil a pápež mu prevelmi d'akoval za to, čo urobil pre cirkev. A Otta spolu s ďalšími zajatcami uvrhol do väzenia, v ktorom zotrvali až do 10. augusta. Pápež si stiahol z prsta zlatý prsteň a podal ho dóžovi spolu s týmito slovami: „Teba, synu, dóža,*

---

²¹¹ Andreae Danduli Ducis Venetiarum Chronica pro extensum descripta, in: MURATORI, L.A. *Rerum Italicarum Scriptores*, tomo XII, parte I. Bologna: Nicola Zanichelli, 1728, s. 261.

²¹² Pozri: Andreae Danduli Ducis Venetiarum Chronica pro extensum descripta, in: MURATORI, L.A. *Rerum Italicarum Scriptores*, tomo XII, parte I. Bologna: Nicola Zanichelli, 1728, s. 262; *Vitae ducum venetorum Italice scriptae ab origine Urbis, sive ab anno CCCCXXI. usque ad annum MCCCCXCIII.* Auctore Marino Sanuto, Leonardi filio, Patricio Veneto, in: MURATORI, L.A. *Rerum Italicarum Scriptores*, tomo XXII. Milano: Typographia Societatis Palatinae in Regia Curia, 1733, s. 509; Andreae Naugerii Patritii Venetii *Historia Veneta Italico Sermone scripta ab origine urbis usque ad Annum MCDXCVIII.*, in: MURATORI, L.A. *Rerum Italicarum Scriptores*, tomo XXIII. Milano: Typographia Societatis Palatinae in Regia Curia, 1733, s. 977.

²¹³ *Vitae ducum venetorum Italice scriptae ab origine Urbis, sive ab anno CCCCXXI. usque ad annum MCCCCXCIII.* Auctore Marino Sanuto, Leonardi filio, Patricio Veneto, in: MURATORI, L.A. *Rerum Italicarum Scriptores*, tomo XXII. Milano: Typographia Societatis Palatinae in Regia Curia, 1733, s. 509.

a tvojich nasledovníkov chceme prostredníctvom tohto zlatého prsteňa v deň Nanebovstúpenia Pána zasnúbiť s morom tak, ako sebe muž zasnubuje ženu, nad ktorým si vskutku predurčený dohliadať, a tak nech je ti je odteraz more plne poslušné a nech sme ušetrení od jeho nevládnosti.“ A dóža to prijal. A tak každý rok chodí na lodi Bucintoro na more na deň Nanebovstúpenia Pána až za dva hrady a vhodí doň zlatý prsteň.“²¹⁴ Benátky tak vyťažili aj z tejto udalosti a prispeli ďalším kameňom do mozaiky svojej legendy.

---

²¹⁴ Vitae ducum venetorum Italice scriptae ab origine Urbis, sive ab anno CCCCXXI. usque ad annum MCCCCXCIII. Auctore Marino Sanuto, Leonardi filio, Patricio Veneto, in: MURATORI, L.A. Rerum Italicarum Scriptores, tomo XXII. Milano: Typographia Societatis Palatinae in Regia Curia, 1733, s. 509: „Alla fine l’armata dell’Imperadore fu rotta, e prese galere 40. e fugate 8 e due ne furono per le nostre mandate a fondo combattendo. E fu preso Ottone Capitano, figliuolo dell’Imperadore con molto altri Cavalieri; i quali con vittoria furono condotti a Venezia. E giunta tal nuova a Venezia, quasi non era creduto esser seguita tanta vittoria così presto; e per vedere i prigionieri, tutti corsero alla riva, e alla galera del Ziani. E il Doge giunto alla riva smontò, e il Papa lo ringraziò molto di quello, che avea fatto per bene della santa Chiesa. E posto Ottone con gli altri prigionieri in luogo, stettero colle sicorta fino a dieci d’Agosto. Il Papa si cavò di deto un’anello d’oro, e lo diede al Doge, dicendogli queste parole: Te, fili, Dux, tuosque successores aureo anulo singulis annis in die Ascensionis mare desponsare volumus, sicut vir subjectam sibi desponsat uxorem, quum verè ipsius custos censearis; quare ab infestantibus nostrum amre quietati totaliter. E il Doge lo accettò. E così ogni anno va col Bucintoro ad isposare il mare fuori de i due Castelli il giorno dell’Ascensione, e vi butta in quello un’anello d’oro.“

Záver

Viac než dve dekády trval boj cisára Fridricha I. Barbarossu s mestskými komúnami, ktorý panovníkovi robil starosti a ktorého cieľ, to jest naplnenie Fridrichovej cisárskej koncepcie, toho času už vzhľadom na situáciu, takú, ako ju zakonzervovala panovnícka absencia na Apeninskom poloostrove, sa napokon nenaplnil. Dve dekády trval zápas slobodných občanov komún, týchto samostatných štátikov na severe dnešného Talianska, za vydobytie si svojich slobôd takých, ako ich vnímali – na inú politickú situáciu si totiž už súčasnícky nespomínali a odmietali sa preto svojich výdobytkov založených na úze, z ktorých sa stalo nemenné právo, vzdať. V priebehu tohto boja, ktorý mal viacero fáz, úspešných raz pre tú, raz pre onú stranu, boli mnohé z miest zničené, Miláno, hlavný aktér nášho príbehu, dokonca vypálené a zrovnané so zemou a jeho obyvateľstvo symbolicky rozohnané do štyroch svetových strán. Najzreteľnejším symbolom tohto odporu komún voči cisárovi bola výstavba nového mesta, bez cisárovho zvolenia, ktorého obyvateľmi sa stali protivníci jeho a jeho severoitalských spojencov a ktoré nieslo meno cisárovho najväčšieho oponenta, pápeža Alexandra III. – Alessandria. Asi najviac obdiv vzbudzujúcou epizódou tohto obdobia bolo samostatné vytvorenie Ligy lombardských miest a miest Benátska a Márk, v ktorom do toho času nezmieriteľní protivníci spojili svoje sily, zriekli sa územných či regálnych nárokov, o ktoré dovtedy viedli ľúte boje a podobne ako storočie vzad Milánčania na čele s arcibiskupom Aribertom spojili sily proti Konrádovi II., za rovnakým účelom, to jest boja za vlastnú existenciu a autonómiu, ich tentokrát spojilo sedemnást' komún.

Po rokoch vyčerpávajúcich bojov dosiahli komúny vytúženého a ťažko vybojovaného víťazstva – uznania svojich slobôd a potvrdenie komunálneho zriadenia takého, aké vzniklo na prelome 11. a 12. storočia. Fridrich sa zriekol tých regalií, ktoré si za cisárskej neprítomnosti za Alpami prisvojili komúny a ich užívanie sa stalo pre nich úzom, rovnako ako sa zriekol aj zámeru dosadiť na čelo komún svojich verných nemeckých podestov, ktorí by nahradili konzulské kolégium, obdobne ako sa snažili riešiť situáciu vzniknutú za chaotickej politickej situácie v období Regna Otóni dosadzovaním „svojich“ biskupov do čela miest. Kostnickým mierom z roku 1183 teda ostalo konzulátne zriadenie zachované s dodatkom, viac-menej pro forma, aby ľuďom zvolení konzulovia boli spätne investitovaní cisárom a to bez prekážok z jeho strany.

Kým teda obdobie lombardských vojen vyústilo v upevnenie komunálneho zriadenia v Miláne, ktoré týmto nastúpilo obdobie komunálneho rozmachu, v Benátkach situácia bola odlišná. Benátky, ako sme si vysvetlili v úvodných kapitolách, spadali od 9. storočia pod poli-

tický vplyv Byzancie, ktorá však v tom čase riešila problémy spojené s inváziou Arabov a Slovanov a Benátky, ako ich najzápadnejšia výspa, ostali mimo možností ich efektívneho zásahu. V podstate slobodné, s Byzanciou prepojené len zväzkami obchodnými a zaviazané im námornou výpomocou v bojoch proti Sicíľčanom, nemuseli teda Benátky riešiť boj proti vyššej autorite, ako to bolo v prípade Milána a ďalších lombardských komún. Aj keď uvedené udalosti, ktoré viedli ani nie tak k zmene ako k upevneniu komunálneho zriadenia a postupnému prerodu komúny na Signoriu, patricijskú republiku, nemali priamy súvis s lombardskými vojnami Barbarossu, Benátky v nich predsa len účinkovali ako jeden (podľa benátskych prameňov iniciátor) z prvých spolupriazníkov boja proti Barbarossovi, na ktorý sa zaviazali prispieť námornými silami a peňažným obnosom. Vďaka obliehaniu Ancony spolu s cisárskymi síce stratili dôveru členov Ligy, napokon však iniciovali vedenie mierových jednaní medzi pápežom a cisárom a Ligou a stali sa miestom podpisu šesťročného prímeria, vedúceho ku kostnickému mieru. Snaha Benátok udržať si priateľské styky so Sicíliou a ich bohatstvo, ktoré podnietilo Manuela Komnéna k zajatiu všetkých benátskych kupcov na byzantskom území a skonfiškovaní ich majetku, napokon odvedli pozornosť Benátčanov od udalostí na Apeninskom poloostrove. Odvetná benátska výprava, ktorá skončila neúspechom a nezodpovedné správanie dóžu Vitale Michiela II., ktorý po návrate priniesol do svojho mesta mor, priniesli jeho násilnú smrť a následne sa Benátčania, respektíve nobilita, ktorá v uplynulých dekádach nadobúdala čoraz väčší podiel na verejnej moci, rozhodli zmeniť volebný systém hlavy štátu a položiť základy nových úradov, ktoré v nasledujúcom storočí vyšperkovali a ktoré mali prostredníctvom vzájomnej kontroly medzi jednotlivými zložkami štátnej moci pretvoriť komúnu vo vlastníctvo nobility. Od týchto opatrení sa začala moc dóžu okresávať a napokon v jeho úrade prevážila reprezentatívna funkcia.

Cieľom práce bolo, po úvodných kapitolách sledujúcich na oboch skúmaných komúnach dôležité medzníky na ceste ku komunálnemu zriadeniu, opísať, akým spôsobom prispelo nami sledovaného obdobia vojenských stretov cisára Fridricha I. Barbarossu a lombardských miest na jeho konečné usporiadanie, poprípade na jeho transformáciu. Na príklade Milána sme videli bytostný význam týchto akcií na definitívne ustanovenie komunálneho zriadenia, kdežto na príklade Benátok sa odtlačok boja komún ukázal omnoho menej zreteľne. Síce boli jedným z účastníkov nami sledovaných bojov, ich štátne zriadenie však ovplyvnili udalosti len nepriamo, a to na pozadí boja Západu s Východom, nevraživosti cisára nemeckého s cisárom byzantským a na pozadí vzájomnej spleti vzťahov medzi všetkými politickými celkami Apeninského poloostrova. Veríme, že sme touto prácou nami vytýčeného cieľa dosiahli

a prispeli tak aspoň troškou k sprístupneniu tohto nesporne zaujímavého obdobia záujemcovi z radu českej či slovenskej verejnosti.

Zoznam prameňov a literatúry:

Pramene:

Andreae Danduli Ducis Venetiarum Chronica pro extensum descripta, in: MURATORI, L.A. Rerum Italicarum Scriptores, tomo XII, parte I. Bologna: Nicola Zanichelli, 1728.

Andreae Naugerii Patritii Venetii Historia Veneta Italico Sermone scripta ab origine urbis usque ad Annum MCDXCVIII, in: MURATORI, L.A. Rerum Italicarum Scriptores, tomo XXIII. Milano: Typographia Societatis Palatinae in Regia Curia, 1733.

Annales Venetici breves, in: ALIM – Archivio della Latinità Italiana del Medioevo, www.alim.dfl.univr.it.

Codagnelli Libellus Tristitiae (MGH, SS rer. Germ. 27).

Gesta Federici Imperatoris. De Rebus Gestis In Lombardia (MGH, SS rer. Germ. 27).

Historia ducum Venetorum, in: ALIM – Archivio della Latinità Italiana del Medioevo, www.alim.dfl.univr.it.

KINNAMOS, Ioannes. Saeculum XII. Anni 1150-1180: Ioannis Cinnami Historiarum libri VII.. Amboise: J.-P. Migne, 1864.

MANARESI, Cesare. Gli atti del comune di Milano fino all'anno MCCXVI. Milano: Capriolo & Massimino, 1919.

Milevský letopis. Zápisky Vincencia, Jarlocha a Ansberta. Praha: Argo, 2013.

Otto Morena De Rebus Laudensibus (MGH SS, 18: Annales aevi Suevici).

Ottonis et Rahewini Gesta Friderici I. (MGH, SS rer. Germ. 46).

Romoaldi Annales (MGH, SS, 19).

VIGNATI, Cesare: Storia della Lega Lombarda con XXV documenti inediti. Milano: Tipi di Pietro Agnelli, 1866.

Vitae ducum venetorum Italice scriptae ab origine Urbis, sive ab anno CCCCXXI. usque ad annum MCCCCXCIII. Auctore Marino Sanuto, Leonardi filio, Patricio Veneto, in: MURATORI, L.A. Rerum Italicarum Scriptores, tomo XXII. Milano: Typographia Societatis Palatinae in Regia Curia, 1733.

Monografie:

BATTISTELLA, Antonio. La Repubblica di Venezia dalle sue origini alla sua caduta. Bologna: Nicola Zanichelli, 1897.

BOSISIO, Alfredo. Origini del Comune di Milano. Messina: Giuseppe Principato, 1993.

- BRAUNSTEIN, Philippe; DELORT, Robert. Vénise. Portrait historique d'une cité. Paris: Éditions du Seuil, 1971.
- DA MOSTO, Andrea: I dogi di Venezia. Firenze-Milano: Giunti editore S.p.A., 2003.
- DIEHL, Charles. Vénise. Une république patricienne. Paris: Ernest Flammarion, 1931.
- FIASTRI, Giovanni. L'assemblea del popolo a Venezia come organo costituzionale dello Stato. Venezia: R. Deputazione, 1913.
- GRILLO, Paolo: Legnano 1176. Una battaglia per la libertà. Roma-Bari: Gius. Laterza & Figli, 2010.
- KELLER, Hagen. Il laboratorio politico del comune medievale. Napoli: Liguori Editore, 2014.
- MARANINI, Giuseppe. La costituzione di Venezia 1: Dalle origini alla Serrata. Venezia: La Nuova Italia, 1927.
- MUSATTI, Eugenio: Storia della promissione ducale. Padova: Tipografia del seminario, 1888.
- OPPL, Ferdinand: Fridrich Barbarossa. Císař a rytíř, Praha – Litomyšl: PASEKA, 2001.
- RACCAGNI, Gianluca. The Lombard League 1167-1225. New York: Oxford University Press Inc., 2010.
- RENDINA, Claudio: I dogi. Storia e segreti. Dalle 120 biografie dei „serenissimi“ di Venezia rivive un millennio di retroscena e intrighi della Repubblica del Leone. Roma: Newton & Compton editori, 2003.
- SCHUPFER, Francesco. La società milanese all'epoca del risorgimento del comune. Bologna: Tipi Fava e Garagnani, 1896.
- VIOLANTE, Cinzio. La società milanese nell'età precomunale. Bari: Editori Laterza, 1981.
- VIOLANTE, Cinzio: La Pataria milanese e la Riforma ecclesiastica, I: Le premesse (1045 – 1057). Roma: nella sede dell'Istituto, 1955.

Články:

- CESSI, Roberto. Bisanzio e l'Italia nel Medioevo, in: Nuove questioni di storia medioevale. Milano: Marzorati editore, 1964.
- DONATI, Maria Teresa. La cinta muraria milanese, in: VOLPINI, Cristina (ed.). Milano e la Lombardia in età comunale secoli XI-XIII, Milano: Silvana editoriale, 1993.

CHITTOLINI, Giorgio. Aspetti e caratteri di Milano „comunale“, in: VOLPINI, Cristina (ed.). Milano e la Lombardia in età comunale secoli XI-XIII, Milano: Silvana editoriale, 1993.

MARONGIU, Antonio: La concezione imperiale di Federico Barbarossa, in: Popolo e stato in Italia nell'età di Federico Barbarossa. Alessandria e la Lega Lombarda, Torino: Deputazione subalpina di storia patria, 1970.